

Antisemittisme i USA og Henry Ford

- Den nordamerikanske antisemittismen før andre verdenskrig, eksemplifisert med Henry Ford og artikkelserien *The International Jew*.

Sven Erik Sperstad

Masteroppgave i historie

IAKH - Universitetet i Oslo

Våren - 2007

Med stor takk til min rådgiver ved Universitetet i Oslo, Professor Jan Eivind Myhre, for en uvurdelig hjelp og inspirasjon. Takk og til Brian for gjennomlesning, og en unnskyldning til min familie for manglende fysisk og åndelig tilstedeværelse ved anledninger der dette var ønsket.

“You yourselves should make the effort; the Awakened Ones are only teachers. Those who enter this Path and who are meditative, are delivered from the bonds of Mara.” – Buddha, Dhammapada

INNHALDSFORTEGNELSE

Kapittel 1 - Presentasjon s. 4

Bakgrunn s. 5

Formålet med oppgaven s.7

Litteratur s. 9

Disposisjon s. 11

Begrepsavklaring s. 12

Forkortelser s. 17

Min tese s. 17

Kapittel 2 - Jødisk innvandring og amerikansk immigrasjonslovgivning s. 18

Fra koloni til nasjon s. 24

Den store jødiske innvandringen s. 26

Restriksjoner på 1900-tallet s. 28

Konklusjon s. 33

Kapittel 3 - Antisemittisme; de amerikanske trekkene s. 36

Nativisme og amerikanisme s. 36

Amerikanisme s. 43

Antisemittismens utvikling i Amerika s. 44

1800-tallet s. 45

Den angelsaksiske ide s. 48

1900-tallet s. 51

Sosial diskriminering s. 53

Årsaker til sosial diskriminering s. 57

Komparasjon med andre etniske grupper s. 58

Organisasjoner, personligheter s. 60

Den samtidige antisemittiske litteraturen s. 61

Zions Vises Protokoller s. 64

Konklusjon s. 73

Kapittel 4 - Artikkelserien ”The International Jew” s. 78

Begynnelsen s. 81

The Dearborn Independent s. 83

Bakgrunnen for artikkelserien s. 85

Artiklene s. 90

Protokollene og The International Jew s. 94

Konsekvenser og respons s. 97

The International Jew i nasjonal og internasjonal kontekst s. 102

Konklusjon s. 106

Kapittel 5 - Oppsummering s. 111

Litteratur s. 117

Kilder s. 120

Kapittel 1 Presentasjon

“May the Children of the Stock of Abraham, who dwell in this land, continue to merit and enjoy the good will of the other Inhabitants; while every one shall sit under his own vine and fig tree, and there shall be none to make him afraid.”

George Washingtons brev til
jødene i Newport, Rhode Island, 1790.

Fra 22. Mai 1920 og 18 måneder fremover trykket Michigan-avisen *The Dearborn Independent* en artikkelserie kalt *The International Jew: The world`s problem*. Senere ble artiklene utgitt som et firebinds verk med titlene: *The International Jew: The world`s foremost problem* (november 1920); *Jewish activities in the United States* (april 1921); *Jewish influences in American Life* (november 1921) og *Aspects of Jewish Power in the United States* (mai 1922), et verk som avisens eget forlag, The Dearborn Publishing Company, trykket i en halv million eksemplarer mellom 1922 og 1929. Avisen ble i 1919 kjøpt av bilfabrikanten Henry Ford Sr., han ansatte Charles Pipp som redaktør og William J. Cameron som journalist. Charles Pipp sa imidlertid opp etter et år og Cameron overtok som redaktør. Sammen med Fords personlige sekretær Ernest Liebold, samlet Cameron inn og utga det de mente var bevis for jødisk dominans innen finansverden, radikale politiske bevegelser, i tillegg til jødisk manipulasjon av diplomatiet for å forårsake kriger, der kristne døde for å berike jødene. Artikkelserien i bokform ble og trykket, og distribuert over store deler av verden på 1930 og 1940-tallet. Det gjennomgående spørsmålet her er hvordan kunne Henry Ford Sr., dette nasjonale ikonet, selve legemliggjøringen av de amerikanske idealene, bli kjent som en av landets fremste eksponent av rasisme og fordommer? For å få avklart dette spørsmålet vil jeg gå inn i flere problemstillinger. Først og fremst imidlertid er dette en oppgave som vil se på de samfunnsmessige drivkreftene som la grunnlaget for at slike artikkelserier som *The International Jew* kunne trykkes. Artikkelserien og Ford blir dermed brukt som eksempel og referansepunkt for mine problemstillinger, hovedfokuset vil være på mekanismene bak som la fundamentet for antisemittismen og rasismen i Amerika. Det vil derfor være naturlig å sette Fords kampanje inn i en større kontekst og se på hva årsakene til den generelle antisemittismen i Amerika kunne være, og om den fulgte internasjonale strømninger hva

gjaldt intensitet, retorikk, form og innhold? De historiske linjene blir også viktige å få frem, først og fremst tiden før artikkelseriens publisering, men og dets arv og videre skjebne. Jeg vil kort komme inn på personligheter og organisasjoner på 1930-tallet med en klar antisemittisk profil, med en struktur, medlemsmasse og retorikk som ikke fantes tidligere. Dette er gjort for å belyse teorier om blant annet at den amerikanske antisemittismen blomstret i perioder befolkningen følte som utrygge og ustabile. Det kan og tenkes at disse organisasjonene og personligheter utgjorde en mer eller mindre direkte arv av Henry Ford og hans antisemittisme.

Bakgrunn

Victoria Saker Woeste mener artiklene var en videreføring av det Deborah Lipstadt kaller ”...en eldgammel tilbøyelighet til å finne en jødisk konspirator bak et lands problem,”¹ en tilbøyelighet som ble spredd til 600.000 lesere på det meste i midten av 1920-tallet. ”Problemet” henspiller da på det aktuelle lands problemer i samtiden, gjennomgår et land problematiske tider har det vist seg at jødene fort ofte blir den som får rettet fokuset mot seg på en negativ måte. I artikkelserien gjelder fokuset det meste forfatteren hevder er negativt med det amerikanske samfunnet og flere andre nasjoner, og temaer som berøres er alt fra jazzmusikk lokalt i New Orleans til konspiratoriske teorier som har internasjonal karakter. Som forfatteren selv skriver: ”Not only does the Jewish Question touch those matters that are of common knowledge, such as financial and commercial control, usurpation of political power, monopoly of necessities, and autocratic direction of the very news that the American people read; but it reaches into cultural regions and so touches the very heart of American life.”² Artiklene benyttet seg og av et vidt sirkulert skrift på den tiden, *Zions Vise Protokoller*, selv etter at flere medier hadde undersøkt dets ekthet og konkludert med at det hele var en forfalskning. Protokollene ga uttrykk for å være et dokument forfattet av et jødisk råd, og ga detaljerte beskrivelser av hvordan jødene skulle undergrave samfunnsområder og etter hvert ta over verden.

The Dearborn Independent var ikke den første medieinstitusjonen i landets historie med slike tirader, men det var den videst distribuerte, hevder Woeste.³ Før den første verdenskrig hadde flere ledende aviser og magasiner uttrykt holdninger langs linjene til Dearborn Independent,

¹ Woeste 2004: 883

² Ford Vol. 1. November 1920: 3

³ Woeste 2004: 877

dette var en tradisjon som ble kalt *Nativisme*, et spesifikt amerikansk betegnelse på en bevegelse i de amerikanske storbyene på 1830 og 1840-tallet.⁴ Nativismen var en protestantisk, nasjonalistisk bevegelse som i utgangspunktet var antikatolsk, men som etter hvert innbefattet fiendtlighet mot alle immigrantgrupper den anså som u-amerikanske, også jøder.

Når det gjelder artikkelseriens påvirkning på samtiden kan dette være vanskelig å måle, men det synes klart at Fords innflytelse og kulturelle posisjon ga en legitimitet til artiklene som ellers ville være vanskelig å etablere. Dette vises og gjennom samfunnsdiskusjonen og de utallige skrifter, pamfletter og bøker som ble skrevet og som omhandlet Ford, Dearborn Independent og artikkelserien. Etter hvert ble artiklene i Dearborn Independent også et tema i rettsapparatet. Woeste videre: ”Det var Fords avis som forsterket diskusjonen om nativisme og rasisme etter 1920, og det var Ford som legemliggjorde motstanden av at nykommere, i hovedsak jøder, ble forsøkt ”amerikanisert,” i stedet ble et fokus på å stenge dem ute forfektet. Ettersom nativistiske tanker gjorde sin inntreden i den ledende politiske debatten, skjønnte jødene at Fords kampanje satte deres krav om sosial likhet i fare.”⁵ Det er riktig at Ford etter hvert avviste effekten av programmene for amerikanisering som noe positivt, det vil si en opplæring i språk, kultur og verdier som ville lettere assimilere immigrantene, men i utgangspunktet støttet og praktiserte Ford en slik strategi. Mange immigrantgrupper hadde sitt virke ved Ford sine ulike fabrikker, blant annet 12000 jøder i Detroit. Disse immigrantgruppene ble ansatt med krav om å delta på *amerikaniseringskurs* med formål å påvirke dem med en felles amerikansk kultur. Uttalelser av Ford fra samtiden støtter og opp om påstander om Ford som en assimileringforkjemper, mener jeg: “[...] to impress upon these men that they are, or should be, Americans, and that their former racial, national, and linguistic differences are to be forgotten.”⁶ I 1919 ser det imidlertid ut til at Ford har mistet troen på at de ulike etniske gruppene kan integreres og bli assimilert, da han i sin nyervervede avis Dearborn Independent skrev:

“The problem [with the melting pot] is not [...] with the pot so much as it is with the base metal. Some metals cannot be assimilated, refuse to mix with the molten mass of citizenship,

⁴ Higham 1973: 3

⁵ Woeste 2004: 884.

⁶ Baldwin 2001: 41

but remain ugly, indissoluble lumps. How did this base metal get in? [...] What about those aliens who have given us so much trouble, these Bolsheviki messing up our industries and disturbing our civil life?"⁷

Samme år kjøpte Ford en nedleggingstruet avis og innen et år sto artikkelen *The International Jew: The worlds problem* på trykk.

Dette er bakgrunnen for det oppgaven skal omhandle og bakgrunnen for spørsmål jeg skal forsøke å finne svar på. Henry Ford hadde i 1903 med elleve andre startet Ford Motor Company, med anstrengt økonomi. Etter ti år var bedriften verdt 250 millioner dollar. Ford selv ble relativt fort en kjendis som ble omtalt nasjonalt i aviser, magasiner og biografier, i tillegg ville redaktører i ulike medier ha hans mening om alt av interesse, og det han sa ble oppfattet som ord fra et orakel, hevder Gustavus Myers i sin *History of bigotry in the United States*.⁸ Dermed oppfattet folk flest Ford som en meget viktig personlighet og som en apostel for praktisk viten og verdslig visdom. De amerikanske idealene som kommer til uttrykk i Konstitusjonen med fokus på religiøs og rasemessig toleranse, og i samsvar med opplysningstidens verdier, med frihet, likhet og selvstendighet som fremtredende, var noe som Ford tilsynelatende ikke ga sin tilslutning til.

Formålet med oppgaven

Formålet med oppgaven og begrunnelsen for nettopp disse problemstillingene er et forsøk på å belyse et område som til nå har hatt sitt hovedfokus på europeiske forhold. Dette gjelder rasisme, religiøs intoleranse, og antisemittisme. Med tanke på hva resultatet av disse holdningene ble på det europeiske kontinentet er det nevnte fokus ikke merkelig, snarere naturlig. Einart Lorenz hevder eksplisitt: "Forskningens oppmerksomhet har vært rettet mot Tyskland på grunn av utviklingen som førte til Holocaust."⁹ Mange er imidlertid uvitende om Fords artikkelserie og hans syn på jøder, det er dermed rimelig å anta at kunnskapen om antisemittisme og rasisme i Amerika er noe mangelfull. Formålet blir å fylle disse hullene og

⁷ Baldwin 2001: 80

⁸ Myers 1943: 334

⁹ Lorenz 2005: 287

kanskje oppklare noen oppfatninger som er gale. De fleste har kunnskap om Amerikas historie med hensyn til slavene, dette var et økonomisk utbytterforhold godt innarbeidet i det amerikanske samfunnet. Den religiøse intoleransen og rasismen derimot hadde sine klareste uttrykk til å begynne med i sine utfall mot katolikker og kinesere. Dette gjenspeilte seg i lovverket, blant organisasjoner, individer, aviser og magasiner, og konkrete hendelser.

Fra forskerhold vet man at antisemittismen i Amerika fulgte internasjonale mønstre når det gjelder tid og innhold. Tidsmessig kom disse holdningene til uttrykk noe senere i Amerika, dette hadde med at de første tyskspråklige jødene som kom til landet ble lett integrert og ikke stakk seg ut på noen måte. Når derimot de østeuropeiske jødene kom i kjølvannet av pogromene og de vanskelige økonomiske forholdene i Russland og Polen rundt 1890 fikk man utslag av disse hatefulle holdningene mot de nye immigrantene, noe blant andre John Higham har pekt på.¹⁰ Han mener videre at dette ble forsterket av flere økonomiske depresjoner i samme tiår. Antisemittismen i Amerika fikk imidlertid aldri den utstrakte og organiserte brutaliteten man fikk i Europa, selv om både voldsepisoder og regelrette drap forekom. Dessuten var jødene bare en av flere grupper som fikk føle hva overdreven nasjonalisme, "vitenskapelig" rasisme, religiøs intoleranse og misforstått patriotisme kunne føre til. Innholdet og formen fulgte likeledes de samme utviklingslinjene som i utlandet med visse nasjonale unntak, dette var i stor grad knyttet til industrialiseringen og urbaniseringen, vitenskapelig utvikling, økonomiske tendenser, og opplysningstidens tankesett. Jødene ble sett på som økonomiske utbyttere, rasemessig mindreverdige, illojale mot nasjonen, uassimilerbare, Kristus' drapsmenn, fremmere av umoral, og det meste man kan tenke seg utledet fra disse. Jeg vil hevde at de enkelte punktene kom både suksessivt etter hverandre, men de overlappet og hverandre i stor grad og ingen av anklagepunktene var noen gang fraværende.

Når det gjelder Ford er det klart at han ble påvirket i en viss grad fra utlandet, dette gjaldt spesielt litteratur og personer som besøkte landet og ble introdusert for Ford, det var blant annet på denne sistnevnte måten han kom i kontakt med *Zions Vise Protokoller* på. Det man imidlertid ikke har klart for seg er i hvor stor grad Ford selv utformet avisens profil, og spesielt artikkelseriens innhold. Ford selv hevdet i forbindelse med senere rettssaker at han på grunn av arbeidsbyrden hadde satt arbeidet bort til individer han stolte på, og at han derved

¹⁰ Higham 1973: 92-94

var ukjent med innholdet i artiklene. Hadde han visst det ville han umiddelbart stoppet de, hevdet Ford selv. Gustavus Myers¹¹ går ikke inn på dette, men mener at Ford sin holdning til jøder ble formet fra flere hold: det hadde med innlærte fordommer, påvirkning fra folk han hadde tillit til, en internasjonal trend til å ville finne en sydebukk i jødene, og Bolsjevikenes maktovertakelse i Russland. Påvirkningen kom derimot ikke bare fra utenfor landets grenser. I sin biografi fra 1948, *The legend of Henry Ford*, hevder Keith Sward at Ford sin sosiale og politiske holdning ble formet og fikk sin fremste påvirkning, fra sin nærmeste venn Thomas Alva Edison. Om dette gjaldt hans syn på jøder er derimot uklart. Noe de fleste historikere er enige om er påvirkningen de to nærmeste medarbeiderne til Ford hadde på ham. Ernest Liebold var den som innhentet og fremskaffet materiale for artikkelserien, mens W. J. Cameron ga Ford sine fordommer ord. De to ga rasismen til Ford "teeth and direction," skriver Sward.¹²

Litteratur

Litteraturen jeg har brukt er i et tidsperspektiv bred, fra samtidige til moderne skrifter. Primærkilden til min oppgave har likevel vært artikkelserien *The International Jew* i bokform, denne har vært basisen for mitt arbeid og referansepunkt for mine tolkninger og diskusjoner. Denne er da satt inn i en kontekst av sekundærlitteratur, først og fremst forskningslitteratur. Forskningslitteraturen på den amerikanske antisemittismen er derimot mangelfull i mange henseender. Forskingen på antisemittisme generelt har vært konsentrert om mellomkrigstiden, og fokuset har vært på fremtredende organisasjoner og individer. De historiske linjene, årsaker, komparative analyser med andre land, mellom de ulike immigrantgruppene eller tidsepoker er derimot begrenset. Det er imidlertid skrevet flere biografier om Henry Ford og noen få omhandler spesielt hans holdninger til jødene, dette gjelder spesielt Neil Baldwins *Henry Ford and the Jews*. Landets immigrasjonshistorie er derimot ekstensivt behandlet i litteraturen, her har jeg kunnet dra nytte av alt fra immigrasjonshistorikere som John Higham, til store litteraturverk om USA sin immigrasjonshistorie som *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*.

I utvelgelsen av litteratur har jeg hatt flere ønsker: først har jeg ville få en oversikt over hva som er skrevet om den generelle antisemittismen og rasismen i USA, dette for å sette Ford inn

¹¹ Myers 1943: 336

¹² Sward 1948: 110-115

i en nasjonal kontekst, dernest for å sammenligne med andre nasjoner/kontinent. Videre har jeg sett spesifikt på Ford og hans holdning til jøder, her har utvalget vært noe begrenset og de bøkene og artiklene som eksisterer er veldig uniforme når det gjelder innhold og form. Jeg har brukt biografier og selvbiografier som ikke tar for seg Ford sin holdning til jøder spesielt men hans liv generelt. Dette er gjort for å kunne danne seg et mer nyansert bilde av mannen og for å kunne, om mulig, spore noen av bilfabrikantens holdninger. Immigrasjonshistorie har vært et annet område jeg har sett på. USA er en nasjon av innvandrere, og nativismen, rasismen, og antisemittismen er nært knyttet opp til dette, både som begrunnelse for de som ville holde Amerika eksklusivt for hvite, angelsaksiske protestanter, men og som importerte holdninger gjennom de ulike immigrantgruppene.

Historiografisk strekker temaet antisemittisme seg langt tilbake i Amerika, men for amerikanske historikere har ikke antisemittismen blitt sett på som å være et viktig emne å forske på. Ingen stor hendelse, ingen dype kriser, ingen mektige sosiale bevegelser, eller noen betydelige personligheter er assosiert med antisemittisme i Amerika, hevder John Higham.¹³ Han har likevel sett på utviklingen innen forskningen på amerikansk antisemittisme og mener å kunne dele denne i to, og bruker to bøker for å illustrere sitt poeng: Carey McWilliams *A Mask for Privilege* fra 1948, og Oscar Handlins essay *American views of the Jew at the Opening of the Twentieth Century* fra 1951. *A Mask for Privilege* plasserer Higham innenfor den perioden som han betegner som *progressiv*, en periode hvor forskningen på antisemittisme kjennetegnes for det første av en anerkjennelse av fordommer som en alvorlig menneskefiendtlig holdning; for det andre et fokus på dens konservative og reaksjonære tendenser; for det tredje en økonomisk forklaringsmodell for den amerikanske antisemittismen. Ser man på *History of Bigotry in the United States* fra 1943 av Gustavus Myers som jeg benytter meg av i oppgaven, sammenfaller punktene i stor grad med Myers' analyse av forholdene i Tyskland, men ikke i Amerika: i Tyskland var antisemittismen en voldelig, reaksjonær bevegelse som vokste på grunn av nasjonens økonomiske dårlige tilstand. Myers går derimot langt i å antyde at antisemittismen i Amerika før 1930 var fraværende, de undersøkelsene som hadde blitt gjort fant i hvert fall ingen utvetydige bevis på at disse holdningene fantes, hevder Myers.¹⁴ Dermed er ikke Myers representativ for Highams historiografiske analyse, vil jeg påstå. En annen bok fra samtiden som jeg benytter i oppgaven er Keith Swards *The Legend of Henry Ford* fra 1948. Selv om denne kom senere enn Myers'

¹³ Higham 1975: 116

¹⁴ Myers 1943: 370

og er en biografi, hevder forfatteren at antisemittismen har en lang historie i Amerika og at det var denne kulturen Henry Ford inngikk i.¹⁵ Altså passer denne bedre inn i Highams historiografiske inndeling. Med Oscar Handlins essay *American views of the Jew at the Opening of the Twentieth Century* fra 1951 ble det innledet en ny epoke idet man fra forskerhold anså at antisemittismen var overdrevet, og at tidligere forskere hadde overdrevet problemet angivelig av frykt for at antisemittiske holdninger skulle bryte frem i årene umiddelbart etter andre verdenskrig. Denne nye retningen kaller Higham *nyliberal*, en retning som fokuserte på ideer i motsetning til økonomiske faktorer som årsak til antisemittismen. En konsekvens av dette var at man blant annet tolket bildet fra 1890-årene av jøden som en internasjonal økonomisk makt som skapt av de agrarradikale, og at Populismen var hovedkilden til den amerikanske antisemittismen: "Populism activated most of what we have of modern popular anti-Semitism in the United States."¹⁶ Forsikring om jødernes svakhet måtte vike for frykt for jødernes styrke, og økonomiske forklaringsmodeller måtte vike for psykologiske og ideologiske. John Higham selv er av Michael Dobkowskis blitt kritisert for å overse antisemittiske trekk i det amerikanske samfunnet, noe jeg kommer tilbake til, noe som er ubegrunnet. Higham anerkjenner både den sosiale diskrimineringen og den politiske og ideologiske antisemittismen, fra 1870-årene. Dette er inntrykket jeg også har fått av den øvrige moderne litteraturen jeg har brukt i min oppgave, med et større fokus på de historiske linjene og et fokus på ikke bare én årsaksforklaring men flere. Hovedinntrykket generelt er at man deler antisemittismen inn i ulike faser av amerikansk historie, alle med sin spesifikke årsaksforklaring. De fleste ser og ut til å være enige om at Populismen og den agrare radikale bevegelsen på slutten av 1800-tallet la grunnlaget for den moderne antisemittismen som Henry Ford også inngikk i.

Disposisjon

Først i oppgaven vil jeg gi et kort overblikk over den jødiske og deretter den generelle innvandringen til Amerika, dette blir kapittel 2. Her vil jeg se på den jødiske immigrasjonen og amerikansk immigrasjonslovgivning for å se om fordommer og rasisme gjenspeilte seg i de statlige strukturene. I kapittel 3 vil jeg undersøke antisemittismens amerikanske trekk og hvilken form og intensitet denne fikk, her vil jeg se om det er utviklingstrekk i den amerikanske antisemittismen. I kapittel 4 vil Henry Ford Sr. og artikkelserien *The*

¹⁵ Sward 1948: 146

¹⁶ Hofstadter, Richard 1955. *The Age of Reform: From Bryan to F.D.R.* New York. I Higham 1975: 118

International Jew bli gjenstand for undersøkelse. I alle disse kapitlene vil jeg gjennomgå problemstillinger hvor jeg supplementerer med litteratur som er relevant for den aktuelle problemstillingen, denne litteraturen vil da bli diskutert i forhold til problemstillingen. Resultatene og funnene vil så bli kommentert og analysert fortløpende. Til slutt i hvert kapittel vil jeg komme med en konklusjon. Oppgaven avsluttes med kapittel 5 som vil forsøke å binde sammen hele oppgaven for lettere å kunne se mer generelle og gjennomgående trekk, i tillegg til en redegjørelse for hva jeg mener er implikasjonene og begrensningene av oppgaven jeg har skrevet. Jeg har i forrige underkapittel, "Litteratur", gitt en kort historiografisk overblikk som berører denne oppgaven direkte.

Begrepsavklaring

Utover i oppgaven vil det være betegnelser og uttrykk hvor betydningen vil være ukjent for leserne. Dette kan være betegnelser som er nasjonsspesifikke og beskriver kun forhold i det aktuelle landet, mens andre er lite benyttet i dag og har begrenset aktualitet. Når det gjelder amerikansk rasisme, antisemittisme og patriotisme kan det virke som om mange av begrepene flyter over i hverandre, og en distinksjon virke vanskelig. Som regel dreier det seg da også kun om gradforskjeller eller et ledd i en utvikling med begrensede forandringer. En sentral betegnelse som i utgangspunktet ble brukt for å samle og inkludere, men som senere ble en definisjon for å distansere seg og stenge ute var *Angloamerikansk/angelsaksisk*.

Angelsaksisme eller angloamerikanisme kan best defineres som beskrivelsen av etnisk stolthet som senere utviklet seg til, eller ble absorbert inn i, en mer rasistisk bevegelse. Denne siste utviklet og en vitenskapelig doktrine hvor menneskegrupper ble inndelt etter sin sivilisasjonsutvikling, og man mente at mennesker kunne kvalitativt inndeles i grupper etter genetisk bestemte faktorer. Angelsaksisme var fra begynnelsen av knyttet til begreper fra den engelske borgerkrigen på midten av 1600-tallet, hvor man kjempet mot kongens absolutte makt og innføringen av føydalvesenet av Normannerne. Betegnelsen ble dermed ensbetydende med en kamp for frihet, republikanisme, lojalitet til loven, og begrenset makt til myndighetene. Det var og knyttet mer personlige trekk til angelsaksismen, som respekt for kvinner og deres funksjon, ærlighet, enkelhet og mot. Dette var dyder som ble med på lasten til kolonien og utviklet seg videre der. Angelsaksisme gikk fra å være inkluderende til å bli defensiv og ekskluderende mellom borgerkrigstidens slutt og første verdenskrig, det er og i denne tiden den blir knyttet til den vitenskapelige rasismen. Det som skjedde var at enkelte deler av de rasebaserte nasjonalistene på begynnelsen av 1890-tallet mente å se en forskjell på

immigrantene i de ulike immigrasjonsbølgene, dermed ble angelsaksismen en mer presis formulert ideologi.¹⁷

Den betegnelsen som kom til å omfatte alle de rasistiske og patriotiske bevegelsene og organisasjonene, også angelsaksismen, var *Nativismen*. Nativisme: ordet er en "-isme" og kom på midten av 1800-tallet for å beskrive visse prinsipper til et parti. Det beskriver dermed holdninger, en måte å tenke på. I kontrast til ord som assimilasjon, segregering, marginalisering og liknende, betegner ikke nativisme konkrete sosiale prosesser eller forhold. Det er en ideologi, et rigid idésystem, manipulert av propagandister som søker makt og legger irrasjonelt skylden på eksterne grupper for nasjonens illebefinnende. I utgangspunktet var det en intens opposisjon mot en indre minoritet på grunnlag av at denne er fremmed (u-amerikansk), og at den til å begynne med var så utelukkende antikatolsk at de to begrepene ble synonyme.¹⁸ Fra 1850 årene fikk man en annen nativistisk strømning som strakk seg tilbake til 1790 årene, denne rettet seg mot radikale. Disse to retningene hadde det til felles at de tok utgangspunkt i det negative utenfra, det Amerika ikke var. Den tredje retningen derimot hadde motsatt tilnærming, den rasebaserte nativismen tok nemlig utgangspunkt i det amerikanerne *var* og ville bevare. Denne siste sammenfaller da med den "vitenskapelige" rasismen som angelsaksismen også ble påvirket av.

Den "vitenskapelige" rasismen fikk flere negative følger, først og fremst en tilsynelatende legitimering av segregering og forskjellsbehandling, men og mer alvorlige inngrep i enkeltmenneskers liv. Den mest omstridte "vitenskapelige" rasismen var *Eugenikken*. Betegnelsen kommer av det greske ordet *eu-genos* som betyr god fødsel, og filosofien fikk sin første talsmann med Sir Francis Galton (1822-1911). Han baserte mye av sin teori på sitt søskenbarn Charles Darwins nylige oppdagelser, i tillegg til Gregor Mendels oppdagelser om arvelæren i 1865. Eugenikk er en sosial filosofi der fokus er nedarvede genetiske trekk ved mennesket som ifølge eugenikkene kan være positive eller negative og som derfor må selekteres gjennom ulike tiltak. De mest utbredte tiltakene tidlig på 1900-tallet var sterilisering, ofte under tvang. I Norge fikk vi en lov i 1934 som ga adgang til sterilisering uten samtykke på personer med "mangelfullt utviklede sjelsevner" når denne "ville bli overført på avkom."¹⁹ Lenger tilbake kan man og si at bak gammel norsk lovgivning som

¹⁷ Sward 1948: 140

¹⁸ Higham 1973: 4

¹⁹ Nielsen, Monsen, Tennøe (Red.) 2000: 88

blant annet dømte folk til landsforvisning lå det en tanke om at kriminelle hadde et "forbrytergen" som var arvelig og måtte fjernes fra landet. Eugenikk fikk sitt vitenskapelige renommè ødelagt da nazityskland inkorporerte eugenikken i sin rasepolitikk på 1930-tallet. Det er imidlertid viktig å være klar over at personligheter som Winston Churchill, George Bernard Shaw og Alexander Graham Bell, alle var tilhengere av denne filosofien som hadde stor utbredelse i akademiske kretser verden over. Blant annet ble den første internasjonale kongressen for rasehygiene (eugenikk) avholdt i London i 1912 med over 700 delegater, blant andre to norske: feministen og abortforkjemperen Katti Anker Møller og dr. philos Jon Alfred Mjøen. Videre er det av betydning i denne sammenhengen å presisere at selv om eugenikken var kontroversiell hadde dens tanker stor utbredelse i samfunnet også blant forskere, psykiatere, leger, politikere og geistlige (de siste ga ikke sitt samtykke men noen utbredt protest lot vente på seg, noe som overrasket eugenikktilhengerne selv. Grunnen til den stilltiende aksepten var at sterilisering og bruken av prevensjon var underordnet spørsmålet om abort.) Viktig for oppgaven er det og å få frem at Amerika var det landet som først tok i bruk tvangssteriliseringslover, allerede i 1907, og innen 1931 hadde 27 delstater innført slike lover. Man opprettet og i 1910 The Eugenics Record Office i New York, som en forskningsinstitusjon. Man kan dermed ut ifra dette slutte at eugenikken var en anerkjent filosofi og vitenskap i Amerika på begynnelsen av 1900-tallet.

For de fleste nativistene og rasistene var det imidlertid langt fredeligere metoder som ble forsøkt for å integrere og assimilere immigrantene. Et integreringsprosjekt som varte så lenge bevegelsen hadde troen på at dette var mulig.

Integreringsprosjektet ble kalt *Amerikanisering/100 % americanism*. Amerikanisering tilsvarer i bred forstand begrepet assimilasjon og ble brukt både om en sosial bevegelse på begynnelsen av 1900-tallet, og konkrete statlige prosjekter for assimilering. Assimilasjon er da en situasjon hvor en distinkt religiøs eller kulturell folkegruppe oppgår og "smelter" sammen med den dominerende folkegruppen i vertsnasjonen. Hva som derimot krevdes for å bli assimilert inn i nettopp det amerikanske samfunnet forandret seg. Fra først en liberal og bred definisjon av hva som var en "amerikaner", til slutten av 1800-tallet hvor man mente det krevdes større konformitet til den kulturelle majoriteten når det gjaldt språk, religion og karakter. Selve amerikaniseringsbevegelsen gjennomgikk tre faser: den første fra århundreskiftet til 1914; den andre under den første verdenskrig; den tredje i den umiddelbare etterkrigstiden. Den første fasen var karakterisert av en altruistisk og idealistisk holdning overfor immigrantene, med blant annet fokus på hygieneopplæring og prioritering av

offentlige skoler hvor det var etnisk blandede klasser. Den andre fasen var mer intens idet man gjennom krigen ble klar over at de ulike etniske gruppene kunne ha doble nasjonale lojaliteter. Dermed økte og antall organisasjoner som støttet amerikanisering, amerikaniseringskurs ble innført ved flere arbeidsplasser, og man fikk flere statlige organisasjoner hvor den mest betydningsfulle var National Americanization Committee (NAC). Den tredje fasen var imidlertid den mest intense og var et utslag av etterkrigstidens frykt for sosial revolusjon, det vil si den Røde Fare, anarkister og radikale. Amerikanisering og troen på dens assimileringsevne mistet imidlertid mange av sine støttespillere med immigrasjonen av Østjødene.

Østjøder er betegnelsen på jødiske immigranter fra hovedsaklig Russland, de russiske delene av Polen, Galicia, Bukovina, Ungarn og Østerrike-Ungarn (Habsburgerrike). Entredjedel av de østeuropeiske jødene emigrerte mellom 1880 og 1920, og 90 % av disse reiste til USA.²⁰ Grunnene var flere: En høy fødselsrate kombinert med lav dødelighet økte den jødiske befolkningen fra 1.5 millioner i 1800 til 6.8 millioner i 1900, dette skapte press på de fleste samfunnsområder. I tillegg skapte økonomiske og sosiale endringer grunner til å reise, mange av de tidligere eksklusive jødiske yrkesområdene ble nå snudd opp ned grunnet industrialisering og mekanisering. Antisemittiske tiltak fra de ulike lands myndigheter, massakrer og pogromer, alt var med på å øke incitamentet for å reise. Østjøder blir dermed i oppgaven brukt som en betegnelse på en spesifikk gruppe mennesker med felles geografisk, historisk og kulturell bakgrunn. Det fantes imidlertid flere teorier på hvordan det amerikanske samfunnet skulle utvikle seg når det gjaldt etniske relasjoner. Amerikaniseringstilhengerne hadde forespeilt seg at immigranten skulle oppgå, assimileres, i en allerede etablert amerikansk etnisitet. Denne skulle være basert på de angelsaksiske verdiene som de ”opprinnelige” europeiske immigrantene brakte med seg. Etterhvert ble det imidlertid lansert alternative ideer, blant disse var ideen om en etnisitet hevet over alle eksisterende. Etnisitet er da her definert som en felles, nasjonal, religiøs, eller kulturell historie.

Melting-pot som begrep ble lansert av jøden Israel Zangwill gjennom stykket *The Melting Pot* fra 1909. Dette handlet om en jødisk immigrant som mente man burde legge sine europeiske nasjonaliteter bak seg når man kommer til Amerika, og at man i stedet skulle smelte sammen i skapelsen av en overlegen amerikansk nasjonalitet. Denne skulle ikke være rotet i noen enkelt

²⁰ Karp 1997: 170, og Goren 1980: 579

etablert immigrantgruppes kulturuttrykk eller verdier, i stedet skulle det skapes en ny. En motsats til ideen om en felles nasjonalitet der immigrantgruppene sine særegne etnisitet oppgår i en felles er *Kulturell pluralisme*: en betegnelse utviklet av Horace M. Kallen i boken *Democracy versus the Melting Pot: a study of american nationality* fra 1915, dette som et angrep på assimilasjonstanken. Isteden forfektet Kallen ideen om åndelig og kulturell autonomi for de ulike immigrantgruppene, men ikke politisk og økonomisk: "Thus "American civilization" may come to mean the perfection of the cooperative harmonies of "European civilization"-the waste, the squalor and the distress of Europe being eliminated-a multiplicity in a unity, an orchestration of mankind." Det er imidlertid svært omstridt hva Kallen selv egentlig mente med sine tanker om kulturell pluralisme, og hans videre diskusjon rundt spørsmålet er lite konkret og ofte uten sammenheng. Tanken om kulturell pluralisme derimot er en klart utviklet og definert teori etter hvert. En annen betegnelse som ofte er brukt er *Salad Bowl* som henspiller på et samfunn hvor de ulike kulturene lever side om side uten å smelte sammen, de holder på sine særegne karakteristikk selv i nær hverdagslig interaksjon med andre. Et slikt samfunn går også under betegnelsen multikulturelt. Diskusjonen går imidlertid på i hvilken grad de ulike immigrantgruppene skal inneha etnisk autonomi (uavhengighet,) og på hvilke områder. En situasjon hvor man blir integrert inn i et samfunn, og hvor majoritetskulturen blir det veiledende for hvordan man selv skal agere, blir da betegnet som *Assimilasjon*. Kulturell assimilasjon betyr at ulike immigrantgrupper blir absorbert inn i en majoritetskultur, ofte med følge at man mister flere av sine kulturelle særtrekk. Som jeg viste er et samfunn hvor dette foregår ofte referert til som en "melting pot."

For at jødene kunne assimileres måtte de imidlertid oppnå fulle borgerrettigheter. De skiftende politiske forholdene i kjølvannet av Opplysningstiden brakte ideer og samfunnsforhold som la til rette for dette. Med tanker om religiøs toleranse, sekularisering og fokus på individet, førte dette jødene til en posisjon hvor de hadde i mer eller mindre grad fulle politiske rettigheter. Prosessen kalles *Emansipasjon* og defineres som: "en, lat., frigjøring fra en tilstand av umyndighet, avhengighet eller rettsløshet og oppnåelse av fri selvbestemmelsesrett og jevnbyrdighet med andre."²¹ Betegnelsen er nok, vil jeg hevde, mest benyttet på europeiske forhold hvor jødene og alle andre religiøse minoriteter ble tilkjent politiske rettigheter, blant annet gjennom Napoleons militærkampanjer i det kontinentale Europa på 1700- og 1800-tallet. Håkon Harket er av samme oppfatning i det han hevder

²¹ Kunnskapsforlaget 1989. *Fremmedordbok, blå ordbok*. Gyldendal Norsk Forlag: Oslo

emansipasjonsprosessen hadde sitt utgangspunkt i den franske revolusjon mens jødene i det øvrige Europa måtte vente noe lengre.²² Harket nevner ikke amerikanske forhold, jeg viser imidlertid i oppgaven at jødene oppnådde dette i Amerika på en mer generell basis gjennom en lovgivning rettet mot immigrantene samlet, det vil si de fleste ikke-protestantiske grupper. Slik definisjonen er angitt vil det være lettere å se prinsippet i samband med frigjøringen av slavene i Amerika på 1800-tallet, mener jeg.

Forkortelser

AJC – *American Jewish Committee*. Etablert i 1906 for å ”bekjempe utbredde fordommer om jøder” uttrykt i mediene. Ble etablert av det hovedsaklige tyske jødiske samfunnet som var de med lengst historie i Amerika. Louis Marshall var president i AJC fra 1912 til 1929. Etter den store immigrasjonen av Østjøder ble imidlertid AJC kritisert for å være elitisk og ikke representativ for majoriteten av jøder i Amerika, kritikerne dannet dermed sin egen organisasjon i 1918, *American Jewish Congress*. I oppgaven bruker jeg organisasjonens fulle navn eller forkortelsen *Kongressen* om American Jewish Congress.

Min tese

Min tese er at den amerikanske antisemittismen fulgte de internasjonale trendene i stor grad når det gjaldt form, innhold, intensitet og utvikling. Den amerikanske kolonien, og senere nasjonen, var befolket av europeiske immigranter i de styrende og administrative posisjonene, og det var den protestantiske, hvite europeeren denne nye nasjonen var til for. Det vil derfor være naturlig å anta at holdninger og ideer som gjorde seg gjeldende i Europa også ble brakt med eller importert til den amerikanske kolonien/nasjonen. Det er videre grunn til å tro, vil jeg hevde, at disse holdningene og ideene ikke ble importert i ren form, men modifisert for å passe nasjonens særtrekk og tiden de ankom på. De kan ha kommet på et noe senere tidspunkt på grunn av de geografiske avstandene, de truet nok aldri demokratiet, man opplevde ikke pogromer i USA, og den liberale konstitusjonen sørget for en liberal holdning til religion og rase, men essensen i antisemittismen var like fullt til stede i USA som i enhver europeisk stat før den andre verdenskrig.

²² Harket 2005: 161

Kapittel 2:

Jødisk innvandring og amerikansk immigrasjonslovgivning

”The United States is, perhaps, the only place where the Jews have not suffered persecution, but have, on the contrary, been encouraged and indulged in every right of citizens.”
– Den jødiske religiøse lederen Gershom Mendes Seixas, i 1812.²³

“If it should happen [immigrasjonsloven blir vedtatt] it will have resulted from your table, of which both House and Senate have made considerable use.”

- Kongressmedlem og leder av immigrasjonsdepartementet Albert Johnson til Kaptein John B. Trevor under debatten om immigrasjonsloven av 1924. Trevor var en notorisk antikommunist og mest sannsynlig antisemitt.²⁴ Han hadde tidligere utarbeidet et ”etnisk” kart over New York hvor radikale ”enklaver” var avmerket. Disse bestod, ifølge Trevor, i all hovedsak av russiske jøder.

Det vil være naturlig å åpne en slik oppgave med å gi et historisk overblikk over den jødiske immigrasjonen til Amerika, så vel som de andre etniske gruppene, for dermed i senere kapitler å kunne spore antisemittismens eventuelle røtter og utvikling i USA. Dette er konstruktivt for flere grunner. Først og fremst for å se om det er en kontinuitet i disse holdningene på noen måte, har antisemittismen noen fellestrekk som er uavhengig av tid? Ved å stille samme spørsmål kan man og få svaret på om antisemittismen har gjennomgått noen forandringer, fra de første bosetterne, til det industrialiserte og urbane Amerika, til mellomkrigstiden. Dessuten, ved å bringe inn de andre innvandringsgruppene vil en komparativ analyse få visse trekk tydeligere frem. I dette kapitlet vil jeg imidlertid se på de strukturelle mekanismene som reaksjon på innvandringen. Det vil si statlig og føderal lovgivning, lovgivning som gjaldt selve innvandringen og hvem som skulle ha adgang til kolonien og nasjonen. Spørsmålene jeg vil finne svar på er om det var tegn på, eller en gryende utvikling av antisemittisme i lovgivningen vedrørende innvandring og statsborgerskap.

²³ Karp 1997: 29

²⁴ Higham 1973: 314

Noe av problemet med en slik undersøkelse med sammenligninger av tidsperioder og undersøkelser av historiske utviklingstrekk er at man lett begår anakronistiske feilslutninger. Det vil si man benytter seg av moderne tolkninger av eldre samfunn og deres tradisjoner. Dette er et problem som og er anerkjent i boken *Jødehat* av Trond Berg Eriksen, Håkon Harket og Einhart Lorenz.²⁵ I denne sammenhengen vil problemet ligge i å ikke feiltolke lovgivning, ytringer eller handlinger som fiendtlige mot spesifikt jødene når de ikke er det. Jeg vil derfor forsøke å gi et historisk overblikk over begrepet, komparativt med andre nasjoner og se hvor Ford og artikkelserien passer inn. Antisemittisme som begrep ble for ordens skyld først benyttet av tyskeren Wilhelm Marr i sin bok *"The Way to Victory of Germanicism over Judaism"* utgitt i 1879, og samme år da han dannet den Antisemittiske Liga. Betegnelsen ble brukt av Marr for å rasjonalisere og vitenskapeliggjøre fiendtlighet mot jøder, og skulle da paradoksalt nok være en positiv ladet betegnelse i sin opprinnelse. Antisemittisme som betegnelse ble derimot fort plukket opp og brukt mot nettopp jødefiendtlige holdninger av disse sine motstandere. "Semittisme" var imidlertid en betegnelse som var velkjent tidlig i 1870-årene som en beskrivelse på nye fenomener og det moderne, om det så gjaldt kapitalismen eller venstreliberalisme, for materialisme eller sosialisme.²⁶ Betegnelsen ble dermed skjebnesvanger i perioden hvor økonomiske uroligheter, et desillusjonert småborgerskap og prospektene av betydelig østjødisk innvandring var fremtredende samfunnsforhold. Wolfgang Benz har delt antisemittismen inn i fire faser hvorav bare de to første har relevans for min oppgave: antijudaismen i antikken og middelalderen, og den "moderne" antisemittismen som utviklet seg på slutten av 1800-tallet.²⁷ De to andre fasene er "sekundærantisemittismen" etter Holocaust og antisjonismen. Benz har med dette en bred inndeling/periodisering av antisemittismen, noe som jeg vil hevde gjør at man overser visse tidsbegrensede linjer og samtidig utelukker en del nyanser. Som jeg senere argumenterer for var ingen av "bestanddelene" av antisemittismen noen gang fraværende i Amerika. Både religiøse, konspiratoriske og økonomiske anklager overlappet hverandre til enhver tid men med en dominerende faktor alltid gjeldende. Dette er og til dels anerkjent av Benz slik at selv om antijudaismen har sin opprinnelse i religiøs kritikk har den og kulturelle, sosiale og økonomiske sider hevder han.²⁸ Dette er noe Trond Berg Eriksen også har fastslått idet han hevder at den religiøse antisemittismen har flere gjengangere på tvers av generasjonene enn den politisk motiverte, dette fordi de religiøse motsetningene er av en noe

²⁵ Sluttnoter i Eriksen, Harket, Lorenz (Red.) 2005: 601

²⁶ Lorenz 2005: 288

²⁷ Forord i Eriksen, Harket, Lorenz (Red.) 2005: 8

²⁸ Forord i Eriksen, Harket, Lorenz (Red.) 2005: 8

mer tidløs karakter enn de politiske.²⁹ Eriksen kaller for øvrig perioden etter Svartedauden og jødernes fordrivelse fra Spania på slutten av 1400-tallet for "før-moderne" i antisemittismens historie, da så man for første gang "vitenskapelige" argumenter i bruk noe som slo ut for fullt på 1700-tallet, i Spania argumenterte man blant annet om "blodets renhet." I perioden etter Svartedauden og jødernes fordrivelse fra Spania utvikler også argumentet om jødene som økonomisk utbytter seg og legger grunnlaget for den senere Shylock-anklagen.

Antisemittismen får derimot en bredere front gjennom det Benz kaller den "moderne" antisemittismen som utviklet seg på 1800-tallet. Benz bruker betegnelsen "moderne" for å indikere at jødene ble identifisert med alt som kunne knyttes til det moderne. Antijudaismen ble på 1800-tallet ansett som primitiv og jødefiendtligheten ble i stedet tilsynelatende begrunnet vitenskapelig. Interessant er det at Benz hevder dette kunne gjøres fordi hatet mot jødene uansett ideologisk begrunnelse hadde en folkelig klangbunn i antijødiske sentimenter og symboler fra den kristne tradisjonen.³⁰ Dette er og en påstand som blant andre Leonard Dinnerstein har fremsatt, at antisemittismen har sin rot i den protestantiske religiøse tradisjonen uansett hvilken form den tar.³¹ Dette er en konklusjon som det er vanskelig å gi sin tilslutning til, mener jeg. Den religiøse antisemittismen var og forble i stor grad fraværende i det amerikanske samfunnet, dessuten er det ikke bare i kristne, protestantiske samfunn at antisemittisme oppstår. Det kan imidlertid ha hatt gyldighet i de tidligste fasene av kolonidannelsen, men det er langt frem til å hevde at alle former for antisemittisme bunner i protestantismen. Hovedkjennetegnet ved antisemittismen er imidlertid at jødene kollektivt, som rase, nasjon, eller religiøst eller sosialt definert gruppe, blir tillagt uforanderlige egenskaper som har liten basis i virkeligheten, mener Benz. Antisemittismen signaliserer dermed først og fremst majoritetssamfunnets problemer og det finnes ingen evigvarende jødehat, det må i stedet analyseres ut ifra det samfunnet og de konkrete forholdene som er gjeldende der antisemittismen oppstår. Dette er som vi ser den samme konklusjonen som blant andre John Higham, Deborah Lipstadt og Victoria Woeste har gjort: at antisemittismen er en tilbøyelighet til å finne en jødisk konspiratør bak et lands til enhver tid gjeldende problem.³² Dette er selvsagt en definisjon som passer på forhold som går langt tilbake i tid, men det er først når man begrunner sin jødefiendtlighet fra naturens side og ikke religiøst at jødene kollektivt, som rase, nasjon, eller religiøst eller sosialt definert gruppe, blir tillagt uforanderlige egenskaper, og dermed kan defineres som antisemittisme. Som jeg har vist

²⁹ Eriksen 2005: 17

³⁰ Forord I Eriksen, Harket, Lorenz (Red.) 2005: 9

³¹ Dinnerstein 1994

³² Woeste 2004: 877-905

tidfester Trond Berg Eriksen dette til rundt 1500, det vil si tiden rundt Svartedauden og fordrivelsen av jødene fra Spania, og antisemittismen blir kategorisert som før-moderne. Overgangen fra religiøst begrunnet "antisemittisme" til en rasistisk og dermed moderne finner Håkon Harket i oppblomstringen av tysk nasjonalisme i første halvdel av 1800-tallet, selv om denne ikke var spesifikk antijødisk så man nå eksempler på at religiøs antijudaisme som levde side om side med en sekulær antisemittisme. Denne "forvandlingen" finner man ikke i øvrige europeiske nasjonalistiske bevegelser.³³ Den moderne antisemittismen tidfester Harket imidlertid spesifikt til begynnelsen av 1840-årene og utgivelsen av Bruno Bauers bok *Die Judenfrage*, ikke bare innledet dette den moderne antisemittismen men og den ideologiske, hevder han. Gjennomslagskraft fikk denne imidlertid først gjennom intellektuelle og akademiske kretser, representert først ved akademikeren Heinrich von Treitschke. Det denne moderne debatten handlet om var nasjonale identitets- og selvdefinisjonsspørsmål. Disse "moderne" antisemittene hevdet i større grad at jødene hadde fjernet seg fra opplysningstiden og liberalismens ideer, man stilte seg spørsmålet om jøder og ikke-jøder overhodet kunne leve sammen, kunne jødene bli emansipert (integret inn i samfunnet med de samme plikter og rettigheter som andre)? Treitschke legitimerte dermed antisemittismen, noe som ble gjort lettere ved depresjonen som rammet Tyskland i 1873. Jeg mener det er viktig å merke seg her at nettopp i denne tiden vokste det frem en allianse av bønder og småborgerskap, akkurat som man fikk det omtrent samtidig i Amerika hvor populistene senere utnyttet og spilte på disse holdningene og som Henry Ford inngikk i. Denne bevegelsen som på begge kontinentene rettet sin fiendtlighet mot det urbane, angivelige unasjonale og pengemakt i enhver form, tok som kjent navnet Populisme i Amerika, i Tyskland fikk den navnet Radau-antisemittisme (radau betyr larm og henspeler på gateopptøyer og voldelige opptrinn).³⁴ Jeg vil hevde at akkurat som i Tyskland var denne alliansen agrar-småborgerskap preget av desillusjonisme og frykt i Amerika. Desillusjonisme idet man etter hvert følte seg fremmed i eget land, frykt fordi man syntes å kunne spore unasjonale krefter som angivelig gjorde sin innflytelse gjeldende i større grad. Denne trenden var mer eller mindre til stede over hele Europa,³⁵ og som jeg viser i denne oppgaven også i Amerika. Jøden ble symbol på det urbane, rotløse og unasjonale. Dette er og de samme kreftene som kommer til uttrykk etter første verdenskrig men da med større bredde og intensitet.

³³ Harket 2005: 193

³⁴ Lorenz 2005: 300

³⁵ Mosse 1985: 136-137

Hva med artikkelserien og Henry Ford? Hvordan ble spørsmålet om antisemittisme behandlet og omtalt av disse? En viss klarhet får vi gjennom artikkelen og kapittel 5 i Vol. 1 av *The International Jew*, "Anti-Semitism, Will it Appear in the U.S.?" Artikkelen gjør et forsøk på en definisjon på antisemittisme først ved å se på hva den hevder antisemittisme *ikke* er. Antisemittisme er for det første ikke en anerkjennelse av det "jødiske spørsmålet." Jeg vil senere gå nærmere inn på hva det såkalte "jødiske spørsmålet" i artikkelserien er, men artikkelen hevder dette ikke kan kategoriseres som antisemittisme. Det "jødiske spørsmålet" er snarere en strømning som gjennom historien har akkumulert en styrke som hvis ikke diskutert i siviliserte former vil destabilisere hele den sosiale orden. Heller er det derfor ikke antisemittisme å diskutere det "jødiske spørsmålet" offentlig. For det tredje er det ikke antisemittisme å påstå at det i enhver hovedstad i verden finnes mektige individ som mener at det foreligger en jødisk plan om verdensmakt gjennom handel og økonomi. Å fremlegge bevis for dette er heller ikke antisemittisme, artikkelserien kan heller vise seg å være en tjeneste overfor det jødiske samfunnet ved å kaste lys på målsetningen til visse personligheter "høyere opp."³⁶ Dette er som vi ser i tråd med det artikkelserien selv hevder å være motivert ut ifra: en advarsel til ikke-jøder slik at disse kan beskytte seg, og jøder slik at disse kan se hvordan enkelte innen det jødiske samfunnet oppfører seg, og bidra til at disse innser at oppførselen er skadelig for hele det jødiske samfunnet.³⁷ Dette er en negativ og løs definisjon av antisemittisme som i svært liten grad indikerer hva man mener antisemittisme virkelig er, artikkelserien fortsetter imidlertid med å hevde at antisemittismen kan graderes. Den første graden er å mislike en jøde som person. Dette er fremtredende blant mennesker som har hatt liten kontakt med jøder, hevder serien. Spørsmålet rundt dette er vagt men det ser ut som artikkelserien mener at jøden blir mislikt på grunn av uvitenhet, at man bruker "jøde" som et skjellsord uten å tenke mer over det. Den andre graden er hat mot jøder, mens tredje graden er når dette hatet får fysiske følger som vold. Selv om artikkelserien fordømmer slike voldelig utslag av antisemittismen mener den at slike hendelser kan forklares: jødene forklarer det med religiøs forfølgning mens ikke-jøder hevder det er for å kaste av seg et økonomisk utbytter, eksempelet som er brukt i artikkelserien er Russland. Religiøs antisemittisme finnes derimot ikke i Amerika hevdes det.³⁸ Artikkelen avslutter med å gjøre en analyse av hvilken type antisemittisme den tror vil gjøre seg gjeldende i Amerika, det ser dermed ut til at forfatteren ikke er i tvil om at antisemittismen ville være en sterk maktfaktor i det fremtidige

³⁶ Ford, Vol. 1. November 1920: 58-61

³⁷ Blant annet Ford, Vol. 1. November 1920: 70; Ford, Vol. 2. April 1921: 246-247

³⁸ Ford, Vol. 1. November 1920: 64

amerikanske samfunnet, dette fordi at ideer og følelser har en tendens til å gå i vestlig retning globalt. Tendensene var klare i Palestina, Tyskland og England hevdes det. Helt klart gjør artikkelen det at noen voldelige aksjoner imidlertid ikke vil forekomme i Amerika, dette fordi man vil ha bedre tid til å forberede seg på at det ”jødiske spørsmålet” også vil oppstå her. Dette kan man dermed tolke nærmest som en trussel: ta artikkelseriens innhold på alvor ellers vil antisemittismen følge det blodige mønsteret til de europeiske nasjonene. For det andre vil prospektene av en massiv jødisk innvandring frembringe antisemittisme, ikke på grunn av antall men på grunn av ideer som de bringer med seg: ”These people are coming here regarding the Gentile as an hereditary enemy, as perhaps they have good ground for doing, and so believing they are going to modell their behavior in a manner that will show it.”³⁹ Hva disse ”ideene” består av nevnes ikke, men de blir oppfattet som unasjonale og uamerikanske: “They may hail America; they will have their own thoughts about the majority of the American people. They may be in the lists as Russians or Poles or what not, but they will be Jews with the full Jewish consciousness, and they will make themselves felt”⁴⁰ Artikkelsen gjør det imidlertid klart at antisemittismen vil finne sin løsning i Amerika, på hvilken måte er opp til jødene selv, og til en viss grad ikke-jøder. Her er vi igjen tilbake til det forfatteren hevder å være formålet med serien: å informere jøder og ikke-jøder slik at disse kan justere sin holdning og antisemittismen i sin verste former kan unngås:

”And upon this there will be an investigation of materials, part of which may yet be presented in this series and which may possibly be disregarded for a time, but which at a future date will be found to be the clue to the maze. Upon this, the root of all trouble will be bared to the light, to die as all roots when deprived of their concealment of darkness, and then the Jewish people themselves may be expected to begin an adjustment to the new order of things, not to lose their identity or to curtail their energy or to dim their brilliance, but to turn all into more worthy channels for the benefit of all races, which alone can justify their claim to superiority.”⁴¹

I 1654 kom de første kjente jødiske immigrantene til kolonien som nå heter USA. Dette var Hollandske jøder som hadde fulgt oppfordringen fra det Hollandske Vest Indiske Kompaniet om å prøve lykken på det økonomisk ekspanderende og nyerobrede kontinentet. Dette var

³⁹ Ford, Vol. 1. November 1920: 68

⁴⁰ Ford, Vol. 1. November 1920: 68-69

⁴¹ Ford, Vol. 1. November 1920: 70

begynnelsen på jødernes historie i Nord-Amerika, en historie Jacob Rader Marcus deler inn i fire faser.⁴² Disse har han kalt den sefardiske, den tyske, den østeuropeiske og den amerikanske. Selv om periodene i stor grad sammenfaller med de jødiske immigrasjonsbølgene skal man være klar over at Marcus sin periodisering i utgangspunktet ikke tar hensyn til den grovere inndelingen som kun tar hensyn til selve immigrasjonen. Som grunnlag for sin inndeling vektlegger han heller hvilke jødiske grupper som til enhver tid har sterkest innflytelse på det jødiske samfunnet i Amerika. Slik at selv om de tyske jødene hadde vært i flertall siden 1720-tallet var de hollandske jødene kulturelt dominerende når det gjaldt blant annet religiøse riter frem til slutten av århundret. Jeg har likevel valgt å bruke Marcus sin inndeling her fordi den kulturelle dominansen i stor grad følger den antallsmessige dominansen, og fordi arbeidet til Marcus likevel gir oss mye informasjon om selve innvandringen. Viktig er det å merke seg distinksjonen mellom sefardiske og ashkenazim jøder. Sefardiske jøder var spansk- og portugisisktalende opprinnelig fra den Iberiske halvøy som og etter hvert hadde emigrert til Europa. Disse var de første jødene til å ankomme den amerikanske kolonien og ble etterfulgt av de tysk- og yiddishtalende jødene fra det sentrale Europa og Polen. Disse siste innbefatter da og jødene som kom sist til Amerika rundt 1880, og som går under betegnelsen Østjøder.

Grunnen til at Marcus i utgangspunktet ville periodisere jødernes historie i Amerika var at visse epoker og hendelser i amerikansk historie hadde andre implikasjoner for jødene enn andre innbyggere av kolonien, og senere nasjonen. Likeledes ville mye av jødernes historie i nasjonen være av liten betydning for den generelle historien om Amerika. Derfor var ikke den amerikanske historien tilstrekkelig, den ville ikke fange opp mye av det som hadde betydning for det jødiske samfunnet.

Fra koloni til nasjon

Den første perioden av jødernes historie i Amerika kaller Marcus *The Rise and decline of Sephardic Jewry*, og tidfestes til perioden 1654-1840. Marcus hevder at disse første, i hovedsak spanske og portugisiske jødiske immigrantene, opplevde diskriminering og eksklusjon, i hovedsak fra guvernøren i den amerikanske kolonien Peter Stuyvesant og hans samarbeidspartnere. Det Hollandske Vest Indiske Kompaniet kom riktignok med direktiv om

⁴² *The periodization of American Jewish history*, tale ved det femtisevete årlige møte i the American Jewish Historical Society, I Library of Congress, Washington D.C., 15 februar, 1958.

en mer tolerant holdning overfor immigrantene, men dette ble i stor grad ignorert, hevder Marcus. I *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*⁴³ hevdes det at mange av disse rettighetene ble oppnådd gjennom at jødiske aksjeeiere presset det Hollandske Vest Indiske Kompaniet til en mer tolerant holdning overfor immigranter. Det var uansett i denne perioden at jødene oppnådde religiøse, sivile og økonomiske rettigheter, mens de politiske rettighetene derimot lot vente på seg. Med politiske rettigheter mener Marcus her statsborgerskap og rettighetene som fulgte med. På føderalt nivå ble garantier for statsborgerskap først anerkjent gjennom den nye konstitusjonen, mens det tok nærmere hundre år før den siste staten implementerte dette i sin lovgivning.

Arthur A. Goren hevder derimot at føderale myndigheter i 1740 tilkjente jødiske immigranter statsborgerskap etter syv år, altså noe tidligere enn hva Marcus antyder. Videre ble de fritatt fra å sverge "... upon the true faith of a Christian" ved edsavleggelsen for statsborgerskap. Selv om det er en hvis differanse i tidsangivningen her virker jødene å ha funnet seg til rette relativt fort i kolonien, og den svenske naturforskeren Peter Kalm kunne i 1748 fastslå at Jøder "enjoyed all the privileges common to other inhabitants."⁴⁴ Det er et viktig poeng her at Marcus ser på den generelle lovgivningen som diskriminerte alle ikke-protestanter eksklusivt fra en jødisk vinkel. Så når han sier at de siste jødene ikke oppnådde fulle politiske rettigheter før i 1877 (New Hampshire) så gjelder dette alle ikke-protestanter, ikke bare jøder. Dette gjør at når det gjelder politiske rettigheter ble jødene like mye, eller lite, diskriminert som andre ikke-protestanter. Katolikker derimot kunne ennå ikke i denne perioden oppnå statsborgerskap.

Vi ser altså at jødene sammen med andre ikke-protestanter ble forhindret fra å oppnå statsborgerskap til midten av 1800-tallet. Dette mens de asiatiske gruppene, spesielt kineserne, ikke bare var forhindret fra statsborgerskap, men også inntreden i kolonien/nasjonen. Den første loven som direkte tok sikte på å holde en viss gruppe ute av landet var nemlig The Chinese Exclusion Law fra 1882. Denne stengte kinesiske arbeidere ute i ti år. Den ble videre vedtatt igjen i 1892 og i 1902, mens i 1904 ble eksklusjonen av kinesiske arbeidere gjort permanent.

⁴³ Goren 1980: 574

⁴⁴ Goren 1980: 574

Det er vanskelig å avgjøre i hvor stor grad jødene sammenlignet med andre grupper ble diskriminert og ekskludert fra andre samfunnsområder i denne perioden, garanti for statsborgerskap er ingen garanti mot fordommer og diskriminering ellers. Man kan imidlertid ut ifra det materiale som er tilgjengelig gå ut ifra at jødene mot slutten av 1700-tallet ikke var spesielt utsatt for diskriminering sammenlignet med andre immigrantgrupper, verken fra føderalt og statlig hold eller samfunnet forøvrig. Dette gjenspeiles blant annet yrkesmessig. Som eksempel ble jøden Gershom Mendes tilsatt som styremedlem ved Columbia University, en kristen institusjon, i 1784. I en rapport som ble sendt til Hannah Adams som bidrag til hennes *History of the Jews* (Boston 1812), skriver den jødiske, religiøse lederen Gershom Mendes Seixas: "The United States is, perhaps, the only place where the Jews have not suffered persecution, but have, on the contrary, been encouraged and indulged in every right of citizens."⁴⁵

Den store jødiske innvandringen

Østjødene kommer

En av de to parallelt følgende periodene har Marcus kalt *The Age of the Rise and Dominance of the German Jew and the Challenge to His Leadership*, og som betegner perioden 1841-1920. Dette var perioden det største antall jøder kom til landet, mer enn 2.5 millioner kom mellom 1830 og 1930. Dette gjorde jødene til en av de største immigrantgruppene som kom til landet i denne perioden, bare slått av tyskerne (5.9 millioner), italienerne (4.6 millioner), og irene (4.5 millioner).⁴⁶ Marcus skriver at selv om de tyske jødene hadde vært i flertall siden begynnelsen av 1700-tallet, var det først i denne perioden at deres tradisjon og kultur ble den dominerende innen det jødiske amerikanske samfunnet, og ble fundamentet for det eksisterende i det tyvende-århundre. Med opprettelsen av den jødiske interesseorganisasjonen *American Jewish Congress* ville imidlertid Østjødene ta tilbake hegemoniet i det jødiske samfunnet, hevder Marcus. Denne ble opprettet i 1918 og perioden som ledet opp til dette kaller han *The Age of the Advent and Rise of the East European Jew and His Bid for Hegemony*, og periodiserer den til 1852-1920. Denne tittelen er kanskje ikke misvisende når vi vet at i 1880 var kanskje så lite som en seksdel av de 250 000 Jødene i USA Østjøder, førti år senere utgjorde de og deres etterkommere fem seksdeler av de fire millioner jødene i USA. En tendens som hadde flyttet en tredjedel av det østjødiske samfunnet til den nye verden,

⁴⁵ Karp 1997: 29

⁴⁶ Karp 1997: 170

Amerika.⁴⁷ Som man ser forløper denne perioden parallelt med den tyske perioden og indikerer dermed to separate jødiske kulturer i USA i denne perioden. De allerede etablerte tyske jødene hadde sin institusjonelle samlingspunkt i den jødiske interesseorganisasjonen American Jewish Committee (AJC), etablert i 1906. Umiddelbart kan det dermed se ut som om Marcus mener det eksisterte to fronter internt det jødiske samfunnet i Amerika fra 1920-årene og fremover. Organisasjonen American Jewish Congress var til å begynne med et forsøk fra ledende zionister på å etablere en demokratisk valgt amerikansk jødisk organisasjon. Kongressen ble imidlertid oppfattet som en konkurrent til AJC og som en fare for jødene allerede etablerte posisjoner i landet. Kongressen så i større grad som Zionister på jødene som en rase, en nasjon, og hadde dermed sterke bånd også til utenlandske jøder.⁴⁸ Faren var hevdet AJC, at Kongressen dermed fort kunne bli oppfattet som å ha lojalitet til en annen nasjon, og for å ville etablere en nasjonalistisk jødisk identitet. Kongressen på sin side anklaget AJC for å være oligarkisk og for å ikke ta hensyn til demokratiske spilleregler. Innad i det jødiske miljøet var det dermed en klar politisk splittelse, også med hensyn til den jødiske identiteten. Denne dikotomien, splittelsen, innad i det jødiske samfunnet finner jeg og støtte for hos Arthur R. Goren,⁴⁹ dette kom til uttrykk blant annet i striden rundt artikkelserien *The International Jew*. Louis Marshall, president i American Jewish Committee i denne perioden, søkte å unngå konfrontasjon gjennom rettsaker, dette for således å vise at man som akkulturererte og patriotiske amerikanere respekterte nasjonens grunnverdier som ytringsfrihet. American Jewish Congress viste seg heller ikke mye mer potente når det gjaldt rettslige skritt mot det de anså som antisemittisme, men de kritiserte AJC for å være overbærende og inaktive i disse samme spørsmålene,⁵⁰ denne splittelsen vil jeg og hevde kom til uttrykk i responsen til de østjødiske flyktningene. De østjødiske flyktningen ble av de etablerte, til en viss grad assimilerte jødene oppfattet som en byrde og et problem. På slutten av 1800-tallet rettet amerikanske jødiske nødhjelpsorganisasjoner flere appeller til sine søsterorganisasjoner i Europa. Appellene ba om en stopp i strømmen av flyktninger fra Europa til Amerika, eller i det minste en ”filtrering” av type flyktninger.⁵¹ Slik at en jødisk talsmann i 1880 kunne uttale: “the Jewish position in America was not yet secure. . . American Jews could not afford to incur the ill will of their compatriots,”⁵² som et argument i sin motstand mot østjødisk innvandring. De europeiske jødiske organisasjonene var imidlertid ikke i en posisjon til å ha noen

⁴⁷ Karp 1997: 170 og Goren 1980: 579

⁴⁸ MacDonald 2004: 247

⁴⁹ Goren 1980

⁵⁰ Woeste 2004: 884

⁵¹ Goren 1980: 585

⁵² Sachar, H.M. 1992. *A History of Jews in America*. New York: Alfred A. Knopf. I MacDonald 2004: 246

innvirkning på slike spørsmål. Kritikken ble forsterket ettersom antallet flyktninger økte, og både den ortodokse judaismen og de radikale sosialistene var elementer som ble angrepet. Dette ser likevel ut til å ha vært forbigående og overflatiske tendenser, noe Marcus antyder med titlene på den påfølgende perioden som begynte i 1921 og dekker frem til Marcus` samtid: *The Emerging American Jewish Community, The Age of Fusion, The Epoch of the Rise of the American Jew*. De amerikanske jødene følte tross alt en forpliktelse overfor Østjødene, noe som og tjente det amerikanske jødiske samfunnet selv, slik at samtidig med at de motsatte seg videre immigrasjon av Østjøder var villigheten til å hjelpe de allerede ankomne stor. Det som kan være vanskelig å avgjøre er om dette ble gjort ut fra en selvinteresse eller ren altruisme, mest trolig var det en kombinasjon av begge, vil jeg hevde. De etablerte amerikanske jødene forsto selvsagt at i å hjelpe Østjødene i en assimileringssprosess ville dempe presset på hele det jødiske samfunnet. Også blant de etablerte jødene var det en utbredt tro på en amerikanisering/assimilering av immigranten. Educational Alliance var en av disse organisasjonene som jobbet med flyktninger, deres mål var:”Americanizing, educational, social and humanizing character – for the moral and intellectual improvement of the inhabitants of the East Side.”⁵³

Restriksjoner på 1900-tallet;

Differensiering mellom ”gamle” og ”nye” immigranter

I mars 1919 ble republikaneren og nativisten Albert Johnson, som hadde Madison Grant og andre ledende eugenikere i sin omgangskrets, utnevnt til formann for House Committee on Immigration. Nativistene fikk fra dette tidspunktet en politisk forgrunnsfigur. Da man senere, i 1920 og 1921, fikk rapporter om at bølger av østeuropeiske jøder var på flukt vestover, mente man at Amerika sto overfor enorme mengder uassimilerbare jøder. Disse punktene ble brukt i begrunnelsen av immigrasjonsloven av 1921, mange mener dermed at den var et utslag av dette. Loven fastsatte europeisk immigrasjon til 5 % av nasjonalitetenes representasjon i landet i 1910. Næringslivet og arbeidsgivere derimot hadde hele tiden gått inn for restriksjonslinjen, men i den siste delen av 1922 svingte derimot økonomien oppover igjen og bransjen etterlyste arbeidskraft og dermed en oppmykning av immigrasjonslovgivningen. Johnson og hans støttespillere ville imidlertid gå enda lengre ved å sette grensen til 2 % av 1890 tallene, dette ville blant annet gi 4000 i stedet for 40000 italienske årlige immigranter. Denne nye immigrasjonsloven ble vedtatt 26 mai 1924. Higham kommer frem til at det å

⁵³ Goren 1980: 586

basere immigrasjonen på tallene fra 1910 faktisk diskriminerte Nord-europeere til fordel for Øst-europeere.⁵⁴ De østeuropeiske immigrantene, deriblant Østjødene, hadde som kjent hovedsakelig kommet til landet fra ca. 1890 og utover. Å basere kvoten på andelen østeuropeiske immigranter i landet i 1910 ville dermed være langt mer fordelaktig for flyktende jøder fra Øst enn om kvoten var basert på tidligere år. Det er derfor uklart om forkjemperne for denne restriksjonen faktisk hadde de østeuropeiske flyktningene spesielt i tankene når de fremmet loven, eller om de satte opp de potensielle østjødiske immigrantene som et skremselsbilde for å få økt oppslutning om lovforslaget. Marcus skriver riktignok at denne loven ble opprettet for å begrense jødisk immigrasjon, men gir ingen kildehenvisning for å underbygge denne påstanden.⁵⁵ Det som virker klart er at man skilte mellom ”gamle” og ”nye” immigranter, det mest eksplisitte uttrykket for dette kom gjennom det som ble kalt The Dillingham Commission og rapporten de utga i 1910. Denne konkluderte med at man kunne inndele immigrantene i ”old” og ”new” basert på etnisitet og geografisk opprinnelse. Det hadde lenge vært klart at typen immigranter hadde et klart markert skille på slutten av 1800-tallet når de østeuropeiske gruppene kom til landet. Dette var anerkjent både innad i det jødiske samfunnet, men og samfunnet forøvrig. Disse gjorde seg de samme erfaringene som Dillingham-kommisjonen konkluderte med, nemlig at de ”nye” tilpasset seg langt vanskeligere i samfunnet enn de ”gamle.” Oppfatningen var at mens de første hadde kommet for å få utøvet religiøs og politisk frihet, noe som de i en viss grad var forhindret fra selv i relativt demokratiske nasjoner i Europa, hadde de andre kommet kun for økt livsstandard. Dette var holdninger og oppfatninger basert på en undersøkelse som viste at mellom 1900 og 1910 hadde innvilget statsborgerskap økt med 7 prosent for den mannlige befolkningen. Dette samtidig som immigrasjonen av mannlige flyktninger hadde økt med 75 prosent.⁵⁶ Oppfatningen var dermed at disse sent ankomne egentlig ikke var interessert i å delta som ordinære amerikanske samfunnsborgere. De sist ankomne kom og fra autoritære regimer, ofte despotiske, de hadde ingen erfaring med demokratiske institusjoner eller republikanske styreformere, de hadde små intensjoner om å bli statsborgere og var i alle tilfeller dårlig forberedt på å fungere i et demokratisk samfunn.⁵⁷ Det er dermed grunn til å tro at denne rapporten ble om ikke utslagsgivende så i alle fall retningsgivende for senere lovforslag og stemningen for disse. Men det er viktig å understreke at rapporten ikke fremhever jødene på

⁵⁴ Higham 1973: 320

⁵⁵ Marcus 1958

⁵⁶ Goren 1980: 743

⁵⁷ Goren 1980: 743

noen måte, men bruker betegnelsen ”østeuropeiske” immigranter. Dette er en betegnelse som og dekker også land som Italia, Tyrkia, Hellas og Romania.

Slik strukturene og lovgivningen fremstår kan det dermed virke som om innen statsbyråkratiet var lite som skulle tilsi at antisemittismen hadde fått innpass. Det var imidlertid en del av staten som snudde dette inntrykket på hodet, nemlig militæret. Nærmere bestemt etterretningsdelen av forsvaret.

Rett etter bolsjevikenes maktovertakelse i Russland begynte de første rapportene om jødernes angivelige delaktighet å strømme inn til MID (Military Intelligence Division, det amerikanske forsvarets etterretningstjeneste,) dette var samlet inn gjennom samtaler med russiske emigranter, aristokrater og andre med kjennskap til de russiske forholdene. Rapportene ble ikke bare formidlet direkte, men ofte og med utenlandsarbeiderens egne kommentarer og vurderinger. Basert på rapportene fra utlandet ble man etter hvert bekymret for hjemlige forhold, den 2. Mai 1919 sendte derfor Kaptein John B. Trevor en hastemelding til direktøren for den militære etterretningen i Washington med tittel ”Plans for the Protection of New York in Case of Local Disturbances.” Trevor var overbevist om at en bolsjevikisk revolusjon var nært forestående i New York. Medfølgende dette dokumentet var og et etnisk kart over byen hvor det radikale området var ”inhabited by Russian Jews.” Samme dag hadde en agent for Trevor kunnet bekrefte at de radikale møtene besto av 90 % jøder.⁵⁸ Dette kan kanskje i utgangspunktet virke som en perifer og avgrenset holdning blant enkeltindivider innen offiserkorpset. Faktum er imidlertid at Trevors anti-immigrasjon og anti-kommunistiske holdninger skilte seg lite fra den generelle holdningen blant yrkesmilitære i Amerika i første halvdel av 1900-tallet, derfor vakte Trevors rapport heller ingen oppsikt, vil jeg hevde.

En forbindelse mellom Bolsjevikene og jøder var og en utbredt oppfatning i dette miljøet. Den amerikanske militærattacheen i Sveits, Colonel William Godson, en av de mest respekterte etterretningsoffiserene, skrev fra Polen: ”The connection between the Jews and the Bolsheviki at Vilna seems to be proven without a shadow of a doubt. When the Bolsheviki entered the city they were taken to the houses of the wealthy by the Jews and apparantly had this matter arranged beforehand.”⁵⁹ Militærets interesse for jødene gikk imidlertid noen år lengre tilbake. Det var under den første verdenskrig at militæret fikk interesse for jødene, da ble raseteoriene

⁵⁸ Bendersky 2000: 12

⁵⁹ ”Trip to Vilna and Warsaw,” 15. Mai 1919, NACP, RG 165, MID 2067-85. I Bendersky 2000: XII

satt i sammenheng med verdenssituasjonen. Man fikk en kraftig økning av nasjonalistiske følelser og en gjenoppblomstring av nativistiske fordommer. Dette forandret bildet av jødene fra en abstrakt gruppe i utkanten av det amerikanske samfunnet, til en konkret politisk og militært problem. Som vi ser følger dermed militæret noenlunde de samme utviklingstrekkene som i samfunnet forøvrig når det gjelder antisemittisme og rasisme.

Ikke bare blant den amerikanske etterretningen ga dette gjenklang, forbindelsen var og en utbredt oppfatning i England: "Proofs secured by British Government that the Bolshevik movement throughout the world is an international conspiracy of Jews. Secret agents have been located and evidence secured from letters that the leaders in England, France and America are in touch with each other." Dette skrev en militær attache i London til lederen for MID på denne tiden, Marlborough Churchill. I Amerika ville de vite hva slags bevis som fantes, og om de kunne underbygges. Svaret var: "British proof of international Jewish Bolshevik conspiracy consists of photographs made of intercepted letters between agents and result of police espionage in bolshevik agency in London, and is substantial. British government still working on case and will eventually furnish proof to American government. Am in close liaison with British authorities on subject. Whole subject must be considered extremely secret."⁶⁰

Måten denne informasjonen ble akseptert på tyder på at disse holdningen allerede var godt utbredt og ikke bare som generelle fordommer, det var del av et bredere syn på verden som etter hvert ble institusjonalisert, hevder Bendersky. Dette utsynet på verden hadde i seg aspekter av rasistisk geopolitikk, antikommunisme, og raseteorier. Den gikk ut ifra at et overlegent "ekte amerikansk" samfunn og regjering av angelsaksisk arv var under angrep fra ulike fremmede radikale makter, og spesielt rasemessig underlegne østeuropeiske immigranter. Linken mellom biologisk rasisme og nasjonal sikkerhet ville vise seg å bli viktig for å skape et inntrykk av en jødisk fare hjemme og utenlands.⁶¹

Ikke overraskende begynte det å sirkulere materiale og teorier om jødiske planer og konspirasjoner, innen MID sommeren 1918. Dette var perioden Boris Brasol gjorde sin inntreden i MID, og begynte å omgå organisasjonens leder Churchill. Brasol var hviterusser

⁶⁰ Militær attaché, London, til Washington, 8 juli 1919. sitert i William L. Hurley – L. Lanier Winslow Correspondence, Office of the Counselor, Departement of State, NACP, RG 59, Entry 538, 861.0-628. I Bendersky 2000: 69

⁶¹ Bendersky 2000: XIII

og hadde vært personlig ansatt av Tsar Nicholas 2. I 1916 ble han sendt til Amerika som leder for Russian Supply Committees lovavdeling. Da Bolsjevikene i 1917 overtok makten i hjemlandet valgte derimot Brasol å fratru sin stilling, i stedet for å følge de nye makthaverne forble han i Amerika. Her ble han raskt tatt inn som seniorrådgiver for Churchill, mest trolig på grunn av sin fanatiske antikommunisme. Med Brasols engasjement, ressurser og flammende antisemittisme, bør det heller ikke være noen overraskelse at han etter hvert kom i kontakt med andre personligheter som delte hans holdninger. Som jeg kommer tilbake til senere gjaldt dette både Ernest Liebold, Charles Coughlin, og Henry Ford selv.

I august 1919 dukket det opp et dokument hos Churchill med tittel ”The Power and Aims of International Jewry.” Dette var et dokument som ikke var forfattet av rabiate jødehatere eller irrasjonelle rasister. Personene bak var karrierediplomatene Allan J. Carter og DeWitt C. Poole, lederne av U.S. State Department Division of Russian Affairs. Poole hadde vært i Moskva under revolusjonen og hadde reist gjennom hele kontinentet med hest og kjerre mens borgerkrigen raste. Som Bendersky skriver:”He returned to America as one of the few individuals knowledgeable about Bolshevism and soon directed the Russian desk in the State Department.”⁶² Begrunnelsen for denne studien var et forsøk på å forstå jødisk engasjement i ulike hendelser verden rundt. Tematikken gikk langt utover den I Protokollene, med Bolsjevisme, europeiske forhold og zionisme som noe av fokuset.

Når vi dermed ser på det materiale som ble samlet inn, kommentert og analysert, er det kanskje ikke til å undres over at antisemittiske holdninger ble utbredt innen militærets etterretningstjeneste. Dette var yrkesmilitære med landets forsvar som jobb, og den bolsjevikiske maktovertakelse i Russland må ha fortonet seg svært truende. Det kunne imidlertid vært interessant å spørre hvem som utnyttet hvem, antisemittene eller de som hadde landets trygghet som det primære? Kanskje var det en gjensidig forståelse av at de begge sto å tjene på hele saken? Antisemittene foret den sentrale ledelsen i MID med informasjon som skulle gi negativt og truende inntrykk av jødene. Samtidig kan man tenke seg at etterretningsoffiserene for å gjøre trusselen mer overhengende nettopp benyttet seg av dette materialet. Dermed oppnådde de og en annen ting, å gi inntrykk av at det fantes en indre nasjonal trussel. Men hvilke praktiske konsekvenser fikk den militære etterretningens arbeid?

⁶² Bendersky 2000: 71

Det er vanskelig å anslå hvor stor innvirkning MID og deres filer hadde på amerikansk immigrasjonspolitik. Jeg vil likevel hevde at det er hevet over tvil at MID øvde en avgjørende innflytelse på immigrasjonsloven av 1924. Immigrantkvotene ble da, som jeg tidligere har vist, basert på immigrasjonsgruppens andel i landet i 1890. En fordeling som klart diskriminerte sør- og østeuropeiske flyktninger. Blant annet hevder Higham at Trevors kart over etniske radikale enklaver I New York spilte en stor rolle for avgjørelsen: “Without Trevor`s statistical tables to show how national origins quotas might work out in practice, Reed would never have succeeded in persuading the Senate of their feasibility.”⁶³ (Reed var David A. Reed, Senator fra Pennsylvania.) Eller kongressmedlemmet og leder av immigrasjonsdepartementet Albert Johnson under debatten om immigrasjonsloven av 1924: “If it should happen it will have resulted from your table, of which both House and Senate have made considerable use.”⁶⁴ Dette med adresse til Trevor. Grunnen til denne entusiasmen for John B. Trevor var hans vitnemål for Senatets Immigrasjonskommite, 11. Januar 1921, her hadde Johnson fremvist Trevors etniske kart over New York før Trevor selv foredro for kommitteen.

Konklusjon

Den amerikanske konstitusjonen var influert av Opplysningstidens tanker med frihet, likhet og selvstendighet som fremtredende, og her hviler den amerikanske nasjonalbevisstheten. Separasjonen og uavhengigheten fra England, med Uavhengighetserklæringen og Revolusjonen, krevde en nasjonal selvbevissthet som en mental motvekt til den politiske manifestasjonen. Diskusjonen rundt det amerikanske nasjonalitetsbegrepet går helt tilbake til kolonitiden, eksemplifisert ved Michel-Guillaume Jean de Crevecoeur og hans bok *Letters from an American farmer* utgitt i 1782, men skrevet hovedsaklig før revolusjonen. I denne romanen fokuserer Crevecoeur på den fremtidige amerikaner og hva denne er, og går klart inn for assimilering. De ulike gruppene skal bli ”amerikanere” og blir ”...melted into a new race of men...” Det ideologiske aspektet var samtidig overordnet det etniske. Man hadde god tro på at naturaliseringsprosessen ville gjøre alle til gode amerikanere, dermed ble den første immigrasjonsloven, vedtatt ved den første samlingen av Kongressen i 1790, liberal. Dette gjenspeiles i den første tilleggs klausulen i Konstitusjonen: ”Congress shall make no law

⁶³ Higham, John 1955. *Strangers in the Land: Patterns of American Nativism, 1860-1925*. New Brunswick, NJ. S. 321-324 I Bendersky 2000: 166

⁶⁴ Johnson til Trevor, 15. April 1924. NADC, RG 233, HR-68A-F18.3 I Bendersky 2000: 166

respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof.” Rase var ikke et tema i grunnloven før i 1870 med det femtende grunnlovstillegget, denne sa at rase ikke skal være et kriterium for om du får stemme eller ikke. Bakgrunnen for tillegget hadde selvsagt med borgerkrigen og den etterfølgende frigivelsen av slaver å gjøre.

Ira Katznelson har sammenfallende konklusjon også satt inn i en komparativ kontekst. Han hevder at den største trusselen mot jøder andre steder I verden ikke var dilemmaene forbundet med Opplysningstiden. Snarere var trusselen det tankegodset som utviklet seg til Romantikkens reaksjon på Opplysningstidens ”bloodless cosmopolitanism,” dette fordi jødene ikke hadde tilgang til folkekulturen eller historiene som romantikerne fokuserte på. Der disse sentimentene var sterke hadde de valget mellom å gå inn i den dominante kulturen eller forlate denne totalt gjennom zionisme eller emigrasjon. I Amerika unngikk jødene i stor grad denne konflikten nettopp fordi vanskelig spørsmål i tilknytning til minoritetsspørsmål ble avgjort i en tilstand av opplyst liberalisme. Dette i stedet for i skjæringspunktet mellom opplysningstiden og deres motstandere.⁶⁵

Jødene ble sammen med andre ikke-protestanter nektet full statsborgerskap fram til midten av 1800-tallet. Dette mens asiater, og da spesielt kinesere, ikke oppnådde dette før langt inn på 1900-tallet. Det som virker klart er at immigrasjonslovgivningen var motivert ut ifra to hensyn: økonomi og nasjonens basis som angloamerikansk og protestantisk, man finner lover som støtter begge motiver. Blant annet vedtok Kongressen i 1864 en immigrasjonslov som tok sikte på å gjøre det lettere å komme til landet og etablere seg der, dette kom som en følge av at under borgerkrigen hadde befolkningsreduksjonen vært høy og tallet på immigranter lavt, landet trengte arbeidskraft noe Kongressen tok konsekvensene av. Den samme tendensen ser vi igjen på 1920-tallet hvor økonomien svingte oppover og arbeidsgivere forsøkte å påvirke myndighetene til en mer liberal immigrasjonslovgivning. Den etniske sammensetningen ble forsøkt regulert gjennom lover som kom først på 1900-tallet, dette forsterker teorien om at det var de store gruppene øst- og søreuropeiske immigranter som kom i stort antall på denne tiden man ville begrense. Man skal imidlertid være klar over at motstanden mot lover som ville begrense innvandringen har vært stor hele denne perioden i amerikansk historie, mange lover som gikk lengre enn disse har vært foreslått men ikke vedtatt. Blant annet ble det gjennom flere år fra 1898 til 1915 lansert forslag om språktester

⁶⁵ Katznelson 1995: 162

for immigranter. Man skulle kunne lese minst førti ord på et valgfritt språk, dette ble derimot aldri ble vedtatt.

Så hva med jødene sammenlignet med andre immigrantgrupper, ble de utsatt for særskilt streng statlig lovgivning? Ble de på noen måte utskilt som en særegen gruppe? Det er lite som tyder på dette. Den amerikanske immigrasjonslovgivningen skilte mellom protestantiske angloamerikanere og andre, unntatt ved de tilfellene hvor arbeidsmarkedet tilsa at man ikke hadde råd til å ta et slikt hensyn, igjen bortsett fra asiatene. Det eneste man kan stille spørsmål ved er begrunnelsen for lovene fra 1910 og 1924. Uttalelser fra tiden før de ble vedtatt skulle umiddelbart tyde på at den primære grunngrivningen for forslagene var den potensielt store bølgen av immigranter fra Østeuropa man sto overfor, og da spesielt jøder. Men som John Higham har pekt på kunne nok bildet av den potensielle store bølgen av uassimilerbare jødiske immigranter fra Østeuropa vært brukt som et påskudd for å få loven igjennom. Dette blant annet fordi andre grupper enn jødene ble rammet hardere av loven fra 1910.

Dette kapitlet gjaldt den statlige lovgivningen, men som jeg tidligere har antydnet kan dette gi bare en liten del av bildet. Selv om jødene ble like lite, eller mye, diskriminert som andre immigrantgrupper gjennom loven, gir dette liten eller ingen indikasjon på hvordan holdningen i samfunnet forøvrig var mot jøder. Jeg vil derfor i neste kapittel se nærmere på det ideologiske grunnlaget og idéstrømningene som gjorde seg gjeldende, og som fikk negative konsekvenser for jødene i USA.

Kapittel 3

Antisemittisme; de amerikanske trekkene

”During times of peace, prosperity, and popular self-assurance, the United States proved remarkably receptive to this growing ethnic diversity. But in periods of crisis, colonial-stock Americans frequently singled out ethnic groups as sources of social disharmony and communal weakness.”

- Arthur. R Goren⁶⁶

På begge sider av Atlanteren kom og forsvant agitasjonen mot jødene parallelt: først på slutten av 1880 og 1890 – tallet, andre gang rett etter den første verdenskrig, og den tredje på 1930-tallet. Likevel var forskjellene tydelige, antisemittismen i Amerika var på langt nær så intens og utbredt som på det europeiske kontinentet, og resultatet ble forskjellig. Flere forskere har pekt på at dette skyldes den liberale amerikanske konstitusjonen og fokus på det man kalte amerikanske demokratiske verdier. Likevel opplevde man også i Amerika utslag av antisemittisme, rasisme og religiøs intoleranse. Formålet med dette kapittelet blir da å finne ut hvor utbredt og intens dette var, og se på de ulike utviklingsfasene antisemittismen og rasismen gjennomgikk. De strukturelle mekanismene var gjenstand for undersøkelse i kapittel 2. I kapittel 3 vil jeg se på ideologier og ideer som ga grobunn for antisemittisme, i denne forbindelse vil jeg og se på utviklingstrekkene innenfor den antisemittiske og fremmedfiendtlige bevegelsen. Jeg vil videre i kapittelet gi et overblikk hvordan dette ga seg konkrete utslag i sosial diskriminering, før jeg avslutter med kort å se på ulike organisasjoner og personligheter som har vært betydningsfulle innen den antisemittiske og fremmedfiendtlige bevegelsen i USA.

Nativisme og amerikanisme

Som vi så ble den amerikanske konstitusjonen ansett som liberal og tolerant. Religiøs frihet ble lovfestet, og etter hvert rettigheter for de ulike etniske gruppene med et viktig unntak: kineserne, dette er et punkt som også er anerkjent av Ira Katznelson. Katznelson mener at

⁶⁶ Goren 1980: 840

opptaket i det amerikanske samfunnet var relativt problemfritt, med fravær av begrensninger når det gjaldt religion, klasse, region, nasjonaltilhørighet. Basis for dette finner man i den liberale konstitusjonen, en konstitusjon som ble etablert for å skape en harmoni mellom senter og periferi i motsetning til en sentralisert stat. Det var i denne forbindelsen det amerikanske folket ble ”oppfunnet” hevder Katznelson.⁶⁷

Hva så med samfunnet forøvrig? De første antydningene av en organisert bevegelse rettet mot en religiøs eller etnisk minoritet får vi med det som går under navnet *Nativisme*. Betegnelsen er i sin opprinnelige form et spesifikt amerikansk ord og knyttes til hendelser i amerikanske storbyer på 1830 og 1840-tallet, og som vist i underkapittelet ”Begrepsavklaring” hadde det røtter tilbake til midten av 1700-tallet. På begynnelsen av 1800-tallet fikk man flere anti-immigrasjonspartier og organisasjoner, i tillegg til den anti-katolske Know Nothing bevegelsen. I innledningsfasene var nativismen anti-katolsk før den og ble et uttrykk for desillusjonerte bønder og småkjøpmenn i byene som følte seg generelt fremmedgjort av urbaniseringen og innvandringen. Ideologisk og innholdsmessig bevarte nativismen de samme ideene og stereotypene, selv om lokale justeringer skjedde gjennom hele perioden. Bare på et punkt fikk man en fundamental forandring: rasismen, som ble den mest fremtredende i det tjuende århundre. Denne rasismen beveget seg på to nivåer mener John Higham: en mer folkelig følelse, og mer systematiske ideer. Disse siste, en intellektuell utforming, banet veien for mye av den folkelige nativismen,⁶⁸ noe som ikke gjelder den senere antisemittismen i like stor grad, vil jeg hevde. Den intellektuelle antisemittismen hadde ikke like stor utbredelse i Amerika som i Europa, og i den grad de intellektuelle sentimentene gikk forut for den folkelige antisemittismen var disse importert fra Europa.

John Higham kan spore tre nativistiske retninger som strekker seg tilbake til før borgerkrigen. Den første, eldste og kraftigste, var den antikatolske. Katolisismen ble sett på som autoritær og ikke forenelig med de amerikanske prinsippene om individets frihet. Dessuten anså mange det en fare med det store antallet katolske immigrantene som ville, trodde det protestantiske Amerika, underlegge seg og forandre de etablerte institusjonene. Faktisk var denne antikatolisismen så sterk og utbredt før Borgerkrigen at den var i lang tid synonymt med betegnelsen *nativisme*.⁶⁹

⁶⁷ Katznelson 1995: 163-164

⁶⁸ Higham 1973: 131-133

⁶⁹ Higham 1973: 5

Gustavus Myers har vist at man fra begynnelsen av 1800-tallet fikk litteratur i Amerika som var religiøst fordomsfulle, disse var rettet mot katolikker og deres religion, og mange ble bestselgere med flere opplag.⁷⁰ Noe var åpenbart skjønnlitteratur og fremstilte seg heller ikke som annet, mens andre påsto å være semi-fiksjonale. Det siste gjaldt for bøker som *Six months in a convent* av Rebecca Theresa Reed, utgitt første gang i 1835, og *Maria Monk* utgitt i 1836. Disse handlet om hvordan livet som nonne var ved to klostre, noe som ble fremstilt ensidig negativt blant annet med rituelle spedbarnsdrap i hemmelige underjordiske kamre. Den førstnevnte kom i stadig nye opplag, det siste nesten 60 år senere i 1893. Det ble og produsert et hefte kalt *Instruction to Catholics* som ga seg ut for å være en ”instruksjonsbok” fra Paven hvor han instruerte sin menighet til å ta jobbene fra ”American heretics.” Dette siste hadde da klare likhetstrekk med de konspiratoriske verkene produsert av antisemitter, noe jeg kommer tilbake til i underkapittelet om *Zions Vises Protokoller*.

I motsetning til Michael N. Dobkowskis eksempler derimot (disse blir beskrevet og diskutert i avsnittet ”Den samtidige antisemittiske litteraturen,”) på det han hevder er antisemittisk litteratur, er det i de nevnte antikatolske bøkene som Myers fremhever andre motiver som er gjeldende. Her blir det eksplisitt fastslått at bakgrunnen for disse er å advare protestanter mot katolikkens farer. Noe lignende grunngivning fra forfatteren, at bøkene er forfattet for å advare protestanter mot jøder, finner man ikke i Dobkowskis eksempler. Det finnes imidlertid andre skrevne verk, dokumenter, pamfletter og bøker som Dobkowski ikke nevner. Disse fikk riktignok ikke stor utbredelse i moderne forstand, men dannet grunnlaget for senere ”verk” som *Zions Vises Protokoller*, som alle vil bli diskutert i underkapittelet ”Zions Vises Protokoller.” Dette er dokumenter som innledet en tradisjon innen litterær intoleranse, rasisme og antisemittisme, som er konspiratoriske i formen. Det vil si de hevder enten å være, eller avdekke, en konspirasjon med mål å undergrave det amerikanske samfunnet og dets verdier, eller et forsøk på å oppnå verdensmakt. Det er imidlertid en forskjell mellom den konspiratoriske antikatolske litteraturen og den antisemittiske, mens den førstnevnte beskrev en situasjon utelukkende basert i Amerika utviklet den antisemittiske seg til å forespeile en fare som hadde globale konsekvenser. Jeg vil hevde dette hadde med påvirkningen fra utlandet å gjøre, og da nesten utelukkende fra kontinental Europa. Den antikatolske litteraturen ble i stor grad forfattet i Amerika i motsetning til den antisemittiske som i stor

⁷⁰ Myers 1943: 160-167; 203-204

grad var importert. Det var imidlertid ikke bare i populærkulturen antikatolisismen gjorde seg gjeldende. Den fikk og institusjonelle i tillegg til folkelig organiserte uttrykk. Nathan Glazer og Dale T. Knobel hevder at den amerikanske politiske retorikken på 1820 og 1830-tallet gikk imot undergravende "hemmelige" organisasjoner. Disse ble etter hvert knyttet til spesifikke etniske grupper, og da først og fremst katolikkene. Tiden før den amerikanske borgerkrigen var en periode hvor Amerika strevde med å skape seg en distinkt nasjonal identitet, derfor ble en felles historisk fiende et nyttig verktøy i samlingsen. Hvorfor katolisismen skulle komme til å representere denne samlende fienden er kanskje ikke så rart. De engelske nybyggerne brakte med seg sterke nasjonalistiske holdninger som ga seg utslag i behandlingen av øvrige immigrantgrupper. Antikatolisismen som da var en del av den engelske nasjonalbevisstheten gikk ikke bare utover de imperialistiske rivalene Frankrike og Spania. Skotter og irlendere ble og gjenstand for fiendtligheter og diskriminering. Antikatolisismen ble imidlertid ikke bare videreført ubevisst, den ble i den nye kolonien definert på nytt. Katolisismen ble her sett på som umoralsk og politisk ustabil, få engelskmenn ville ha betenkeligheter med å begrense katolsk immigrasjon. En organisasjon, eller mer korrekt en bevegelse, som representerte det antikatolske sentimentet var Know Nothing. Denne bevegelsen hadde sin opprinnelse rundt 1850 og forsvant et tiår senere, men gjorde et visst inntrykk den korte perioden den var virksom. Tilhengerne var protestanter som var overbevist om at Paven og den katolske kirke forsøkte å undergrave Amerika gjennom sitt nettverk av prester og biskoper. Bevegelsen forble desentralisert og uten et formelt lederskap, men mange av dens aktivister gikk senere inn i The American Party. Et parti som hadde opp mot 1 million medlemmer på det meste, og fikk innvalgt flere av nasjonens ordførere.

Fra 1850 årene fikk man en annen nativistisk strømning. Denne strakk seg tilbake til 1790 årene og rettet seg mot radikale, og senere, kommunister og anarkister. Disse to retningene hadde det til felles at de tok utgangspunkt i det negative utenifra, det Amerika ikke var. Den tredje retningen derimot hadde motsatt tilnærming, den rasebaserte nativismen tok nemlig utgangspunkt i det amerikanerne *var* og ville bevare. Denne lente seg på ideen om den angelsaksiske rasen, en ide som oppsto på begynnelsen av det 19 århundre. Nativistene omfavnet begrepet og brukte det for å beskrive det særegne amerikanske på en positiv måte, og dermed ikke først og fremst som et angrep på fremmede.

En ny type nativisme kom på 1880-tallet. Denne hadde sin opprinnelse i det urbane og semi-urbane med mindre forretningsdrivende som følte seg rotløse og sine posisjoner utsatt. Denne

usikkerheten kom til overflaten i året 1866 etter en serie streiker og boikotter, og den moderne nativismen har sitt fundament i disse urolighetene, mener Higham.⁷¹ Her kom alle de tre tidligere retningene igjen til overflaten, med anti-radikalisme og anti-katolisisme som de mest utpregede. Man hadde og flere blodige konfrontasjoner mellom arbeidere i urbane områder, som ofte var immigranter, og politi. Den hendelsen som tydeligjorde dette mest var Haymarket-affæren i 1886 hvor flere politimenn ble drept av en bombe og syv immigranter ble anklaget og dømt. Ser vi på hva de store avisene på den tiden skrev får vi og et klart bilde av hvordan klimaet var. Noen utdrag fra avisartikler som omtaler Haymarket-affæren:

”The enemy forces are not American [but] rag-tag and bob-tail cutthroats of Beelzebub from the Rhine, the Danube, the Vistula and the Elbe”.

“These people are not Americans, but the very scum and offal of Europe”.

“There is no such thing as an American anarchist...The American character has in it no element which can under any circumstances be won to uses so mistaken and pernicious...a firm stand in favor of the right of Americans to govern America...”⁷²

Det som lå under for disse holdningene ser ut til å være en oppfatning om at arbeiderforeningene var dominert av ulike immigrantgrupper, da spesielt jødiske, noe de i en viss grad var. Mange jøder hadde erfaring fra den russisk-jødiske arbeiderforeningen /sosialistbevegelsen Bund, og brakte dette med seg til sine nye nasjoner. Interessant, men ikke direkte relevant for oppgaven er en teori som Ira Katznelson har pekt på, nemlig at denne tilknytningen til sosialismen og arbeiderbevegelsen i Amerika ble et substitutt for den europeiske emansipasjonen for det jødiske proletariatet.⁷³ Sammen med flere depresjoner på 1870 og 1880-tallet førte uansett denne forbindelsen til at minnet om Haymarket-affæren og tanken om importert radikalisme levde videre i den amerikanske bevisstheten i mange år fremover. For det var ikke bare den etablerte tyske jødiske klatringen som var grobunn for bekymring. Også i andre enden av den sosiale skalaen fryktet fagforeningsledere at jødene ville ta jobben fra amerikanske arbeidere og senke lønnsnivået. I tillegg pekte mange på det store antallet anarkister og Marxister blant de jødiske immigrantene.⁷⁴

⁷¹ Higham 1973: 53-54

⁷² Higham 1973: 54-55.

⁷³ Katznelson 1995: 201-202

⁷⁴ Lindemann 1991: 213

I perioden 1893 til 1897 får man en ny depresjon som gir en spesielt sterk giv for nativismen siden det kommer etter lang tids misnøye. Både kapitalinteresser og arbeidstakerorganisasjoner kom nå med utfall mot immigrasjonen. Det nye nå var at anti-immigrasjonsholdningene ikke var begrenset verken geografisk, klassemessig eller annet. På 1870-tallet var det bare i det industrialiserte nord at slike holdninger hadde blitt fremsatt, nytt fra 1880-årene var og den økte intensiteten. Spesielt katolikkene ble gjenstand for fiendtlighet i denne perioden, og den var bedre organisert enn noen annen nativistisk retning. En organisasjon som utmerket seg i denne perioden var American Protective Association som skyldte depresjonen på katolikkene. Denne bølgen av antikatolisisme avtok i slutten av 1894, mens de andre retningene, antiradikalisme og rasismen ble mer intense, i tillegg ble jødene og fanget inn i denne generelle anti-immigrasjonslinjen på 1890-tallet. Flere utfall som går utover jødene skjer, men det er uklart på hvilket grunnlag, noe av det virker å være rene arbeidskonflikter. Alt i alt mener Higham at jødene kom bedre fra det enn de andre gruppene.⁷⁵

I *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups* oppsummeres nativismens utvikling,⁷⁶ en oppsummering som i stor grad sammenfaller med den Higham skisserer. Her pekes det på at nativismen opprinnelig gikk fra å ha uttrykt verdier som frihet, republikanisme, dedikasjon til loven og mer personlige dyder som ærlighet, nøysomhet og tapperhet. Til man med Romantikken fikk en mer rase- eller etniskbasert differensiering hvor de kollektive enhetene skulle ha iboende karakteristikk. Disse ideene kom imidlertid noe senere i USA i motsetning til for eksempel i England, den var og basert mer på rasemessig "karakter" enn faktiske fysiologiske og biologiske nedarvede trekk, i tillegg til å være mer inkluderende enn ekskluderende. I 1880- og 1890-årene fikk man imidlertid inntrykk av at visse verdier forbundet med det angelsaksiske var truet. Man inntok dermed en posisjon som svarer mer til forsvar, denne fikk samtidig en mer vitenskapelig basert rasepreg. Dette fant også uttrykk i litterære former, med William Z. Ripleys *Races of Europe* (1899) og Madison Grants *The Passing of the Great Race* (1916) som de mest kjente.⁷⁷ Den angelsaksiske linjen mistet imidlertid mye av sin kraft etter første verdenskrig, det ekspanderende USA var ferdigstilt og mye av sentimentet ble da borte. Den angelsaksiske tanken levde derimot fortsatt blant en del intellektuelle, noe man kan tilskrive et ønske om å fremheve sitt eget opphav i en tid hvor

⁷⁵ Higham 1973: 92

⁷⁶ Fredrickson og Knobel 1980: 829-847

⁷⁷ Gleason: 42

sosial mobilitet var vilkårlig, mener jeg. Senere viser jeg at dette etter hvert ble et angrep som rettet seg hovedsaklig mot jødene idet de gjorde seg gjeldende i kamp om status og posisjoner. Likevel, disse tankene tok fremdeles utgangspunkt i hvem man var, ikke ved å stille opp et negativt bilde av *de andre*. Troen på en assimileringseffekt var fremdeles herskende.

På begynnelsen av 1900-tallet fikk man det paradokset at immigrasjonen økte mens nativismen mistet kraft. En optimistisk bølge gikk over landet noe som og ga seg utslag i en fornyet tro på Melting-pot teorien. Antiimmigrasjonskreftene jobbet likevel videre og vant en liten seier i rettsvesenet i 1903 da Senatet ga sin tilslutning til en lov hvor man kunne hindre og deportere anarkister. Samtidig gikk arbeidsgiverorganisasjoner (The National Board of Trade) ut og støttet immigrasjonen som de hadde motarbeidet året før (1903). Flere av de ledende forretningsmagasinene gjorde det samme (Commercial and Financial Chronicle, Journal of Commerce, Wall Street Journal, Commercial Bulletin.) Optimismen skapte dermed en opposisjon mot nativismen som var like bestemt som den var egoistisk.⁷⁸

Rudolph Vecoli har kommentert John Highams teori om at nativismen fulgte oppgangs- eller nedgangstider i samfunnet, slik at under og rett etter depresjoner ville nativistiske strømninger slå ut som i 1880 og 1890-årene, mens den ville avta i økonomiske oppgangstider og mens folk generelt følte seg trygge. Dette kaller Vecoli en psykologisk forklaringsmodell, at menneskenes holdninger og handlingene basert på disse er påvirket av samfunnsforholdene.⁷⁹ Direkte overført på Higham: når det gikk bra for nasjonen gikk nativistenes frykt ned, mens under nasjonale kriser frembrakt av økonomisk depresjon eller krig flammet fiendtlighetene mot immigranter opp igjen. Dette er og en forklaringsmodell som Arthur. R Goren i stor grad støtter: "During times of peace, prosperity, and popular self-assurance, the United States proved remarkably receptive to this growing ethnic diversity. But in periods of crisis, colonial-stock Americans frequently singled out ethnic groups as sources of social disharmony and communal weakness."⁸⁰ Vecoli mener derimot videre at Higham er sin egen revisjonist idet han senere har hevdet at konflikter mellom etniske grupper også med fordel kan analyseres ut ifra en sosiologisk vinkel, det er dette Higham kaller "status konkurranse" blant etniske grupper. Denne statuskonkurransen beskriver en konkurransemessig kamp for

⁷⁸ Higham 1973: 116

⁷⁹ Vecoli 1972: 414

⁸⁰ Goren 1980: 840

makt og posisjon som resulterte i stadig friksjon og fiendtligheter.⁸¹ Hvis Vecoli med ”revisjonist” mener at Higham går imot sine tidligere standpunkt vil jeg hevde at han leser for mye inn i Highams argumenter. Jeg mener at de to forklaringsmodellene som Vecoli kaller psykologisk og sosiologisk ikke er gjensidig ekskluderende, men tvert imot utfyllende. I et samfunn med økonomisk ustabilitet og generell utrygghet vil man hegne om sine tilkjempede posisjoner, i tillegg vil man ha lettere for å akseptere en retorikk som stigmatiserer og ekskluderer grupper. I økonomiske oppgangstider med fred og stabilitet, blir imidlertid ikke disse mekanismene borte. Retorikken forandres, man har ingen påskudd til å gi en spesifikk gruppe skylden for noe, og de bredere, nativistiske strømningene i folket mister mye av sin kraft. Jeg vil likevel hevde at Higham har rett i at kampen om posisjoner og status fortsatte, ofte med et nativistisk uttrykk, dette på grunn av jødernes økonomiske og sosiale mobilitet som var uten sidestykke i historien om immigrantgrupper. Dette er og noe jeg vil komme nærmere inn på i underkapittelet om antisemittismens utvikling i Amerika. Det er og grunn til å tro, mener jeg, at den kampen om posisjoner som ble ”utkjempet” under ellers stabile samfunnsforhold videreførte de nativistiske strømningene over til perioder med utrygghet og ustabilitet. Det ble en periode hvor disse holdningene ble konservert og glørne holdt i live, om enn noe begrenset, til man fant det formålstjenlig å blåse liv i de igjen.

Amerikanisme

Assimileringsprosjektene, eller amerikaniseringsforsøkene, startet på slutten av 1800-tallet og hadde sin topp under den første verdenskrig. Den avvek både fra den nativistiske tradisjonen, i tillegg til den selvsikre troen på den assimilative amerikanske ånden, men samtidig hadde den elementer av begge. Amerikanisering var en betegnelse på myndighetens konkrete assimileringforsøk for immigrantene, gjennom programmer med språkopplæring, og undervisning i amerikanske verdier, og sammenlignet med andre lands assimileringforsøk var den amerikanske regjeringens politikk mild og uten tvang, hevder John Higham. De liberale så på amerikaniseringen som naturlig for et pluralistisk samfunn, en slags internasjonal nasjonalisme.⁸² Amerikaniseringsbevegelsen, som tilhengerne av disse myndighetsprogrammene ble kalt, mistet imidlertid noe av legitimiteten ved slutten av første verdenskrig når den nasjonale enigheten om en felles sak falt bort. Amerikaniseringen, assimileringforsøkene, ble ikke lenger sett på som viktig, i stedet ble bevegelsen en positiv

⁸¹ “Another Look at Nativism,” *Catholic Historical Review*, 44 (juli, 1958), 147-158 I Vecoli 1972: 415

⁸² Higham 1973: 252

kraft i en tid hvor anti-radikal nativisme var det negative utslaget. Konkrete uttrykk for denne kraften var organisasjoner som The National Security League og The American Legion. Det som imidlertid brakk ryggen på amerikaniseringstanken var den økonomiske depresjonen og den angivelige Røde Fare. Med en forestilling om at immigrantene ikke lot seg assimilere fikk man dermed en fremvekst av en holdning om å stenge dem ute.

Når kan man så spore de første tegnene til antisemittisme i Amerika? Helt fra de første jødene kom til kolonien har de opplevd enkeltepisoder av fiendtlighet og fordommer. Det er imidlertid lite som tyder på at dette kom utelukkende som fordommer rotet i en tradisjon hvor jødene ble ansett å ha iboende negative karaktertrekk, det være seg religiøse, kulturelle eller rasemessige. Et viktig skille i så måte ser ut til å gå ved borgerkrigen hvor de hadde fått stempel på seg som grådige, en anklage som ble supplert med betegnelsen Shylock. Shylock er en skikkelse fra William Shakespeares stykke *The Merchant of Venice* (*Kjøpmannen i Venezia*.) Shylock er en jødisk kjøpmann som låner en rivaliserende kjøpmann penger med sikring i ett "pound of flesh" fra mannens kropp. Mannen mislykkes i å betale og Shylock forlanger kjøtt fra mannens kropp, et inngrep som vil koste ham livet. Han gir imidlertid opp sitt krav etter at han blir klar over at dødsfallet og vil koste mannens formue. Det hele ender med at Shylock blir dømt til å konvertere til kristendommen for å ha truet en kristen. Betegnelsen Shylock blir brukt også i våre dager sammen med uttrykket ett "pound of flesh" for å vise til noe man mener er økonomisk utbytting eller urimelig. Under borgerkrigen kom dette fram som en påstand om at jøder skulle ha handlet med fienden, noe som fikk Sørstatsgeneral Ulysses S. Grant til å beordre alle jøder i sin hær bort fra linjene til Nordstatsarmeen. Her ser vi altså at jødene ble behandlet kollektivt og som klasse, og selv om det var krigstid er dette det første kjente eksemplet på det vi kaller antisemittisme i Amerika.

Antisemittismens utvikling i Amerika

Antisemittisme, hevder John Higham, var en del av en større og mer kompleks bevegelse mot alt fremmed og utenlandsk.⁸³ Han mener likevel man kan finne tre klare distinkte utviklingstrinn i den amerikanske antisemittismen: den første ideologiske antisemittismen til borgerkrigstiden og fremover, den andre til sosial uro I 1890-årene og den påfølgende til den agrare populistbevegelsen. Den siste innbefatter da også det rasemessige og det religiøse

⁸³ Higham 1973:94-95; 279

aspektet gjerne knyttet til organisasjoner og/eller markante personligheter. Victor Ferkiss setter denne populismen inn i den agrare tradisjonen idet han hevder at populistenes økonomisk program var innrettet etter behovene til bøndene på prærien. Et program med middelklassen i fokus, og som ville bevare kapitalismen og de små foretakene mot ”bankierer” og ”monopolister.” Folkets rett til å produsere penger var og viktig. Fiendtligheten mot finansinteressene ble ofte assosiert med et fiendskap mot byer som senter for utnyttning og for moralsk så vel som politisk korrupsjon. Det østlige Amerika, og spesielt New York, var betegnet nærmest som fiendeland: ”which is properly and correctly considered an outpost of Europe on this continent.” En annen viktig ingrediens i populismen, mener Ferkiss, var antisemittismen.⁸⁴ Den agrare tradisjonen som gjort kjent og forsvart av populistene kan være vanskelig å få tak på. Populistene var ikke noe parti, ikke noen organisasjon, snarere en ideologi med begrenset interesseområde. Det fantes imidlertid partier som populistene var mer tilbøyelige til å stemme på, men man kunne ikke automatisk si at alle partiets støttespillere var populistere. Det som bandt dem sammen var ideen om de små foretakenes eksistensrettigheter mot urbane finansinteresser. Så selv om populistbevegelsen opplevde splittelser på 1920- og 1930-tallet, og derpå en kraftig svekkelse, blir en person som Charles Lindbergh betegnet som en Populist. Dette fordi han uttrykte holdninger på linje med den tidlige agrare tradisjonen, ikke fordi han nødvendigvis tilkjennega sin tilslutning til spesifikke politiske partier eller politikere. Dette er en inndeling som virker plausibel hvis vi går nærmere inn på hvem som forfektet disse ideene og hvordan dette ga seg utslag.

1800-tallet

På begynnelsen av 1800-tallet hadde mange et dualistisk (tosidig) syn på jødene, et religiøst og et økonomisk. Men dualismen fortsatte og innenfor de to områdene: for eksempel synet på jødene som Guds utvalgte samtidig som de gjorde seg fortjent til Guds straffedom. Innen den økonomiske sfæren ble de beundret for den økonomiske mobiliteten de kunne vise til samtidig som mange mente de utviste metoder som var svært kritikkverdige. Altså både en positiv og en negativ del av kapitalismen, ifølge John Higham.⁸⁵ Med romantikken og fremveksten av et mer sekulært samfunn ble imidlertid det religiøse aspektet nedtonet og det økonomiske kom i forgrunnen. Dette viste seg å slå uheldig ut for jødene, for samtidig som jødiske forretningsmenn fremviste sin økonomiske suksess slet bønder og arbeidere mot det de

⁸⁴ Ferkiss 1957: 354

⁸⁵ Higham 1975: 121

betegnet som et økonomisk plutokrati, et pengevelde. Akkurat som Wall Street ble et institusjonelt symbol på plutokratiet ble jødene det etniske symbolet, hevder Higham.⁸⁶ Jeg mener at dette er en riktig observasjon av Higham. Wall Streets status blant antisemittene er klar mener jeg, her var den institusjonelle manifesteringen av bankieren og den tøylesløse egoistiske økonomien.. Lenge før artikkelserien ble trykket, og lenge før noen anklaget Ford for antisemittisme, uttrykte han seg på en måte som i ettertid tolkes som jødefiendtlig. Det var nettopp forbindelsen han gjorde mellom Wall Street, krigsprofitører og ”økonomiske fremmedelementer i Amerika” som gjorde dette. Tolkninger av ord, uttrykk og betegnelser fra andre historiske perioder kan være vanskelig, sjansen for å begå såkalte anakronistiske feilslutninger er alltid til stede. Som vi ser av fotnoten ble imidlertid ikke dette tolket som en vag betegnelse, men eksplisitt ”Jewish international bankers...”⁸⁷ Det er og mye som tyder på at de som kjempet mot antisemittismen i samtiden tolket disse begrepene som noe annet enn generelle økonomiske betraktninger, blant disse Anti-Defamation League. Organisasjonen for bekjempelse av rasisme og antisemittisme ga ut en statistisk studie som skulle vise at ikke-jøder var de som bidro mest med lån til utlandet, dette for å vise at den internasjonale økonomien like mye var drevet av ikke-jøder. Også historikere i moderne tid har tolket mange av disse betegnelse som et bilde på jøder, dette gjelder blant annet Neil Baldwin. Baldwin går langt i å hevde at Ford og samtidige antisemitter brukte andre betegnelser i stedet for ”jøder.” Blant annet når Ford snakker om de omtrent hundre personene som er skyldige i krigen, den lille gruppen som tjener på den: “Moneylenders and munitions makers cause wars; if Europe had spent money on peace machinery – such as tractors – instead of armaments there would have been no war... The warmongerers surging military preparedness in America are Wall Street bankers... I am opposed to war in every sense of the word.”⁸⁸ Dette var de samme som han betegnet ”the Wall Street crowd, the certain financial interests of New York...the basic alien principle behind all New Deal projects.” Det kan her nevnes at tidligere general Wesley Clark fikk sterk kritikk fra jødiske interesseorganisasjoner da han nylig uttalte at en oposisjon mot Irak-krigen var vanskelig grunnet ”...New York money people...” som hadde sterk innflytelse på regjeringen.⁸⁹ De jødiske interesseorganisasjonene tolket det som er referanse til jøder.

⁸⁶ Higham 1975: 123

⁸⁷ Livingston, Sigmund 1935. A problem of American Jewry. Pamflett utgitt av The Anti-Defamation League of B`nai B`rith, Chicago. S. 19-20: “We frequently hear the phrase, `the Jewish international bankers...`”

⁸⁸ New York Times, 11. April 1915. I Baldwin 2001: 48

⁸⁹ http://www.huffingtonpost.com/arianna-huffington/dc-notes-wes-clark-is-_b_37837.html

Higham mener likevel at alle antisemitter på slutten av 1800-tallet hadde en viss beundring for jødene. Albert Lindemann er av samme oppfatning, i hvert fall hva gjelder i de sørlige statene. Selv om enkelte etter hvert refererte til ”Jewish money men” eller brukte antisemittiske henvisninger fra nytestamentet, uttrykte samme personer en beundring for individuelle jøder.⁹⁰ Dette har nok noe med at populistene og bøndene nettopp var de samme gruppene som hegnet sterkest om de amerikanske verdien, vil jeg hevde. Samtidig som dette nettopp var de gruppene som mest markant uttrykte antisemittiske holdninger i denne perioden. Verdien var basert på demokrati og protestantisme, og var grunnlaget for den amerikanske konstitusjonen. Demokrati representerte for disse en frihet mot undertrykkelse, både som individ, rase eller religion (dette siste gjaldt som jeg har vist i lang tid ikke katolikker.) Beundringen besto da i en anerkjennelse av demokratiske idealer hvor religionsfrihet sto sentralt. Samtidig gjorde den protestantiske tilknytningen at beundringen for det bibelske folket, jødene, tidlig ble etablert. Disse dualistiske holdningene hadde som resultat at Amerika ble oppfattet å ha en misjon for alle undertrykte. Dette var en oppfattelse amerikanerne selv hadde, og altså samtidig som antisemittiske holdninger kom til uttrykk fra de samme individene. Denne uroen på landsbygda kan til en viss grad sammenlignes med tilstanden på landsbygda i Norge og Finland i mellomkrigstiden, en uro som førte til fremveksten av den fascistiske Lappobevegelsen i Finland, og den NS-orienterte Bygdefolket(s Krisehjelp) i Norge. Mekanismene som førte til deres fremvekst er i mange henseender like, økonomisk krise og sterke personligheter. Denne bevegelsen besto og av samfunnsgrupper som følte seg fremmedgjort innenfor sine respektive nasjoner, og som førte en aktiv opposisjonspolitikk. Disse mekanismene var igjen gjeldende i tidsrommet Lappobevegelsen og Bygdefolket var aktive, i mellomkrigstiden. I Amerika derimot ble disse holdningene knyttet til et bredere angrep som innbefattet Presidenten, hans økonomiske politikk, Wall Street, og for visse: en etnisk gruppe, jødene. En god skjønnlitterær skildring av forholdene i det rurale Amerika på 1920-tallet, hvor oppbruddsstemningen og rotløsheten skildres, mener jeg finnes i romanen *Vredens Druer* av John Steinbeck.

Ved århundreskiftet kom en mer spesifikk og definert antisemittisme, nå hadde man gått fra Shylock til Rothschild, Jøden var internasjonale bankierer som kunne manipulere økonomien. Teorier og tanker ble og importert fra Europa, med navn som Joseph Ernest Renan, Joseph Arthur de Gobineau og Houston Stewart Chamberlain. Her het det at jødene var klandannende

⁹⁰ Lindemann 1991: 227

(dannet eksklusiv, kollektiv gruppe), vulgære, grådige, fysisk underlegne, parasittiske og intellektuelle, og at disse karaktertrekkene var nedarvede og umulig å kvitte seg med. Her ser vi altså at den ”vitenskapelige” rasismen er på vei inn. En rasisme som hadde hatt sine forløpere på 1800-tallet, blant annet gjennom det som gikk under betegnelsen *Angelsaksisme*.

Den angelsaksiske ide

To generelle typer rasetenkning gjorde seg gjeldende gjennom 1800-tallet: en politisk og en litterær, begge med romantiske overtoner og med nasjonalistisk tilsnitt. Eksempelet her er den litt diffuse angelsaksiske tradisjonen. Denne fokuserte på de interne kvalitetene ved det de mente var etterkommerne av de angelsaksiske folkestammene, ikke de negative ved andre folkegrupper. Samtidig kom den vitenskapelige raseforskningen som fant sin basis i fysiologiske målinger og utgjorde den andre typen rasetenkningen. På slutten av attenhundretallet og begynnelsen av det tjuende århundre var grensene disse to imellom nærmest opphevet, og man startet å differensiere mellom ulike europeiske raser.

Charles Darwins lære (da først og fremst hans *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life* fra 1859) ga denne retningen en dramatisk aktualitet om rasenes kamp og overlevelse. Likevel var ikke Darwins teorier med på å forsterke nativismen på noe måte. Faktisk la det visse hindringer i veien for de mest rigide raseteoretikerne idet den forfektet ideen om at de mest veltilpassede ville overleve. Derfor måtte rasetenkningen unngå miljøspørsmålet og fokusere på det biologiske. Dette viste seg vanskelig i USA, hevder Higham, det var en kamp i motbakke.⁹¹ Higham utdyper ikke dette siste noe mer, hvorfor en biologisering av rasespørsmålet etter hvert viste seg vanskelig i USA. Det er likevel grunn til å anta at nazitysklands implementering av teorien om genetisk nedarvede trekk i politikken utgjorde det endelige og uoverstigelige hinderet for disse ideene i Amerika. Det som imidlertid utgjorde den første delen av motbakken var nok påvirkningen den nye skolen av kultursosiologer fikk. Disse gjorde seg gjeldende på begynnelsen av det nittende århundre (at mange av de mest fremtredende personlighetene og lederne av denne nye retningen var av jødisk avstamming er nok tilfeldig for fremveksten av antisemittismen i Amerika, og det finnes kun få referanser med henvisning til dette blant antisemittene i landet.). Carl Degler skriver at skiftet bort fra Darwinisme og

⁹¹ Higham 1973: 136

biologiseringsforsøkene som det sentrale paradigme i sosialvitenskapene kom av et ideologisk skifte, ikke på grunn av nye empiriske data.⁹² Han mener og at jødiske intellektuelle har vært sentrale i undergravelsen av Darwinismen og biologiseringen av sosialvitenskapene i Amerika.⁹³ Degler om den jødiske antropologen og professoren Franz Boas: “Boas`influence upon American social scientists in matters of race can hardly be exaggerated. Boas engaged in a life-long assault on the idea that race was a primary source of the differences to be found in the mental or social capabilities of human groups. He accomplished his mission largely through his ceaseless, almost relentless articulation of the concept of culture.”⁹⁴ Videre: “Boas, almost single-handedly, developed in America the concept of culture, which, like a powerful solvent, would in time expunge race from the literature of social science”⁹⁵ Det må fremheves her at dette skiftet i synet på menneskelig biologi, kultur og miljøpåvirkning ikke var fortjenesten til *en* mann, slik man kan få inntrykk av i det siste sitatet fra Degler. Franz Boas` teorier fikk imidlertid mange tilhengere og det utviklet seg etter hvert en retning innen antropologien kalt Boas-skolen. Påvirkningen denne hadde kan vi kanskje få et inntrykk av ved å peke på at i 1915 besto totredjedeler av den utøvende komiteen i American Anthropological Association (AAA ble grunnlagt i 1902 og er verdens største organisasjon av antropologer) av Boas tilhengere.⁹⁶ I 1919 kunne Boas i tillegg erklære at det meste av det antropologiske arbeidet som ble utført i USA ble gjort av hans studenter ved Columbia universitetet.⁹⁷ Franz Boas var professor ved universitetet og hadde opprettet Boas` Anthropology Department ved samme institusjon, denne utdannet studenter som i sin tur etablerte antropologiske institutt ved sine universiteter.

Min påstand, om at de amerikanske raseforskerne som ville biologisere retningen etter hvert ble diskreditert som følge av et paradigmeskifte innen antropologien, finner jeg og støtte hos Joseph W. Bendersky. I sin bok *The Jewish Threat, Anti-Semitic Politics of the U.S. Army* ser Bendersky på rasistiske og antisemittiske holdninger innen det amerikanske forsvaret. Her kommer det fram at rasister og antisemitter som Lothrop Stoddard ble brukt som foredragsholdere på flere av militærrets utdanningsinstitusjoner helt opp til krigsutbruddet i 1939. Bendersky hevder her at ikke bare var Stoddards påstander feil, de var og i utakt med samtidens trender innen vitenskap og forskning. Utviklingen innen biologi og antropologi

⁹² Degler, C. 1991: 188 I MacDonald, K. 2002: 20

⁹³ Degler, C. 1991: 200 I MacDonald, K. 2002: 20

⁹⁴ Degler, C. 1991: 61 I MacDonald, K. 2002: 22

⁹⁵ Degler, C. 1991: 71 I MacDonald, K. 2002: 22

⁹⁶ Stocking 1968: 285 I MacDonald, K. 2002: 25

⁹⁷ Stocking 1968: 296 I MacDonald, K. 2002: 25

hadde ikke, som Stoddard hevdet, fremvist noe nytt som forsvarte raseteoriene, tvert imot, hevder Bendersky. Med bevis som gikk imot de tidligere generasjoners oppfatninger om raser hadde ledende forskere i natur- og sosialvitenskapene klart avvist rase som en forklaring på menneskenes sosiale forskjeller. I stedet hadde det blitt etablert en kulturell forklaring på forskjellene.⁹⁸ Igjen Carl Degler: "By the 1930s, it was about as difficult to locate an American social scientist who accepted a racial explanation for human behavior as it had been easy to find one in 1900."⁹⁹

Det er selvsagt vanskelig å måle hvilken innvirkning en slik vitenskapelig retning fikk. Det som er klart er at Boas-skolen førte til et skifte av fokus, til kulturell antropologi og en diskreditering av den rasebaserte antropologien. Det er og viktig å merke seg at dette var en trend som på dette tidspunkt kun fikk gjennomslag i USA. I land som Tyskland, Frankrike og England var det fremdeles i lang tid fremover den rasebaserte antropologien som hadde overtaket. Det er og videre klart at dette fikk som virkning at en biologisering av rasespørsmålet etter hvert viste seg så vanskelig. Thomas Gosset: "It is possible that Boas did more to combat race prejudice than any other person in history."¹⁰⁰ Bendersky er og overbevist om Boas' påvirkning: "Fairchild, Stoddard, and their ideas were anachronism. However, the two anthropologists most responsible for the shift from racial to cultural theory, Franz Boas and Alfred Kroeber, were, despite their renown, never invited to lecture at the War College."¹⁰¹

Likevel ble det gjort flere forsøk, og i stedet for å implementere teorien om den mest veltilpassede som de som vil overleve valgte man en mer defensiv holdning til forsvar for det angelsaksiske folk. I stedet for å se tilbake så man fremover, inn i fremtiden. Dette var den innledende fasen av den rasebaserte nativismen. Denne oppsto ikke som mange historikere hevder som en reaksjon på "gammel" versus "ny" immigrasjon, at de nye immigrantgruppene var av lavere "kvalitet" rasemessig enn de eldre gruppene. Den rasebaserte nativismen oppsto heller som reaksjon på uroligheter i det amerikanske samfunnet, dette vil imidlertid bli gjennomgått mer generelt når jeg diskuterer årsaker til antisemittismen. Det var likevel et klima for den slags tanker på denne tiden, den ble og legitimert gjennom seriøs forskning som Gregor Mendels arvelære og forskning på eugenikk hvor en personlighet som Sir Francis

⁹⁸ Bendersky 2000: 262

⁹⁹ Degler C. I Bendersky 2000: 262

¹⁰⁰ Gossett 1967: 418

¹⁰¹ Bendersky 2000: 262

Galton i England sto sentral. Amerikanske antropologer var imidlertid lite interessert i de nye tankene rundt raser, noe vi da i stor grad kan tilskrive Franz Boas og hans tilhengere. Som vi imidlertid også har sett var det annerledes på det europeiske kontinentet. Her var fremdeles biologiseringen av rasespørsmålet sterkt fremtredende, og det var her de amerikanske amatørerne måtte importere ideene fra, spesielt Frankrike og Tyskland.

Noen få intellektuelle nativister forsøkte imidlertid på slutten av 1890-tallet å definere denne nye immigrasjonsbølgen fra Øst- og Sør-Europa. Antiradikalismen var for bred og kunne brukes på alle Europeere, mens antikatolisismen ikke var bred nok, mange immigrantgrupper gikk fri. Den angelsaksiske nativismen derimot passet bedre for den nye situasjonen. Tanken var nå at den angelsaksiske befolkningen var den opprinnelige, samtidig som man kunne klassifisere de Nord-europeiske folkene som en gren av disse. Nasjonalt forandret nativismen nå fokus, fra naturalisering og amerikanisering/assimilering til immigrasjonsrestriksjon.

1900-tallet

Selv om antisemittene på slutten av 1890-tallet i større grad vektla bildet av jøden som en internasjonal økonomisk utbytter legemliggjort gjennom den jødiske finansfamilien Rotschild, ble det jødiske samfunnet i Amerika forøvrig ikke fritatt for all skyld. Årsaken til mye av dette ligger i de senest ankomne jødernes raske sosiale klatring i det amerikanske samfunnet. E. Digby Baltzell hevder det samme med å si at når den amerikanske middelklassen følte seg truet av nye grupper, spesielt jødene, reagerte de med diskriminering og eksklusjon basert på etniske og sosiale fordommer. Baltzell beskriver utviklingen av et ideologisk forsvar av kastesystemet og institusjoner til forsvar for kaste privilegier og "WASP aristokratiet".¹⁰² WASP er da et akronym (forbokstaven til flere ord som kommer etter hverandre) for **White Anglo Saxon Protestant**, og er brukt som betegnelse på medlemmer av den hvite protestantiske middelklassen (WASP blir ikke brukt om arbeiderklassen.) Jeg mener dette bare var en del av bildet, bak ligger en uro og engstelse, en oppfattelse av krise som bringer den defensive nativismen til overflaten. Den store krigen, som den første verdenskrig blir kalt, var en fundamental begivenhet i historien på flere måter. Først og fremst i omfang og intensitet, dernest fordi den brakte fremtidsroen og optimismen fra århundreskiftet til en stans. Den industrialiserte verden var ikke bare i stand til å produsere forbruksvarer i et

¹⁰² Baltzell 1964. *The Protestant Establishment: Aristocracy & Caste in America*. New York: Random House. I Vecoli 1972: 415

høyere og mer effektivt tempo, man hadde og evnen til å produsere massedød på global skala. Unge amerikanere hadde reist til Europa som soldater og kom tilbake med fryktelige inntrykk, samtidig opplevde man i USA en økonomisk depresjon i 1914 og i 1916 som gjorde at samlet sett var det en desillusjonisme og usikkerhet som bredte seg. Dessuten stilte man spørsmålsteget ved immigrantenes lojalitet. Denne samfunnskrisen bragte som sagt den defensive nativismen til overflaten, og man kan gå ut ifra at John Higham har rett når han hevder at jødene ble sett på bare som en del av hele immigrantspekteret. Det ble ikke differensiert mellom disse, dermed ble antisemittismen en del av en større og mer kompleks bevegelse mot alt fremmed og utenlandsk i denne perioden. Verdenskrigen hadde vist at man ikke lengre var trygg for konfliktsituasjoner uansett hvor isolert man geografisk skulle befinne seg, denne følelsen avledet en bevegelse som fokuserte på nasjonal lojalitet. Dette siste er kanskje ikke rart når man tenker på at 4,6 millioner av USA sin befolkning i 1917 kom fra land som utgjorde Sentralmaktene, med omtrent halvparten tyskere. Det vil si at entredjedel av landets immigranter kom fra fiendtlige nasjoner. Dette bildet med de umiddelbare ettervirkningene av den første verdenskrig var derimot ikke entydige, mange immigrantgrupper og individer kom styrket ut av disse årene. Gjennom muligheten til å vise sin lojalitet til Amerika kunne de gi et positivt bilde av seg selv, immigrantgruppen og immigranter generelt. Det var flere muligheter for å oppnå dette, som regel gjaldt det frivillig arbeide blant annet gjennom Røde Kors. Den mest avgjørende grunnen var imidlertid militærtjenesten, og totalt tjenestegjorde 18 % av de stridsdyktige immigrantene i den amerikanske hæren. Dette var en høyere andel enn den øvrige befolkningen til tross for muligheten til å unngå tjeneste som en immigrant fra en fiendtlig nasjon.

I årene 1915-1917 oppsto en ny ideologi: *100 Per Cent Americanism*, rotfestet i krigstidens opplevelser og holdningen som etterfulgte denne. Fokuset var på universalistisk konformitet og nasjonal lojalitet. Denne antityske følelsen ga seg utslag på flere måter: de tyske interesseforeningen holdt ingen offentlige møter, patrioter krevde stenging av de tyskspråklige avisene, mange stater forbød skoler å undervise i tysk, forretninger, byer og personer forandret navnet sitt, og så videre. En organisasjon som på mange måter ble det konkrete uttrykket for bevegelsen var American Defence Society som ble etablert i 1915. I tillegg oppsto flere hemmelige forbund med samme formål (bla. The Anti Yellow Dog League som besto av gutter over ti år som så etter ulojale handlinger/uttrykk.)

Denne bevegelsen konserverte og mye av førekrigstidens nativism og er nøkkelen, som Higham uttrykker det, til å forstå hvorfor nativismen kom med fornyet styrke etter krigen, først med antiradikalisme og antityske utslag.

Antisemittismen fikk derimot sitt alvorligste uttrykk i denne perioden, altså på begynnelsen av 1900-tallet. Det var på mange måter en fordekt antisemittisme uten formell organisering, ledende personligheter eller ideologisk basis. Den ble og svært kontroversiell i og med at flere ledende amerikanske institusjoner benyttet seg av denne strategien med sosial diskriminering.

Sosial diskriminering

De første tegnene til sosial diskriminering ser man på 1870-tallet, og det som virker klart er at både samfunnet forøvrig i tillegg til jødene selv bidro til at dette kom nettopp da.

Antallsmessig var jødene blitt mer synlige, noe som tilskrives de tyske og polske jødene som kom i denne perioden. For det andre hadde de jødiske immigranten som kom i tredve- og førtiårene oppnådd økonomisk og sosial suksess. Proporsjonalt sagt: det har blant andre immigrantgrupper aldri vært så mange menn, noen gang, som har klatret så fort fra fattigdom til rikdom som blant jødene. Blant annet viste en undersøkelse i 1890 at av 10000 jødiske familier hadde 7000 av de tjenerne, det vil med andre ord si 70 prosent!¹⁰³

Den amerikanske tradisjonen med å behandle personer som individer viste seg derimot lenge å være et kraftig hinder for å diskriminere på grunnlag av gruppe. I annen halvdel av 1800-tallet (etter Borgerkrigen) førte kampen om status og privilegier til ubalanse i det urbane Amerika, middelklassen begynte å bli rik. På alle nivå klatret et så stort antall mennesker den sosiale stigen at det etter hvert ble et problem. Først av alt førte dette til at avstanden mellom fattig og rik tilsynelatende ble mer synlig, selv om det ikke er tegn som tyder på at forskjellene nødvendigvis økte kraftig, det avgjørende var at folk trodde det. Dette var hardt tilkjempede posisjoner, og i et forsøk på å beholde sin nyervervede status etablerte man flere uformelle kriterier for status: genealogi, europeisk aristokratisk kultur, etikette osv. Dette var aspekter som etter hvert ble gjenstand for mye fokus, kriterier som ikke kunne oppnås bare med penger. Antisemittismen ble dermed fungerende som en stabilisator på den sosiale stigen.

¹⁰³ Higham 1975: 144-145

Dette ga seg først utslag i diskriminering på feriesteder hvor man i utgangspunktet hadde en kombinasjon av ikke-diskriminerende sosial omgang og tøylesløs sosial streben.

Hva var det som hindret Shylock-betegnelsen fullt utløp før Borgerkrigen, slik at ingen mønster av sosial diskriminering etablerte seg? Jeg mener det delvis var den demokratiske og humanitære ånden som var sterkt fremtredende i Amerika på denne tiden. Delvis var det på grunn av jødene selv. På begynnelsen av 1800-tallet var jødene for ubetydelige, for lite i antall og for godt assimilerte til å bli sett på som et problem. Dette forandret seg noe med de tyske jødiske immigrantene på 1840-tallet. Dessuten, den første halvdel av 1800-tallet var preget av en holdning om at ulik distribusjon av rikdom var greit så lenge alle hadde like muligheter. "Self made man" ble et uttrykk, og individer klatret og falt på karrierestigen uten at man så dette i en gruppekontekst. Ira Katznelson er inne på det samme ved å peke på at fra tidligste kolonitidens begynnelse til midten av 1800-tallet tok antisemittismen form av en antijødisk kosmologi (metafysikk). Jødiskhet ble definert i stort sett sakrale termer med religion i stedet for rase som kjernen, men med Konstitusjonen og den begrensede innflytelse som Washington hadde fikk ikke dette politisk uttrykk. Med andre ord, de antijødiske holdningene som fantes (antijudaisme) manifesterte seg ikke politisk. Jødene var heller ikke utsatt økonomisk siden de ikke gikk inn i pressede områder av arbeidslivet, men fortsatte der de hadde brutt av i Tyskland. Den eneste formen for antisemittisme (Katznelsons betegnelse) var sosial diskriminering.¹⁰⁴

Immigrasjonen av Østjødene gjorde livet vanskeligere for det jødiske samfunnet forøvrig på begynnelsen av 1900-tallet. Østjødene hadde tidligere levd atskilt både fra storsamfunnet forøvrig så vel som det jødiske samfunnet. Rundt 1907 begynte imidlertid en del av disse å hevde seg økonomisk, men med en uheldig virkning. Denne delvise integreringen i den jødiske middelklassen forsterket nemlig bare muren av diskriminering, ikke bare av de nyankomne, men alle jøder. Differensieringen mellom nye og gamle immigranter forsvant, og den nativistiske følelsen som tidligere bare omfattet Østjødene favnet nå hele det jødiske samfunnet. Den sosiale diskrimineringen økte dermed frem mot den første verdenskrig og den omfattet stadig flere samfunnsområder, blant annet sommersteder, sosiale klubber, og private skoler. Dette er et trekk vi og kan observere i flere europeiske nasjoner, blant annet i Tyskland, Ungarn, Romania og Polen. W. W. Hagen skriver om Tyskland og Polen: "In both

¹⁰⁴ Katznelson 1995: 178

countries, anti-Semitism served to justify assaults on Jewish-owned or Jewish-occupied business enterprises and medical, legal, and other preprofessional practices, as well as bureaucratic positions, which were widely seen to block the path of upward mobility to non-Jewish aspirants to bourgeois respectability and security.”¹⁰⁵

Ira Katznelson har sett på hvordan jødene i Amerika reagerte på den sosiale diskrimineringen. Institusjonelt løste jødene problemet med sosial ekskludering ved å etablere en separat institusjonell sfære. En sfære som imiterte og gjenskapte det øvrige Amerika sitt rammeverk og symboler, mer enn de til de andre immigrantgruppene. Denne strategien med samhandling med Amerika konsentrerte jødene i spesifikke områder, for det meste urbant og i spesielle byorienterte yrker som detaljhandel, tekstilfremstilling og finans. Definisjonen av jødiskhet og religiøs identitet ble forandret for å passe forbindelser til Amerika, selv med en viss distanse og imitering. Det var denne balansen som tyske jøder hadde sikret som ble satt på prøve med det store skillet i 1881. Immigrasjonen av russiske og østeuropeiske jøder stilte nye spørsmål ved den ”amerikanske emansipasjonen” på alle dens områder, men en av dets effekter var at den forsterket den jødiske identiteten til de tyske jødene, til og med de best assimilerte.¹⁰⁶

Den slående kontrasten mellom den fiendtlige tiden før emansipasjonen for disse jødene i Europa og forholdene for jøder i Amerika, skilte den jødiske gruppevandringen fra andre grupper. Blant annet var den jødiske hjemvendelsesraten lav. Katznelson skriver at mellom 1908 og 1925 når differansen mest trolig var på sitt høyeste returnerte bare 5 prosent av de jødiske immigrantene. Dette sammenlignet med 55 prosent av de italienske. Alt i alt var hjemvendelsesraten for jødene en fjerdedel av alle de andre gruppene de to første tiårene av 1900-tallet.¹⁰⁷ På tre andre områder stakk de østeuropeiske jødene seg også ut: de kom fra områder hvor ikke bare opplysningstiden var fraværende, men hvor de og var en forfulgt minoritet. For det andre, når de ankom ble de sett på som annerledes av vertssamfunnet, de andre immigrantgruppene, og de andre jødene. For det tredje, de opplevde klare distinkte sosiale og økonomiske begrensninger og ekskluderinger. Og selv om de ikke opplevde noen

¹⁰⁵ Hagen W. W. 1996 i MacDonald 2004: 54-55

¹⁰⁶ Dobkowski 1979: kapittel 1; Levinger, Lee 1922. *Anti-Semitism in the United States: Its history and causes*. New York: Bloch Publishing. Kapittel 11; Higham 1975: kapittel 7-9; Ryan, Alan, ”Letting Them Live,” London Review of Books, 4 august 1988. Alle fotnoter i Katznelson 1995: 178

¹⁰⁷ Katznelson 1995: 186

massakre eller forfølgelse på større skala så var jødene den immigrantgruppen som var mest forsiktig og var overfor storsamfunnet.¹⁰⁸

Paradoksalt nok ser vi at de amerikanske idealene om individets rett til sosial og økonomisk mobilitet og var de prinsippene som slo negativt ut for jødene. Deres aspirasjon om økt sosial og økonomisk status på et hardt presset marked ble for mye for den opprinnelige angelamerikanske befolkningen, sosial diskriminering ble svaret. Diskrimineringen av jøder fra feriesteder gikk så langt at man i 1913 fikk en lov i New York som forbød å diskriminere på grunnlag av rase, religion eller hudfarge. En lov som kom i stand etter påtrykk av jødiske organisasjoner som The American Jewish Committee, B`nai B`rith og Anti-defamation League, og som etter hvert ble implementert også i andre stater.

To typer diskriminering gjorde seg gjeldende i førekrigsårene: collegene i det østlige Amerika så et kraftig tilslag av Østjøder, dette var barn av immigrantene. Slik at i 1908 utgjorde de mer enn 8.5 prosent fordelt ved 77 collegeinstitusjoner i landet. De kunne imidlertid ikke komme på et verre tidspunkt. Sport og fritidssysler typisk for overklassen var det som fenget ved disse institusjonene, ikke karakterer og boklesning. Dette førte til at mange jøder ikke ble valgt inn i de ulike klubbene og skoleorganisasjonene som fokuserte på andre verdier enn det jødene tradisjonelt var opptatt av. Etter hvert dannet de dermed sine egne klubber og organisasjoner. Det er likevel et poeng her, vil jeg hevde, at selv om noen institusjoner før krigen begynte å begrense inntaket av jøder var det bare ved de uformelle møtepunktene studentene imellom at restriksjoner eksisterte. Man kan imidlertid ikke si at dette har sin årsak i antisemittisme. Heller ikke en videreføring av den sosiale eksklusjonen man opplevde i samfunnet forøvrig, med grunnlag i kamp om posisjoner i et presset marked. Mest trolig var det bare snakk om uformelle sosiale relasjoner og strukturer som eksisterer på enhver institusjon av denne typen. Institusjoner hvor unge mennesker agerer og gjør inkluderinger og ekskluderinger på grunnlag av generell popularitet og trender i tiden, etnisitet eller religion er underordnet, hvis i det hele tatt med i betraktningen, mener jeg.

Den andre diskriminasjonstypen før første verdenskrig fantes på boligmarkedet. Etter hvert som Østjødene oppnådde middelklassestatus kom ønsket om en tilsvarende levestandard, dette gjaldt blant annet boforhold, dermed søkte man seg til bedre nabolag med mindre

¹⁰⁸ Katznelson 1995: 189

folketetthet og bedre leveforhold. Noe oversikt over hvor utbredt dette var er imidlertid vanskelig å avgjøre, i tillegg var det ikke bare jødene som opplevde diskriminering på boligmarkedet. Irene opplevde det samme, kanskje til og med i større grad. Dette var nok i stor grad basert på fordommer vi og kjenner fra vårt eget land, hvor distriktsungdom spesielt fra nord i mange tilfeller ble stengt ute. Jeg mener at dette bunner i en kombinasjon av sentrum-periferifordommer, som og fikk gyldighet i en internasjonal kontekst. Slik at det var en overbevisning om at det fantes underutviklede samfunn, nasjoner, hvor innbyggerne hadde negative karaktertrekk som omgang med alkohol, familiebråk, kriminalitet og latskap.

John Higham mener at rundt 1917 hadde man utviklet alle typene av antisemittiske, sosiale diskrimineringstyper. De økonomiske og yrkesmessige ekskluderingsmetodene kom imidlertid litt senere.¹⁰⁹ Diskriminering av alle typer fikk et ekstra innsprøyting etter første verdenskrig fra den aggressive konformistsnasjonalismen. Klimaks ble diskrimineringsbølgen som kom med kvotesystemet ved collegier og legeskoler, dette kom umiddelbart etter krigen og som en konsekvens av et antallsmessig studentpress. Ved Columbia University og New York University steg den jødiske andelen av studenter fort til 40 prosent, og i frykt for å miste sin profil innførte disse psykologiske og karaktermessige tester. Men det fantes og mange som motsto denne trenden, spesielt store private institusjoner i urbane områder, nok er å peke på at det var ingen strøm av jøder fra nord til de åpne statsuniversitetene lengre sør.¹¹⁰ Høyere var barrierene ved legestudiene, her reiste mange jøder utenlands eller valgte tannlege- eller apotekerutdanning.

Etter 1920 forsvant mye av diskrimineringen på feriesteder, og systemet ble undergravd. Når bilen kom kunne mennesker forflytte seg raskere, og behovet, sammen med muligheten for å reise rundt, førte til at stedene ikke hadde råd til å diskriminere.

Årsaker til sosial diskriminering

Når det gjelder sosial diskriminering finner man to distinkte trekk: det var langt mindre utbredt i små tettsteder enn storbyer, og det var langt mindre utbredt i Vest og Sør enn i Øst- og Midtamerika. I sør var det nesten ikke tegn til sosial diskriminering av jøder.

¹⁰⁹ Higham 1975: 157

¹¹⁰ Higham 1975: 160

Ser man på byer i sørstatene og en by på vestkysten som San Francisco, begge med lav grad av sosial diskriminering, hadde disse opplevd agitasjon og positiv respons på argumenter for hvit dominans over fargede (afroamerikanere og asiatene.) Når andre etniske aspekter kom i forgrunnen var jødene allerede godt integrerte. I tillegg hadde man begge steder stabile jødiske miljøer, jødene etablerte seg i statusposisjoner før man fikk kampen om disse senere og andre steder i landet. Antallsmessig var det jødiske miljøet og stabilt, karrieremessig stakk de seg derfor ikke ut. En helt annen situasjon var det i en by som Minneapolis i Midtvesten hvor de tyske jødene ikke hadde lagt grunnlaget for de senere jødiske immigrantgruppene. Når disse så kom og krevde en plass på den sosiale rangstigen ble det full konfrontasjon. Det ser dermed ut til å være en direkte sammenheng mellom diskriminering og i hvor stor grad veksten av det lokale jødiske samfunnet forstyrret de sosiale strukturene. Dette vil si at i områder hvor jødene hadde etablert seg tidlig og blitt integrert inn i det amerikanske arbeidslivet var friksjonen minst senere. Man kan si at de tidlige jødiske miljøene hadde en positiv påvirkning på sine ikke-jødiske omgivelser og deres holdninger til de senere ankomne jødene.

Komparasjon med andre etniske grupper

Vanligvis har amerikanerne, bortsett fra i tider med politiske eller økonomiske kriser, vurdert immigrantgrupper ut ifra hvordan deres tilnærming til de kulturelle og rasemessige normene i det amerikanske samfunnet har vært, dette kan billedgjøres ved å bruke eksempelet med asiatene. Disse kom verst ut av det samtidig som de var de kulturelt og rasemessig lengst distansert fra de amerikanske normene. Når det gjaldt jødene var det annerledes. Mens de andre europeiske gruppene oppnådde anerkjennelse ettersom assimileringen førte de høyere opp statusstigen, utløste jødene negative holdninger så snart de bedret sin situasjon. Dette er normalt siden de negative sentimentene har fokusert på minoritetenes begrensede evner, fysiske og intellektuelle. Jødene derimot har blitt sett på som en gruppe med overlegen kapasitet, de ble mislikt på grunn av deres styrke, og bare japanerne har opplevd det samme. Grunnen til at øvrige immigrantgrupper har sluppet unna har dermed med den relativt sakte sosiale mobiliteten disse fremviste sammenlignet med jødene, mener jeg.

Den eneste religiøse angrepet på jødene i 1920-årene kom fra Ku Klux Klan, religion som basis for angrep på jøder var dermed meget begrenset. Hva så med rasismen? Tradisjonell amerikansk rasisme manifesterte seg ved eksklusjon av de med mørk hudfarge fra å oppnå lik

status med det hvite samfunnet. Jødene ble ikke engang med i rasistenes vokabular bortsett fra når de ble klassifisert positivt sammen med hvite. Rundt århundreskiftet forandret dette seg derimot da diskrimineringen begynte å inkludere immigranter fra Sør- og Østeuropa. I Amerika var imidlertid ikke denne "antisemittismen" distinkt eller eksklusiv for jødene, her differensierte rasistene mellom angelsaksere eller den Nordiske rasen og alle andre. I Tyskland og Frankrike var differensieringen mellom arier og jøde.¹¹¹ Derfor er rasismen ingen god pekepinn på vanskelighetene de var utsatt for.

Det betydeligste ideologiske angrepet på jødene i Amerika fokuserte imidlertid verken på religion eller rase, men på politisk undergraving og nedbrytning. Den internasjonale jøde, halvt bankier halvt bolsjevik, ble sett på som en konspiratør med aspirasjon om å ta kontroll over nasjonen. Dette kom til uttrykk først rundt Borgerkrigen, siden på 1890-tallet og krystalliserte seg i perioden rundt første verdenskrig. Higham kaller dette *antisemitisk nasjonalisme*.¹¹² Jeg vil likevel hevde at det var ingen klar sammenheng mellom antisemittisk nasjonalisme og sosial diskriminering hvis vi ser på utviklingstrekkene de to gjennomgikk: diskrimineringen økte jevnt fra 1870-årene til 1920-tallet, mens den antisemittiske nasjonalismen gikk i sykluser. Den fikk en liten topp rundt 1890, forsvant helt frem til første verdenskrig og et nytt klimaks rundt 1920, før den forsvant for andre gang rett etter.

Dette tidsmønsteret avviker kun i liten grad fra den konklusjonen *Harvard Encyclopedia* har gjort, hvor det hevdes at mye av den mest åpenbare og fiendtlige antisemittismen ble borte i løpet av 1920-tallet, men at den sosiale diskrimineringen fra før den første verdenskrig fortsatte. Disse diskriminerende restriksjonene økte kraftig mellom 1920 og 1926 for så å minke litt, før de igjen tok seg opp rundt 1930.¹¹³ Som man kan se er oppfatningen om sosial diskriminering etter første verdenskrig og spesielt etter 1920 noe ulik, forskjellen ligger i ulikt fokus og begrensning av undersøkelsesområde. Som jeg tidligere har antydnet tar ikke Higham med i betraktningen den senere økonomiske og yrkesmessige diskrimineringen, en diskriminering som nettopp på 1920-tallet ble utbredt.

¹¹¹ Higham 1975: 171

¹¹² Higham 1975: 171

¹¹³ Goren 1980: 590

Organisasjoner og personligheter

Til nå har vi sett på rasismens og antisemittismens utviklingstrekk I Amerika, det vil si rasisme og antisemittisme slik den kommer til uttrykk i de statlige strukturene gjennom lovverket, i tillegg til den mer folkelige varianten uttrykt blant annet ved sosial ekskludering. Det gjenstår derimot en undersøkelse og diskusjon om personlighetene og organisasjonene som spilte på disse holdningene. Det fantes forsøk på etablering av antisemittiske bevegelser i en mer politisert variant før 1930-tallet, uten at dette fikk noen vedvarende eller dyperegående følger for det amerikanske samfunnet eller jødene. At de største, best organiserte og mest innflytelsesrike organisasjonene oppsto et tiår etter den første artikkelen i serien *The International Jew* sto på trykk er et viktig og relevant poeng for oppgaven i seg selv.

Henry Ford var ikke den eneste personen, og heller ikke den første som uttrykte antisemittiske holdninger i Amerika. Jeg mener at Ford imidlertid representerte noe nytt idet jødene ble angrepet fordi de nettopp var jøder, ikke fordi de angelsaksiske folkene eller visse verdier måtte beskyttes. Altså et skiftende fokus fra at de angelsaksiske folkegruppene eller den Nordiske rasen var under angrep, til en mer ideologisk artikulert og organisert angrep på jødene. Som jeg har vist var jødene bare en av mange immigrantgrupper som ble kategorisert som uønskede av nativister og rasister, først fra populistbevegelsen eller agrarbevegelsen, så fra nativister som baserte sine holdninger på den "vitenskapelige" rasismen, til bolsjevikenes maktovertakelse i Russland og frykten for radikale grupperinger i Amerika. Med Ford fikk man derimot et organisert angrep som rettet seg mot en spesifikk gruppe av samfunnet, det være seg religiøs, kulturell eller etnisk. Noe lignende hadde katolikkene vært utsatt for gjennom organisasjoner som Know Nothing på midten av 1800-tallet. Denne var imidlertid ikke noen hierkisk oppbygd organisasjon med fremtredende ledere, eller med en klart formulert ideologi eller partiprogram. Snarere kan de antikatolske sentimentene betegnes som et slags folkelig uttrykk basert kun på en faktor, religion. Ettersom Opplysningstiden og sekulariseringen fikk innvirkning på samfunnet forsvant og mye av grobunnen for disse holdningene, mer korrekt er det kanskje å si at de ble naturlig begrenset. Utfallene mot jødene derimot spilte på kriterier som var tilpasset tiden, om det var rase, religion eller radikalisme. Med Ford fikk man dermed en velorganisert kampanje igangsatt av et nasjonalt ikon med ubegrensede ressurser.

Hvorfor det ikke hadde manifestert seg noen organisasjon eller personlighet av betydning før på begynnelsen av 1920-tallet er imidlertid et interessant spørsmål. Litteraturen gjør derimot få forsøk på å avklare problemstillingen, likevel kan man konstatere noen observasjoner. Albert Lindemann hevder at det ikke eksisterte et jødisk ”spørsmål” i Amerika på linje med Europa, jøder ble godtatt som amerikanske statsborgere uten diskusjon.¹¹⁴ Før første verdenskrig fantes det dermed ingen individer med utpreget antisemittisk ideologi i Amerika, mener jeg. I motsetning til blant annet i Frankrike, Tyskland, Østerrike eller Russland, med intellektuelle som Toussenet, Dühning, Marr, Drumont, og organisasjoner som kunne skilte med en betydelig medlemsmasse eller som hadde en viss innvirkning på opinionen eller den nasjonale politikken: ”No decisive event, no deep crisis, no powerful social movement, no great individual is associated primarily...with anti-Semitism.”¹¹⁵ Jødene ble og sett på som en bidragsyter i det amerikanske samfunnet til forskjell fra de europeiske nasjonene hvor nasjonalister fryktet en ”judaifisering” av landene. Selv de mest innbitte angelsaksistene var lenge vennlig innstilt som jeg har vist. Første verdenskrig og den påfølgende russiske revolusjonen var derimot hendelser i samtiden som vi har sett ble utnyttet av antisemitter. Dette er og konstatert av Lindemann: ”The cataclysmic and brutal decade between 1914 and 1924 would transform, as nothing so far had, the relations of Jews and Gentiles, in both Europe and the United States. Those events would also transform the way that subsequent generations viewed the decades immediately preceding the Great War.”¹¹⁶ Man fikk i etterkant beskyldninger om krigsprofitører og bolsjeviker, betegnelser som begge skulle henspille på jødene, dette gjaldt da både Amerika og Europa. Fra da av fikk man både personligheter og organisasjoner som uttrykte en klar ideologisk basert antisemittisme. Med ideologisk menes da en klart definert ide om hvordan samfunnet var og hvordan det burde være, gjerne satt inn i en politisk kontekst. Før dette hadde antisemittismen, som jeg har vist, manifestert seg hovedsakelig gjennom sosial ekskludering og litteraturen.

Den samtidige antisemittiske litteraturen

Litteraturen er et neglisjert område når det gjelder forskning på antisemittisme, hevder Leonard Dinnerstein. Som eksempel nevner han tre personligheter og deres skrifter: Burton J.

¹¹⁴ Lindemann 1991: 17

¹¹⁵ “Jews in the mind of America” 1966, Charles Hebert Stember (red.). New York. I Lindemann 1991: 196

¹¹⁶ Lindemann 1991: 276

Hendrick med *The Great Jewish Invasion* fra 1907 og *The Jewish Invasion of America* fra 1913, Edward Alsworth Ross med *The East-European Jew* fra 1914, og Madison Grant med *The passing of the Great Race* fra 1916. Dinnerstein hevder at disse forfatternes arbeid ikke kan overvurderes, den offentlige debatten var i stor grad påvirket av disse sine litterære verker, og mye av debatten rundt immigrasjonskvoter denne tiden var en respons på denne debatten. I litteraturen til min oppgave derimot er det bare navnet til Madison Grant som går igjen. Til gjengjeld er Grant sitt navn så ofte nevnt og i så mange sammenhenger at hans påvirkning og status neppe kan overvurderes. Dette er og en observasjon som John Higham har gjort idet han hevder at den mest innflytelsesrike antisemitten innen litteraturen var Madison Grant.¹¹⁷ Likevel blir blant annet Higham som jeg har vist i underkapittelet "Litteratur" kritisert av Michael N. Dobkowski for å undervurdere antisemittismens utbredelse, grunnen til dette er nettopp fordi de angivelig har oversett populærkulturen og den stereotypiske fremstillingen denne ga uttrykk for.¹¹⁸ Dobkowski ser og en utvikling i denne litteraturen, først bøker med en klar antijudaistisk holdning, altså religiøst basert antisemittisme. Dette var holdninger som ble importert av immigranter og som etter hvert utviklet seg blant annet i form av skjønnlitteratur med religiøst tilsnitt fra 1830 årene og fremover. Som eksempel trekkes blant annet *Ben Hur, a tale of Christ* fra 1880 frem. Senere fikk man skjønnlitteratur som spilte på temaene jøder og kriminalitet, noe Dobkowski mener sammenfaller med den allmenne oppfatningen på denne tiden. Denne sammenkoblingen kriminalitet og spesifikke etniske grupper i populærlitteraturen gjaldt imidlertid og for afroamerikanere og indianere, hevder Dobkowski.

Ved århundreskiftet kom stereotypien av jøden til å skifte fra populærlitteraturen til den mer seriøse journalistiske delen. Disse satte likhetstegn mellom jødene og det moderne moralsk forfalne Amerika. Et interessant aspekt er at Dobkowski hevder at den konspiratoriske delen av jødestereotypien ikke kom fra populistene, men fra denne intellektuelle delen av amerikansk åndsliv, populistene bare spilte på disse.¹¹⁹ Konspirasjonselementet ville i årene etter første verdenskrig igjen komme med full tyngde, med *Zions Vises Protokoller* og Henry Ford som de fremste eksponentene. Den konspiratoriske delen av antisemittismen ble da utformet rundt århundreskiftet. Grunnene til at den konspiratoriske delen hadde sin opprinnelse blant intellektuelle og ikke populistere og det agrare Amerika er nok flere, vil jeg

¹¹⁷ Higham 1975: 47

¹¹⁸ Dobkowski 1977: 166

¹¹⁹ Dobkowski 1977: 178-179

hevde. For det første hadde de intellektuelle flere impulser fra utenfor landet og lot seg influere av internasjonale trender. Slik kom de og i kontakt med argumenter og teorier som sammenfalt med deres egne holdninger. Dessuten var populistene rundt århundreskiftet i hovedsak lokalt forankret, og begrenset i saksområde. Enten gjaldt det krisen på landsbygda, eller småkjøpmenn i byene som ble presset ut av den nye økonomien. Angrepsmålene for populistene var urbaniseringen og fremmedgjøringen dette medførte, i tillegg til moderniseringen av både teknikk og økonomi. Selv ikke når det gjaldt økonomien kom det fra populistene beskyldinger om konspirasjoner som var rettet mot jødene, dette er til en viss grad overraskende siden vi vet at Europa og på denne tiden opplevde økonomiske kriser på landsbygda. Økonomiske kriser som var utløst og forsterket av flere depresjoner på slutten av 1800-tallet. Det tok imidlertid ikke lang tid før intellektuelle og landets elite hadde utformet og fanget opp slike ideer. Snart uttrykte og populistene sin tiltro til slike teorier.

Det er imidlertid grunnlag for flere spørsmål rettet mot Dobkowskis artikkel. Det er for eksempel et poeng om disse litterære typene er et utslag av antisemittisme eller føyer seg mer inn i en tradisjon av etniske stereotyper. Som vi har sett var den religiøse intoleransen fremtredende i det amerikanske samfunnet på 1800-tallet, før industrialiseringen og sekulariseringen, en religiøs intoleranse som rettet seg mot alle religiøse retninger utenom protestantismen. Det vil derfor være mer riktig å si at eksemplene til Dobkowski er utslag av et ønske om protestantisk hegemoni som forsvar mot de forfatterne mener er destruktive krefter utenifra. Dobkowski sier selv i artikkelen at jødene kunne bli fremstilt både positivt og negativt i samme roman, det er derfor vanskelig å se for seg dette som noe annet enn litterære typer karikert til det ekstreme, noe som forøvrig de fleste etniske grupper i Amerika ble utsatt for. Michael Dobkowski respekterer at flere til tross for å anerkjenne bevisene han fremlegger for antisemittisme i populærlitteraturen likevel vil hevde at dette kun er litterære friheter og ikke uttrykk for noe dypere holdning. Til disse sier han at ville ikke det faktum at disse fant sin vei inn i bøkene være et tegn på at dette var en akseptert holdning, både fra forfatter og leser sin side?

Populærlitteraturen følger og, som vi ser, den antisemittiske utviklingen som man ser i samfunnet forøvrig. Med religion som basis i den tidlige perioden før århundreskiftet, og den konspiratoriske, ofte knyttet til rase, etter århundreskiftet. Når det gjelder religionen som basis for angrepene var det spesielt Talmud, jødernes nedtegnede lover, som ble gjenstand for de hardeste litterære angrepene. Dette har Neil Baldwin gitt noen eksempler på. Blant andre den

tyske katolikken august Rohling, med *Der Talmudjude* fra 1871. Eller *The Jew According to the Talmud*, også kjent som *The Talmud-Jew, A True Exposure of the Doctrines and the Aims of Judaism*, i engelsk oversettelse fra 1892. Denne kom ut i sytten utgaver og hundretusenvís av eksemplarer. *The Talmud Unmasked: The Secret Rabbinical Teachings Concerning Christians* av den katolske presten Justin Bonaventura Pranaitis fra Russland forsøkte å finne forbindelser mellom Talmud og ritualmord. Senere, tidlig på 1920-tallet, kom *Secret Societies and Subversive Movements* av britiske Nesta Helen Webster. Denne ble svært populær og skulle vise at jødernes forsøk på verdenshegemoni gjennom Bolsjevisme kunne man finne beskrevet i Talmud. *Secret Societies* kom og i mange utgaver og den foreløpig siste ble trykket i 1989. Talmud ble ikke bare ansett for å være en "håndbok" på hvordan jødene skulle oppnå makt og innflytelse. Sosiologen Robert E. Park skrev i *The Immigrant Press and its Control* (1922): "The masses of the Jewish people remain imprisoned within the walls of the Talmud, knowing nothing of modern science or modern thought."¹²⁰ Talmud ble dermed ansett for å være et bakstreversk skrift med foreldet lære som hindret jødene i å tilpasse seg den moderne verden.

Zions Vises Protokoller

I sin studie om antisemittisme fra 1936 skriver Hugo Valentin om *Zions Vises Protokoller* og dets betydning: "It is no exaggeration to say that they cost the lives of many thousands of innocent persons and that more blood and tears cling to their pages than those of any other mendacious document in history."¹²¹

Zions Vises Protokoller utgir seg å være referater fra hemmelige møter rundt den første zionistkonferansen som i 1897 ble avholdt i Basel, eller til og med direkte referat fra kongressen selv. Målet var angivelig å skape kaos som skulle tjene som dekke for jødernes maktovertakelse og innsettelse av sin nye verdenshersker, en jødekononge. For å komme dit må de så fiendskap mellom folkene, starte revolusjoner, klassekamper og streiker.

Myten om en verdensomspennende jødisk konspirasjon går imidlertid langt tilbake. Den første systematisk utformede finner vi hos den britiske presten Thomas fra Monmouth, fra

¹²⁰ Lazare, Bernard 1995 (oversatt av 1894 utgaven). *Antisemitism, Its History and Causes*. University of California Press: Lincoln. S. 18 og Dobkowski, Michael N. 1979. *The Tarnished Dream: The Basis of American Anti-Semitism*. Greenwood Press: Westport, Connecticut. S. 31-40. Begge i Baldwin 2001: 169

¹²¹ Lee 1980: 8

midten av 1100-tallet. Her er det blant annet påstander om menneskeofring, påstander som etter hvert ble svært utbredt. Martin Luther videreførte dette i sin *Om jødene og deres løgner* fra 1543, her blir jødene fremstilt som diabolske. Jødene som konspiratører knyttet til konkrete hendelser i samtiden finner man stort sett fra etter den franske revolusjonen i 1789 og fremover. Nå ble jødene anklaget for å stå bak frimureriet, og sammen sto de bak den franske revolusjonen. Dette var imidlertid subjektive betraktninger fra forfatteren selv, og gjenspeilte dennes holdninger. Det første dokumentet som gir inntrykk av å være forfattet av jøder selv stammer imidlertid fra begynnelsen av 1800-tallet og ble kalt *Simoniniobrevet*. Dette dokumentet med ukjent forfatter avslører angivelig en jødisk plan om å infiltrere kirken. Senere på 1800-tallet kom *Storrabbinertalen* eller *På Prags jødiske gravlund*, dette ble imidlertid avslørt som ren avskrift av en tysk roman. Tematikken er forøvrig som den førstnevnte. De to siste eksemplene representerer dermed noe nytt så langt jeg kan se. Dette var de første dokumentene som angivelig skulle være forfattet av jøder selv, og som ga bilde av en konspirasjon om undergravende virksomhet. En konspirasjon som hadde mål om enten å infiltrere og undergrave den viktigste samfunnsinstitusjonen, kirken, eller rett og slett verdensherredømme.

De første trykte delene av det som er best kjent under navnet *Zions Vises Protokoller* kom i den russiske avisen *Znamya* ("Banneret") i St. Petersburg i 1903. Forfatteren hevder at manuskriptet er originalt skrevet på fransk med tittelen *Referater fra møtet i verdensunionen av frimurere og Zions Eldste*. Selv kalte han det *Program for jødenes verdenserobring*. Teksten som helhet ble trykket i bokform i 1905, med tittel *Roten til våre problemer*. Den som faktisk først forfattet selve Protokollene vet man ikke, men det er allment godtatt den som sto bak det hele var lederen for det russiske hemmelige politi (Okhrana) i utlandet, Pjotr Ivanovitsj Ratsjkovsky.¹²²

De gjennomgående hovedtemaene som går igjen i Protokollene er flere. For det første finner man en kritikk av liberalismen, og dermed en tro på statlig økonomisk styring, politisk frihet, næringsfrihet og avskaffelse av privilegier. Det hører og med til planen at nasjonalstatene burde oppheves. For det andre er det en beskrivelse for hvordan jødene har tenkt å tilrane seg denne makten. For det tredje er det en beskrivelse på hvordan denne verdensstaten ser ut og spesielt hvordan dens hersker er. Lett sammenfattet: gjennom politisk, økonomisk, moralsk og

¹²² Rian 2000: 78

religiøst kaos kan jødene, det vil si Zions Vise, ta makten. Etter maktovertakelsen skulle det innføres det totale enevelde under jødenes verdenshersker. Dette er hva Dagfinn Rian kaller den messianske tidsalder.¹²³

Det at jødene skulle undergrave de fleste samfunnsområder gjorde og at Protokollene fikk slik bred appell, hevder Rian.¹²⁴ Jeg vil likevel mene at ut ifra Protokollenes tematikk så er de ment å skape et bilde av at det var de øvre klassene av samfunnet, og deres verdier og institusjoner, som skulle undergraves. Man må derfor gå ut ifra at det er nettopp for disse som Protokollene ble laget. En angivelig konspirasjon som ville føre til klassekamp og innskrenkende næringsmuligheter, samtidig som nasjonalstaten skulle oppheves og privilegiene fjernes, var dystre utsikter for nasjonenes forretningselite og aristokrati. Dette kan i stor grad forklare Henry Fords interesse for dokumentet, men mindre hvorfor personligheter som den katolske presten Charles Coughlin gjorde så utstrakt bruk av det. Mest trolig brydde ikke Coughlin seg så mye om selve innholdet, men det var et effektivt verktøy, det var det som telte.

På norsk kom Protokollene allerede i 1920 med tittelen *Den nye verdenskeiser. Zions lærde ældste protokoller*, og var basert på presten og professoren Sergej Alexandrovitsj Nilus` 1905 utgave. Nilus bidro med versjonen som ble ”standardutgaven” verden over. I 1901,1905 og 1917 ga Nilus ut Protokollene i ulike versjoner, men det var først med utgaven i 1917 at den fikk stor internasjonal utbredelse. Dette var etter revolusjonen og mange ”hvite” (bolsjevikenes motstandere, monarkistene) hadde Protokollene med seg når de flyktet. Internasjonalt fordelte utgivelsene seg slik: den første tyske utgaven i 1919, i England, Polen og Amerika i 1920. Italia 1921, Frankrike 1920/1921 og Spania 1927. Kommentarene og forordene til de ulike utgavene varierte derimot fra land til land. I mange vesteuropeiske land blir konspirasjonen fremlagt som bestående av jøder, bolsjeviker, tyskere (i England) og frimurere. Mens de amerikanske skiller seg ut ved å kun avgrense konspirasjonen til jøder og Bolsjeviker. Frimurere er praktisk talt fraværende i teksten til den amerikanske utgaven.

Protokollene fikk imidlertid ikke stå uimotsagt lenge, falskneriet ble fort avslørt uten at dette hadde nevneverdig innflytelse på dens utbredelse. I umiddelbar etterkant av Protokollenes utgivelse i England kastet flere ledende aviser seg over dokumentet, men til å begynne med

¹²³ Rian 2000: 69

¹²⁴ Rian 2000: 69-70

ble de tatt seriøst. Både The Times og The Morning Post skrev utfyllende og til dels positivt om de: ”1. Det eksisterer, og har eksistert i århundrer, en internasjonal politisk organisasjon av jøder. 2. Det later til at denne organisasjons motivasjon er et tradisjonelt og evig hat mot kristendommen og en titanisk ambisjon om å herske over verden 3. Målet denne organisasjonen har strebet mot gjennom århundrene er en ødeleggelse av nasjonalstatene som skal erstattes av en internasjonal jødisk dominans.”¹²⁵ Disse fikk raskt motsvar, som i The Manchester Guardian, The Spectator og The Daily Telegraph, som alle fremstilte Protokollene som forfalskninger. Disse motsvarene ble i 1921 trykket som bok: *The myth of the jewish menace in the world affairs or the truth about the forged protocols of the elders of Zion*.¹²⁶ Rian viser til at det har vært allment kjent siden 1921, avslørt av nettopp britiske *The Times* 16, 17. og 18. August, at Protokollene var en forfalskning. Etter at den første artikkelen sto på trykk hadde en russisk immigrant kontaktet avisen og henvist til en bok med tittelen *Dialog i underverdenen mellom Machiavelli og Montesquieui, eller Machiavellis politikk i det 19. århundre*. Dette var en bok av den franske juristen Maurice Joly skrevet i 1864. Boken var et angrep på keiser Napoleon III, og er en samtale mellom Montesquieui som representerer liberalismen, og Machiavelli som representerer den kyniske despotismen. Ved en sammenligning kom man frem til at de tekstene sammenfalt i stor grad. Både enkeltsetninger, avsnitt og til og med en hel protokoll var kopiert. Dette var gjort enten direkte, ren avskrift, eller ved å snu argumentasjonen helt om. Alt i alt er det beregnet at ca. to femdeler av protokollene kan kategoriseres som plagiat.¹²⁷ I Norge ble plagiatavsløringene gjort kjent gjennom Aftenposten og Norges Handels- og Sjøfartstidende, i 1922.

De som trodde at avsløringene skulle begrense protokollenes utbredelse ble imidlertid skuffet. Plagiatet/forfalskningen var nå gjort kjent, antisemittene tok konsekvensene av dette og forandret retorikk. Poenget var nå ikke dokumentets ekthet, men dets samsvar med virkeligheten og verdenssituasjonen. Dette var et argument alle de fremste antisemittene som benyttet seg av protokollene refererte til før eller senere i sin argumentasjon. En konsekvens av dette var rettssaken sveitsiske jøder anla i 1934. Anmeldelsen var ikke av Protokollene i seg selv, men medlemmer av organisasjonen Nasjonal Front som sto som utgivere. Dommen i 1935 konkluderte med at Protokollene i stor grad var et plagiat/forfalskning og var å regne som smusslitteratur. Altså samme standpunkt som de øvrige undersøkelsene hadde inntatt.

¹²⁵ Rian 2000: 80

¹²⁶ The Macmillan Company 1921: New York.

¹²⁷ Rian 2000: 74

Etter at saken ble anket høsten 1937 ble dommen imidlertid omgjort og de dømte frikjent, dette fordi saken var blitt behandlet etter feil paragraf. Dommen i ankesaken ble naturlig nok utnyttet av de som gikk god for Protokollene og av samtidige antisemitter (som ofte var de samme personene,) dette selv om problemstillingen var en juridisk teknisk feil og ikke omhandlet eller tok stilling til dokumentets ekthet.¹²⁸

Dette var en oversikt over den europeiske historien til *Zions Viser Protokoller*, fra vekst til fall (i den forstand man kan betegne det et fall, siden dokumentet fremdeles blir utnyttet.) Dens europeiske utbredelse var imidlertid bare en del av historien, dokumentet fikk som jeg har indikert en global spredning. Mest relevant for oppgaven er det selvsagt å gå dypere inn i dens inntreden, spredning og ettermæle i Amerika. Ikke minst fordi Henry Ford og hans avis Dearborn Independent gjorde utstrakt bruk av dokumentet i sine utfall mot jødene. Som vi skal se var ikke dette ubetydelig.

Protokollenes inntreden i Amerika kom mest trolig gjennom en russisk offiser i 1917, og endte snart opp i hendene til Boris Brasol. Brasol hadde, som jeg har vist i underkapittelet ”Restriksjoner på 1900-tallet”, steget fort i gradene innen det militære etterretningsvesenet i Amerika (MID), og ble til slutt antakelig agent der.¹²⁹ Hvordan Brasol som russisk diplomat kunne oppnå slik status i den amerikanske etterretningstjenesten er imidlertid et mysterium. Litteraturen gir heller ikke mange spor. Det er imidlertid klart, vil jeg hevde, at Brasols antikommunistiske holdning var avgjørende. Her hadde den militære etterretningstjenesten en avhopper og motstander av bolsjevikenes maktovertakelse. Idet han distribuerte dokumentet om et jødisk verdensherredømme koblet MID fort dette opp mot sine rapporter om jødernes engasjement i revolusjonen. Som jeg også før har antydnet i det nevnte underkapittelet, ser det ut til at det primære for MID var trusselen fra kommunister. Jødene ble med i dragsuget på grunn av eksterne antisemittiske krefter som Brasol.

12. Februar 1919, holdt presten George Simons et foredrag for Senatets Overman Committee on Bolshevism, her holdt han jødene i Lower East Side New York ansvarlige for bolsjevikenes revolusjon. Som bevis for dette trakk Simons frem en russisk bok som da fremdeles var ukjent for den amerikanske offentligheten, *The Protocols of the Elders of Zion*. For MID var det derimot ingen overraskelse, de hadde allerede skaffet seg et eksemplar noen

¹²⁸ Rian 2000: 77-78

¹²⁹ Bendersky 2000: 55

måneder tidligere. Boris Brasol hadde gitt denne til Natalie de Bogory, datter av en russisk immigrant. Bogory hadde så gitt det videre til sin arbeidsgiver, Dr. Harris Houghton, en offiserslege ved MID. I juni 1918 hadde de Bogory fullført en engelsk oversettelse av Protokollene med hjelp av Brasol og andre tidligere offiserer under Tsaren. Det er videre antatt at Houghton er den som ga Protokollene til Simons. Den 100 siders lange oversettelsen hadde tittelen *Protocols of the Meetings of the Zionist Men of Wisdom*. I likhet med andre antisemitter som brukte materiale fra Protokollene ble ikke avsløringen om dets plagiarisme avgjørende innen etterretningstjenesten: "It is a fact that the present activities of Lenine, Trotsky and other Bolsheviks in Russia so correspond to the system as outlined herewith as to lead one to believe that this is actually the basic plan upon which the Bolshevik control functions."¹³⁰ Holdningen var at det ikke var avgjørende om Protokollene var ekte for at de skulle bli oppfattet som verdifulle og avslørende om jødernes mulige aktiviteter, mål og metoder. Videre mente man at det var så mange likheter mellom Protokollene og skrifter fra jødiske ledere at det neppe kunne være en tilfeldighet.¹³¹ Bendersky påpeker at selv om Protokollene etter hvert ble diskreditert mistet man ikke troen på en jødisk fare, man mente Protokollene fremdeles inneholdt en viss kjerne av sannhet.

Rett etter ankomst til Amerika sørget Brasol og for at den engelske versjonen av Protokollene ble sendt til Dearborn Independent. Max Wallace mener at på grunn av Fords status som landets mest respekterte industrialist som samtidig omfavnet Protokollene, økte angrepenes kredibilitet, et punkt Victoria Saker Woeste og har fremhevet.¹³² Den 22. Juni 1920 startet Dearborn Independent å trykke utdrag fra protokollene sammen med artiklene i serien *The International Jew*. Den sjuende protokollen ble valgt som den første, denne omhandlet jødernes angivelige trang til å dominere pressen verden over. Utdrag fra Protokollene ble brukt i tre måneder fremover sammen med subjektive kommentarer i forbindelse med artikler i serien.

Brasol forfattet også et skrift selv i 1920: *The Protocols and World Revolution*. Skriftet var en gjennomgang av de ulike protokollene med kommentarer. Selv om denne ikke ble noen kommersiell suksess for Brasol bestilte MID tretti kopier av den for distribusjon. Tiden jobbet imidlertid ikke for de som enten ville spre disse holdningene, eller som var interesserte i å vite

¹³⁰ Dunn, 1. September 1918 memo, MID 99-75. I Bendersky 2000: 64-65

¹³¹ Bendersky 2000: 71

¹³² Woeste 2004: 883

mer. Omtrent rundt samme tid som Brasol distribuerte sitt seneste bidrag ble det som vi har sett fra flere hold satt spørsmålsteget ved Protokollene, og flere innen MID begynte å tvile. Bendersky hevder dette hadde mer med skiftende holdninger ellers i samfunnet å gjøre, enn med noen fundamentalt skifte i oppfattelse av det jødiske spørsmålet innen MID. Denne gryende skepsisen hadde ikke bare med diskreditering av selve protokollene å gjøre.¹³³ Det var varslet flere offentlige markeringer og aksjoner fra jødiske organisasjoner, først og fremst American Jewish Committee, hvorpå den amerikanske etterretningstjenesten begynte å følge spørsmålet nøyer i årene 1920-1921. Det betydde og at informasjonen de nå samlet inn var mer balansert. Balansert i den forstand at informasjonen som ble innhentet var både antisemittisk propaganda, og diskreditering av dette. Man kan tenke seg at de diskuterte både *An Exposure*, utgitt av Anti-Defamation League, og *The Protocols Bolshevism and the Jews*, en pamflett utgitt av American Jewish Committee (AJC.) Begge disse hevdet at Protokollene var forfalskninger, og at påstanden om Bolsjevismen som jødisk var latterlig. AJC trykket videre en publikasjon av journalisten Herman Bernstein med navnet *The History of a Lie*. Bernstein skulle senere bli kjent nasjonalt da han gikk til personlig sak mot Henry Ford. Rettssakene og implikasjonene disse fikk vil det imidlertid bli mer om i kapittel 4.

Pamfletten som AJC ga ut ble trykket i 250.000 eksemplarer, og fikk en vid distribusjon og positiv presseomtale. Pamfletten hadde imidlertid som forutsetning at antisemittismen var en importert holdning fra russiske immigranter, og ikke holdninger som forlengst hadde slått rot i det amerikanske samfunnet, dette mener Bendersky er en feiltolket oppfattelse. Her er han da på linje med historikere som Leonard Dinnerstein som hevder at den amerikanske antisemittismen er rotfestet i protestantismen.¹³⁴ En naturlig konsekvens av en slik tolkning vil jeg hevde er forutsetningen om at antisemittismen allerede var etablert i Amerika sammen med de første bosetterne. Det må likevel påpekes at Bendersky ikke gir noen videre begrunnelse for sitt standpunkt. Om han tillegger protestantismen disse holdningene er ikke klart. For de progressive høyt utdannede jøder som Cyrus Adler og Louis Marshall var imidlertid betegnelsen "amerikansk antisemittisme" en motsigelse i seg selv. De henviste til de amerikanske verdiene som rettferdighet og lovmessighet, og var da også overbevist om at Ford og andres antisemittisme ikke ville finne noe rom i dette samfunnet. Strategien ble da nettopp å appellere til de amerikanske verdiene.¹³⁵ Trond Berg Eriksen derimot ser helt

¹³³ Bendersky 2000: 143

¹³⁴ Dinnerstein 1994: 9, 245

¹³⁵ Bendersky 2000: 144

motsatt på det og mener det var nettopp den religiøse basisen som de ikke-jødiske immigranterne hadde med seg som gjorde de tolerante overfor jødene, de hadde blitt sammenlignet med jøder av majoritetskulturen i sine respektive hjemland og følte seg dermed allerede som utstøtt. Det ville dermed være urimelig, hevder Eriksen, å trekke med seg antisemittiske holdninger til det som skulle være en frihavn for nettopp utstøtte.¹³⁶ Jeg viser i denne oppgaven at mange hadde et dualistisk (tosidig) forhold til jøder, en beundring først og fremst som et bibelsk folk samtidig som man mislikte dem for ulike grunner til ulike tider. Eriksens påstand kan dermed ha vært en realitet i den tidlige kolonitiden, vil jeg hevde, før Borgerkrigen, depresjoner og massiv jødisk innvandring på slutten av 1800-tallet. Etter hvert ser man imidlertid lite til denne samme dualismen selv om til og med artikkelseriens forfatter gir inntrykk flere steder for nettopp denne holdningen.¹³⁷ Det var andre faktorer som etter hvert overskygget og fikk forrang fremfor religion.

Samme uke i juni 1920 som Dearborn Independent offentliggjorde Protokollenes eksistens skrev avisen Christian Science Monitor en lederartikkel med tittel: *The Jewish Peril*. Denne fremhevet Protokollene og advarte leserne sine mot "the International Jew." Det var dermed ikke tvil om at eksponeringen av protokollene gjennom artikkelserien hadde en viss påvirkning på opinionen. Et faktum som Louis Marshall og anerkjente, Fords antisemittiske kampanje var "the most serious episode in the history of American Jewry."¹³⁸ Også ulike medier pekte nå på Fords uheldige status i en legitimering av Protokollene. Avisen The Nation var mer direkte: "the chief responsibility for the survival of this hoary shame among us in America attaches to Henry Ford."¹³⁹

Mer konkrete handling var derimot påkrevd. Marshall innkalte til en ekstraordinær samling av AJCs innerste sirkel hvor man bestemte seg for å prøve å samle alle jødiske organisasjoner, en appell ble rettet til President Woodrow Wilson om å gripe inn, og en attensiders pamflett hvor man tilbakeviser artikkelseriens påstander ble trykket. Tittelen var *The Protocols Bolshevism and the Jews: An Address to their Fellow-Citizens by American Jewish Organization*. Denne var utarbeidet i samarbeid med flere jødiske organisasjoner og ble trykket i mange aviser og magasiner landet over. Til Marshalls store glede var responsen fra den ikke-jødiske delen av

¹³⁶ Eriksen 2005: 147

¹³⁷ Wallace 2003: 21

¹³⁸ Wallace 2003: 14

¹³⁹ Dinnerstein: 83

befolkningen positiv. En overraskende støtte kom i form av ikke-jøden John Webster Spargo som var sterkt involvert i arbeidsrettigheter i tillegg til å skrive bøker. Han hadde og blitt invitert med om bord på fredsseilasen med Ford, men hadde avslått. Dette samarbeidet med Marshall medførte at Spargo skrev boken *The Jew and American Ideals* som forsvarte jødene mot Ford. I tillegg utformet han en uttalelse kalt *The Perils of Racial Prejudice* som var signert av over 100 ikke-jøder. Den ble trykket i aviser over hele landet 16. Januar 1921. Manifestet nevner ikke Ford ved navn, men Wallace mener det er klart hvem det er adressert til og at budskapet ikke var til å misforstå. Neil Baldwin mener manifestet var et vendepunkt i Ford sitt korstog, nå var det klart at han sto alene i Amerika: "After a few weeks, it was clear that Henry Ford stood alone in the United States."¹⁴⁰ Jeg mener dette er en sterk forenkling av virkeligheten, som jeg viser i denne oppgaven fantes disse holdningene latent i samfunnet om få sto offentlig frem og støttet Henry Ford, en pamflett underskrevet av 100 ikke-jøder forandrer ikke på noen måte dette inntrykket.

Henry Ford var imidlertid ikke den eneste personen, eller *Dearborn Independent* den eneste avisen, som benyttet seg av Protokollene. Charles Coughlins avis *Social Justice* trykket så sent som i 1938 utdrag fra *Zions Vises Protokoller*. Disse skal ha blitt overlevert Coughlin fra de samme personene som sørget for at Ford fikk de, det vil si direkte fra Boris Brasol eller noen under hans innflytelse. At utdragene ble trykket så sent betyr og at Coughlin benyttet seg av protokollene etter at deres opprinnelse hadde blitt avslørt, dette førte til at flere amerikanske professorer ville undersøke protokollene på nytt. Konklusjonen kom 6. Mai 1942 og opprettholdt den allerede etablerte, at de var en forfalskning. Coughlin tok forbehold etter dette, blant annet i artikkelen *The Protocols of Zion*. I redaktørrubrikken i avisen heter det at avisen ikke tok stilling til ektheten av protokollene, men: "...we cannot ignore the news value of their strikingly prophetic nature...the Protocols – either by coincidence or design – call the turn on events transpiring many decades after their alleged authorship. Is this accident or plot?"¹⁴¹ Ved en senere artikkel skrev han:"At the outset we may repeat emphatically that we are not concerned with the authenticity of the Protocols attributed to the Wise Men of Zion." Altså samme holdning som Ford og de fleste andre antisemittene som benyttet seg av Protokollene hadde. Protokollene var kanskje ikke ekte, men deres verdi lå i deres

¹⁴⁰ Marshall, brev til John Spargo, 11. og 31. desember 1920. S. 351-355. og Poliakov, *Suicidal Europe*. S. 249-251 Alle i Baldwin 2001: 151

¹⁴¹ Myers 1943: 434

tilsynelatende forutseende utforming. Uavhengig om dette var tilfeldig eller forfattet, om det var en skjematisk uttenkt plan, eller bare ga skulle inntrykk av dette.

Konklusjon

Mange historikere har omtalt den jødiske historien i Amerika som særegen idet jødene angivelig opplevde mindre undertrykkelse der enn i andre deler av verden. Dette er i beste fall en overdrivelse hevder Albert Lindemann, og viser til at også andre land har hevdet det samme, som Ungarn, Italia og Frankrike. Lindemann går og langt i å hevde at den tolerante holdningen som amerikanere viste overfor jøder i de tidligste immigrasjonsfasene kun hadde med materielle nødvendigheter å gjøre, landet trengte arbeidskraft.¹⁴² Lindemann hevder dermed at sammenlignet med Europa avvek Amerika i liten grad. Mye av skylden for myten tillegges det faktum at jødene selv fryktet fra tyranni og rasisme, de flyktet for å finne frihet, ikke for å unngå fattigdom. Slik overdrev de tilstanden i landet de reiste fra, men og i landet de kom til. Lindemanns konklusjon er basert på en gjennomgang av lovverket og de statlige strukturene, det folkelige sentimentet derimot var lite påvirket av landets behov for arbeidskraft. Som jeg har vist kunne det være stor forskjell mellom den liberale konstitusjonen og folkelige holdninger, i hvert fall frem til 1924 da disse to sammenfalt gjennom den nye strenge immigrasjonsloven.

Andre historikere har og konkludert med at jødene som immigrantgruppe ble integrert relativt smertefritt, men begrunnet dette annerledes. Blant annet har man fremhevet den liberale konstitusjonen, som Ira Katznelson.¹⁴³ Som jeg imidlertid har vist i kapittel 2 var konstitusjonen og lovverket ikke normativt for hvordan jødene ble behandlet ellers i samfunnet. Allerede på 1870-tallet ser man de første tegnene til sosial diskriminering, da som en konsekvens av konkurranse om status og posisjoner blant en økende middelklasse. Dette sammenfalt med at deler av den jødiske befolkningen nå oppnådde økonomisk og sosial suksess. Resultatet var konfrontasjon og diskriminering.

Grovt sett mener jeg man kan dele den amerikanske antisemittismen før andre verdenskrig inn i tre faser, muligens fire: 1800-tallet med religiøs antisemittisme, begynnende sosial diskriminering og Shylock-betegnelsen (jødene som økonomisk grådige.) På 1900-tallet får

¹⁴² Lindemann 1991: 195

¹⁴³ Katznelson 1995: 163-164

man den vitenskapelige rasismen som i liten grad påvirket jødene, Rotschild blir betegnelse på den ”internasjonale jøde,” og kommunisme og radikalisme blir synonymt med jøder. Før man under og etter første verdenskrig fikk fremvekst av organisert antisemittisme og personligheter med stor påvirkning på opinionen. Børskrakket i 1929 innledet i grunnen ingen ny fase, men den tok opp igjen bestanddeler fra tidligere. Dette er eksempel på hva jeg mener med å hevde at fasene til en viss grad overlappet hverandre, og at ingen av de antisemittiske argumentene noen gang var fraværende, de var bare i mer eller mindre grad til stede. Når jeg snakker om faser mener jeg perioder hvor antisemittismen forandret form, innhold og fokus. Fasenes overgang kan og kjennetegnes av at de som uttrykte slike holdninger skiftet, enten personer, klasser eller yrkesgrupper. Bakgrunnen for fasene var videre både bestemt av interne nasjonale forhold i Amerika, og bredere internasjonale begivenheter og strømninger. Romantikken og opplysningstidens tanker dempet den religiøse antisemittismen som i en viss grad hadde vært der siden koloniens opprettelse, i stedet ble fokuset satt på jødernes økonomiske mobilitet som kom på en tid da småkjøpmenn i byene og bønder på landsbygda slet med det de betegnet som et pengevelde, et plutokrati. Nå ble Wall Street, som jeg viste, et symbol ensbetydende med jødisk pengemakt. På 1900-tallet derimot var det ikke bare individuelle jøder med økonomisk suksess som ble angrepet. Mange jøder, i hovedsak Østjøder, hadde foretatt en rask klatring på den sosiale rangstigen i konkurranse med den øvrige amerikanske middelklassen, dette ble oppfattet som en trussel og resulterte etter hvert i sosial diskriminering. I tillegg hadde det store antallet østjødiske immigranter gjort det jødiske samfunnet i Amerika mer eksponert, med virkning at det ikke lengre ble differensiert mellom de integrerte tyske jødene og de senere ankomne Østjødene. Det var imidlertid ennå ingen organisert massebevegelse eller sterke personligheter med stor opinionspåvirkning. Eneste unntakene her er de intellektuelle, forfattere og skribenter. Utallige litterære verk, skjønnlitterære, semi-skjønnlitterære og flere som fremsto som skrevet av jøder selv, kom ut fra tidlig på 1800-tallet og fortsatte med økt frekvens på 1900-tallet. Avisskribenter som Harry L. Mencken og forfattere som Lothrop Stoddard og Madison Grant, var alle navn i samtiden og i ettertid som har blitt ansett som representanter for denne elitiske, intellektuelle og litterære antisemittismen. Hvor stor påvirkning disse utøvde er vanskelig å anslå. Mencken ble en prominent skribent som fikk stor oppmerksomhet fra jødiske organisasjoner og medier. Det var imidlertid hele tiden uklart om Mencken kunne betegnes en antisemitt, *Is H. L. Mencken an Anti-Semite?* var tittelen på et intervju i en jødisk avis. Hovedbidraget hans var imidlertid å få satt fokus på temaet jøder og deres angivelige positive og negative egenskaper. Han oppnådde å få sådd tvil om jødernes oppriktighet, bevisst eller ubevisst. Stoddard var en

suksessrik forfatter med boken *The Rising Tide of Color Against White World-Supremacy* fra 1920 som den mest kjente. Stoddard var en antisemitt ut ifra et rasemessig grunnlag, og var en innbitt immigrasjonsmotstander. Stoddard kan sies å ha hatt en betydelig påvirkning på opinionen gjennom sine litterære bestselgere, men og som foredragsholder for den militære etterretningstjenesten MID. Som vi så i kapittel 2 er det mye som tyder på at den militære etterretningstjenesten hadde stor innvirkning på landets immigrasjonspolitik, spesifikt på immigrasjonsloven av 1924.

Den tredje fasen var preget av begivenheter i utlandet, første verdenskrig i 1914 og den russiske revolusjon i 1917. Selv om den første verdenskrig ikke fikk direkte følger for utviklingen av antisemittismen, bortsett fra konspiratoriske beskyldninger om krigsprofitører, hadde den en betydelig innvirkning på samfunnsklimaet. Man ble mer opptatt av at nasjonens innbyggere skulle dra i samme retning og mot samme mål. Tiden da man kunne skille seg ut med etniske særegenheter var forbi. Nå fikk man bevegelser som Amerikaniseringsbevegelsen og 100 % Americanism, visste man ikke hva som utgjorde en "amerikaner" skulle man læres dette. For antisemittismens utvikling derimot spilte den russiske revolusjon en langt større rolle. Heretter koblet antisemittene det de anså som den internasjonale trusselen med kommunisme og bolsjevisme, og nasjonens jødiske befolkning. Dette vil jeg hevde var spesielt alvorlig siden kommunismen og radikalismen allerede var etablerte fiendebilder, man trengte derfor ingen henvisninger til diffuse teorier om jødernes "stamme-" eller "klanmentalitet," ofte basert på bibelske referanser. Nå kunne man statistisk vise at jødene angivelig var overrepresentert i den revolusjonære kommunistiske bevegelsen, både internasjonalt og hjemme. Dette ble et argument benyttet av så og si alle antisemittiske organisasjoner og personligheter helt frem til andre verdenskrig, ikke minst gjaldt dette Henry Ford, Charles Lindbergh og Charles Coughlin. Immigrasjonsloven av 1924 hadde derimot tatt mye av kraften ut av den nativistiske bevegelsen, mange mente man hadde oppnådd det som var hovedpoenget, å begrense immigrasjonene fra Øst- og Sør-Europa. Bortsett fra Henry Ford og noen få andre var disse holdningene derfor i stor grad offentlig fraværende i siste halvdel av 1920-tallet og frem til børskrakket og dets virkninger tidlig i 1930. Børskrakket og president Theodore Roosevelts "medisin" New Deal ble bestanddeler i en fornyet antisemittisk bølge. Denne gangen kjennetegnet av velstrukturerte organisasjoner og sterke personligheter med mange tilhengere. Spesielt etter Hitlers maktovertakelse i 1933 økte antallet organisasjoner betraktelig, frem til da har vi sett at antisemittismen ble oppfattet som:

”A subtle, whispered thing, something sensed, felt under the skin, as it were.”¹⁴⁴ De fleste av disse organisasjonene og personlighetene forsvant imidlertid fra offentligheten frem mot landets inntreden i den andre verdenskrig i 1941. Noen ble fengslet, organisasjoner ble forbudt for ”uamerikanske holdninger,” mens andre ble svertet for sine handlinger og tok siden offentlig avstand fra dem.

Var Amerika en antisemittisk nasjon som blant andre Michael N. Dobkowski¹⁴⁵ hevder, eller utgjorde den et unntak, noe mange jøder selv mener? Noen nasjoner kan i visse perioder av historien betegnes som antisemittiske, som Spania på slutten av 1400-tallet. En antisemittisk nasjon blir da å forstå som noe mer enn en hvor jøder blir fysisk angrepet fordi de er jøder, eller hindret fra å oppnå fulle sivile rettigheter. Fargede blir fysisk angrepet på grunn av sin hudfarge i Norge uten at man derav umiddelbart kan hevde at Norge er en rasistisk nasjon. Som jeg har vist var jøder lenge forhindret fra å oppnå sivile rettigheter i Amerika, dette var imidlertid på lik linje med alle andre ikke-protestantiske immigrantgrupper. Man kan derfor heller ikke ut fra dette umiddelbart fastslå at Amerika dermed var en antisemittisk nasjon. I den andre paragrafen av vår egen Grunnlov av 1814, bedre kjent som Jødeparagrafen, er derimot jødene som eneste etniske eller religiøs gruppe negativt fremhevet: ”§ 2. Den evangelisk-lutterske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage sine Børn i samme. Jesuitter og Munkeordener maae ikke taales. Jøder ere fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget.” Jeg mener basert på dette at man dermed med rette kan betegne Norge som en, i hvert fall, antijudaistisk nasjon på begynnelsen av 1800-tallet. Den moderne antisemittismen i Norge var derimot kun latent og situasjonsbestemt hevder Terje Emberland, fenomenet var her for det meste i litterær form.¹⁴⁶ Men hvordan var forholdene i Amerika hvis vi legger disse prinsippene til grunn? USA hadde etter hvert sin andel av både antisemittiske organisasjoner og personligheter. Når det gjelder lovverket derimot var Amerika et foregangsland, med religionsfrihet implementert i Konstitusjonen. Det ble og fastslått at rase eller religion ikke skulle være en begrensende faktor i ansettelser til det offentlige. I samfunnet forøvrig opplevde derimot jøder begrensninger og fordommer basert på religion. Dette var derimot ikke spesielt rettet mot jødene, men mot alle ikke-protestanter, og sammenlignet med katolikkene kom jødene relativt greit fra det, vil jeg hevde. Av etniske grupper er det klart at

¹⁴⁴ Baldwin 2003: 278

¹⁴⁵ Dobkowski 1977: 166

¹⁴⁶ Emberland 2005: 401

ingen noensinne har opplevd en så fiendtlig holdning som asiatene, og spesielt kineserne, helt siden koloniens opprettelse frem til en moderne nasjon. Heller opplevde Amerika ingen pogromer som i Europa, men et like folkelig uttrykk kan spores i den sosiale diskrimineringen, enten det gjaldt klubber og feriesteder, eller senere, utdanningsinstitusjoner. Som Albert Lindemann imidlertid har påpekt var det pogromliknende hendelser i Amerika, men da rettet mot afroamerikanere, nemlig lynsjing. Organisasjonene og personlighetene som baserte hoveddelen av sin retorikk på angrep av jøder ble, som jeg har vist, etter hvert mange. Disse fikk og store tilhengerskarer, noe som skulle indikere at slike holdninger hadde en viss appell i det amerikanske samfunnet. Som tidligere vist derimot, hadde mange av disse en tilhengerskare som ikke støttet de utelukkende på grunn av antisemittismen, dette gjaldt blant annet Charles Coughlin. Når det gjaldt organisasjoner var antisemittismen ofte et forsøk på å utnytte lokale holdninger, som Ku Klux Klan, der det ikke var noe å tjene på det var antisemittismen nedtonet eller fraværende. I en nasjonal kontekst synes dermed John Higham å ha rett. Han konkluderer med at jødene verken opplevde så mye fiendtlighet som de verst utsatte, eller unngikk dette så mye som de minst utsatte.¹⁴⁷ Dette tror jeg imidlertid er gjeldende også i internasjonal sammenheng. Som sagt opplevde jødene ingen pogromer, massakre, i Amerika slik som i Østeuropa. Det kan bety to ting: samfunnsforholdene var ikke slik at organiserte fysiske angrep på jøder ville tolereres, eller at viljen ikke var til stede. Mest trolig begge, vil jeg hevde. Heller fikk man ingen parti i landets regjering med en fiendtlig politikk overfor jøder, slik som i blant annet Tyskland og Italia. Til gjengjeld hadde Amerika sin andel av organisasjoner og personligheter som uttrykte slike holdninger, på lik linje med de fleste europeiske nasjoner. Jeg tror derfor man kan direkte overføre Highams observasjon til en komparativ konklusjon mellom nasjoner. Jødene opplevde verken så mye fiendtlighet i Amerika som i de landene de var mest utsatt, eller unngikk dette så mye som i de landene de var minst utsatt. Amerika hadde imidlertid et særtrekk som de var i stor grad alene om. En personlighet som ble regnet som et nasjonalt ikon og representant for de amerikanske verdiene la hele sitt navn og store deler av sine ressurser bak en antisemittisk kampanje. En antisemittisk kampanje som fikk internasjonale følger, og ble lagt merke til over store deler av verden. Henry Fords kampanje kom og i en periode, nemlig 1920-tallet, hvor nativismen og antisemittismen lå midlertidig nede for telling. Hvordan passer Henry Ford inn i den amerikanske antisemittismen? Utgjorde han et unntak? I så fall, hvilket?

¹⁴⁷ Higham 1984: 106

Kapittel 4

Artikkelserien ”The International Jew”

”I regard Henry Ford as my inspiration.”¹⁴⁸

– Adolf Hitler

*”The decisive anti-Semitic book which i read at that time, and the book which influenced my comrades, was Henry Ford`s book, *The International Jew*. I read it and became anti-Semitic.”¹⁴⁹*

– Baldur von Schirac, leder av Hitler Jugend

Fra 22. Mai 1920 og 18 måneder fremover trykket Michigan-avisen *The Dearborn Independent* en artikkelserie kalt *The International Jew: The world`s problem*. Senere ble artiklene utgitt som et firebinds verk med titlene: *The International Jew: The world`s foremost problem* (November 1920); *Jewish activities in the United States* (April 1921); *Jewish influences in American Life* (November 1921) og *Aspects of Jewish Power in the United States* (Mai 1922). Dette var litterære verker som avisens eget forlag, The Dearborn Publishing Company, trykket i en halv million eksemplarer mellom 1922 og 1929. Dearborn Independent ble i 1919 kjøpt av bilfabrikanten Henry Ford Sr., han ansatte Charles Pipp som redaktør og William J. Cameron som journalist. Charles Pipp sa imidlertid opp etter et år og Cameron overtok redaktøransvaret. Sammen med Fords personlige sekretær Ernest Liebold samlet Cameron inn og utga det de mente var bevis for jødisk undergraving av de kristne europeiske samfunnsnormene, i tillegg til forsøk på dominans innenfor vitale samfunnsområder i store deler av verden.

Temaene i artikkelserien er mange og strekker seg over flere samfunnsområder, fra økonomi til sport, fra religion til rase, fra kultur til revolusjoner. Formålet med disse artiklene var ifølge forfatteren å gjøre det artikkelserien kalte det jødiske spørsmålet kjent, kjent overfor både jøder og ikke-jøder. Overfor jødene slik at de kunne ta et indre oppgjør med sine handlinger,

¹⁴⁸ Wallace 2003: 2

¹⁴⁹ Wallace 2003: 42

ikke-jøder slik at de bedre kan forsvare seg mot jødernes uamerikanske holdning.¹⁵⁰ Det kan være vanskelig å få tak i hva forfatteren mener er så skadelig, men vi får indikasjoner på at det er todelt: umoral i det meste jødene foretar seg, og et etnisk samhold som gjør de uangripelige. Denne umorale skader og står i direkte opposisjon til de verdiene som Amerika er bygget på, herunder protestantismen og kristendommen. Årsaken til at jødene fremmer denne undergravende umorale blir ikke tatt opp, men det kan virke som om forfatteren mener dette er ubevisst fra jødernes side. Inntrykket av at det er ubevisst forsterkes av at det flere steder i artikkelserien er gitt uttrykk for at intensjonen er å gjøre både jødene selv, i tillegg til ikke-jøder, klar over ”problemet.” Denne problematikken kommer jeg tilbake til i redegjørelsen for artiklene, men det har alltid vært et sentralt trekk for antisemitter å fremstille jødene med en stammeliknende mentalitet. Hva som lå til grunn for at jødene hadde slik mentalitet var man imidlertid uenig om. Noen hevdet det var genetisk, andre fordi de hadde opplevd årtusener med forfølgning, andre, og langt de fleste unngikk spørsmålet fullstendig. En ting var man derimot enig om, det var nettopp denne kombinasjonen av umoral og etnisk/kulturelt/religiøst samhold som gjorde jødene så farlige.

Problemet som definert i artikkelserien er at jødene bringer med seg uamerikanske verdier inn på alle samfunnsområder, verdier som går på tvers av de amerikanske og kristne. For å vise dette fremlegger forfatteren bekreftende ”bevis,” og det blir gjort et poeng av at de fleste av disse er hentet fra jødiske kilder. Forskjellen fra tiden da nasjonen ble opprettet og forfatterens egen tid er de store immigrasjonsbølgene i mellomtiden. Disse brakte angivelig med seg grupper som var lite villige til å la seg assimilere, i hovedsak jøder mente man. Forfatteren sier at Amerika er å se på som privat eiendom, eid av de som deler verdiene og idealene til grunnleggerne av nasjonen. Idealer ”held by a white race of Europeans,” og som var eksplisitt kristne.¹⁵¹ Populismen som var sentral i den moderne amerikanske antisemittismen blir ofte omtalt som nasjonalistisk, og ser man på fremveksten av nativismen og alle dens forgreininger er konseptet ”Amerika” sentralt. Om antisemittismen ikke først og fremst var kjennetegnet ved nasjonalisme hentet det mye av sin næring her, mener jeg. Amerika var rundt århundreskiftet en forholdsvis ung nasjon. Denne ville som jeg har vist definere seg selv ut ifra bruddet med Storbritannia, med de verdiene og en Konstitusjon som gjenspeilte dette. Man unngikk likevel ikke å påpeke overfor andre immigrantgrupper at Amerika var grunnlagt av de angelsaksiske folkene og deres kultur. Orm Øverland forteller i artikkelen

¹⁵⁰ Blant annet Ford, Vol. 1 November 1920: 70; Ford, Vol. 2 april 1921: 246-247

¹⁵¹ Ford Vol. 2 April 1921: 250

Hjemlandsmyter. Om skaping av gamle røtter i et nytt land om italieneren Michael A. Musmanno. Her beskriver Musmanno en barndomsopplevelse hvor han som født og oppvokst i USA spør en nyankommen engelsk pike om hun vil gifte seg med ham. Han får til svar at hun elsker ham, men at hun aldri kunne gifte seg med en utlending.¹⁵² Forestillingen om de angelsaksiske folkene som de opprinnelige fikk og politiske konsekvenser. Blant annet var dette grunnlaget for nativismens partipolitiske linje gjennom partiet som fikk navnet Native Americans. Her igjen ser vi koblingen mellom det som ble ansett som de opprinnelige amerikanere og de angelsaksiske folkene. Gustavus Myers hevder imidlertid at de var bevisst sin immigrantfortid og at de ga uttrykk for dette nettopp for å møte eventuell kritikk.¹⁵³ De var immigranter, men de var de opprinnelige immigrantene som hadde grunnlagt nasjonen på sine premisser og verdier, alle andre ble betegnet som utlendinger og måtte innrette seg deretter. Hentydninger til indianerne som de egentlige innfødte var så å si totalt fraværende i det offentlige rom. Viktig er det imidlertid å understreke at dette gjaldt alle. Ingen stilte spørsmålstegn ved at noen med europeisk herkomst hevdet å være de reelle innfødte. Retorikken til antisemittene reflekterte dermed og disse holdningene med et fokus på det nasjonale, *The International Jew* er ingen unntak:

“But it is not the possession of power that constitutes an indictment of any people; it is their use or misuse of it. And if the fact of power is established, no misuse of it being found, the fact has a commendatory. If the jews who flock to New York become American, and if they do not work ceaselessly to twist Americanism into something else; if they strengthen the principles and traditions of America, and do not cease to vitiate the one and abolish the other, the judgement upon them must be one of friendship.”¹⁵⁴

Det er vanskelig å avgjøre oppriktigheten i et slikt utsagn, i hvert fall med tanke på at jødene ble fremstilt som nærmest genetisk determinerte til umoral og frivillig separasjon fra vertsnasjonen. Kanskje mente forfatteren å vite at dette var en umulighet, men beskrev noe som kunne ha vært? En uoppnåelig idealsituasjon? I hvert fall ble artikkelseriens begrunnelse brukt nettopp i denne sammenhengen, jødene skulle bli klar over sine egne mangler og feil slik at de kunne bli gode borgere i nasjonen.

¹⁵² Øverland 1998: 145

¹⁵³ Myers 1943: 166-167

¹⁵⁴ Ford Vol. 2 April 1921: 32-33

Jeg vil I dette kapitlet legge frem og diskutere problemstillinger knyttet til Henry Ford og artikkelserien *The international Jew* som ble trykket i Fords avis the Dearborn Independent. Hva var det som motiverte Henry Ford i sin utvikling av antisemittiske holdninger? Hvilken påvirkning fikk den utenfor landets grenser? *Zions Vise Protokoller* og artikkelserien? Respons i samfunnet? Respons i det jødiske samfunnet? Hvordan passer artikkelserien inn i den nativistiske og antisemittiske strømmingen i landet i løpet av denne perioden?

Utdrag fra artikkelserien ble som tidligere nevnt trykket i et firebinds bokverk med bærende tittel *The International Jew; The World's Foremost Problem*. Det er denne bokserien jeg har brukt som grunnlag for mine problemstillinger i dette kapitlet. Bokserien er ekstensiv når det gjelder temaer og omfang, den er og mediet som gjorde artiklene kjent utenfor USA sine grenser. Man må og gå ut ifra at utgiverne selv mener bokserien er utfyllende og gir rett bilde av artikkelseriens essens.

Begynnelsen

Henry Ford ble født I 1863 på en gård nær Greenfield, Michigan. Her vokste han opp før han reiste til Detroit for å jobbe i et verksted da han var 15. Bilen som transportmiddel hadde blitt oppfunnet i Frankrike, og noen eksemplarer var blitt eksportert til USA. Generelt var de imidlertid for dyre for de fleste. Ford ville etter hvert som kunnskapen hans økte produsere biler som ville bli tilgjengelige for alle gjennom nye produksjonsmetoder som samlebåndsproduksjon. I 1903 startet han derfor Ford Motor Company med elleve andre, og begrenset kapital. Allerede etter ti år var bedriften derimot verdt 250 000 000 dollar. Ford ble derfor relativt fort en kjendis som ble omtalt nasjonalt i aviser, magasiner og biografier. I tillegg ville ulike medier ha hans mening om alt av interesse, og det han sa ble oppfattet som ord fra et orakel, hevder Gustavus Myers.¹⁵⁵ Det er dermed hevet over tvil at folk flest oppfattet Ford som en betydningsfull personlighet, og som en apostel for praktisk viten og verdslig visdom.

¹⁵⁵ Myers 1943: 334

Dette inntrykket ble imidlertid betydelig svekket når han med sine penger og berømmelse trodde han kunne stanse den første verdenskrig gjennom en "fredsseilas" i 1915. Planen var å samle lederne i de respektive krigsinvolverte landene til konferanser rundt om i Europa. I april 1915 åtte måneder etter at første verdenskrig hadde brutt ut fremsto Ford nemlig som pasifist. I sin første uttalelse om internasjonale forhold tilkjennega han overfor New York Times Magazine: "Two classes benefit by war – the militarists and the moneylenders...The warmongers urging military preparedness in America are all Wall Street bankers...I am opposed to war in every sense of the word."¹⁵⁶

15. Desember seilte dermed fredsskipet *Oskar 2* ut fra Hoboken, New Jersey, med kurs for Norge. Dette for å samle verdensledere til internasjonale konferanser. Seilasen mislyktes imidlertid i sine mål, mest på grunn av interne stridigheter på skipet, og Ford var offentlig taus i seks år etter seilasen. Dette før han endelig uttalte seg til New York Times i 1921. Her ga han for første gang en indikasjon på hva som lå bak hans holdninger til jøder. En holdning som hadde kommet til uttrykk gjennom artikkelserien *The International Jew*, i Fords egen avis the Dearborn Independent året før:

"It was the Jews themselves who convinced me of the direct relationship between the international Jew and war. In fact, they went out of their way to convince me.

On the Peace ship were two very prominent Jews. We had not been at sea 200 miles before they began telling me of the power of the Jewish race, of how they controlled the world through their control of gold, and that the Jew and no one but the Jew could end the war...

They said, and they believed, that the Jews started the war, that they would continue it as long as they wished, and that until the Jew stopped the war it could not be stopped. I was so disgusted I would have liked to turn the ship back."¹⁵⁷

Ford selv hevder altså at grunnen til sine holdninger til jøder, og indirekte artikkelserien, var hendelser på fredsseilasen. Likevel kan vi se allerede tidlig i 1915 at Ford uttalte seg på en måte som mange vil hevde henspiller på jødene i negativ betydning. Forbindelsen "krigsprofitører" og "Wall Street banker" er det flere som tolker antisemittisk som jeg har

¹⁵⁶ New York Times Magazine, 1 april, 1915. "Commercialism made this war." S. 14

¹⁵⁷ New York Times, 25 desember, 1921.

vist. En konspiratorisk tradisjon hvor jødene både kontrollerte nasjonens finanser gjennom Wall Street, og var kapable til å drive nasjoner ut i krig.

Årsaken til Fords antisemittiske holdninger har selvsagt vært diskutert ekstensivt, og jeg vil komme tilbake til dette i undertittelen ”Bakgrunnen for artikkelserien.” Det som imidlertid gjorde Ford kjent som en antisemitt var artikkelserien *The International Jew*. Det vil derfor være naturlig å gi et kort overblikk over artiklene for å få en indikasjon på hva Fords antisemittisme besto av (jeg har da som forutsetning her at Ford i det minste visste hva som kom på trykk og ga sin tilslutning til dette.) Om den sammenfalt med holdningene og den antisemittiske utviklingen i landet for øvrig, eller om den representerte noe nytt og særegent for tiden og nasjonen.

The Dearborn Independent

Neil Baldwin mener at Henry Ford etter sin fredsseilas ble desillusjonert og kom til den konklusjonen at å skape store overskrifter kostet mer enn det smakte.¹⁵⁸ Ford ville heller finne en kanal hvor han kunne bestemme innholdet selv. Valget var ikke tilfeldig, det inngikk i en vel etablert og suksessrik tradisjon. En tradisjon blant annet representert ved det populistiske Tom Watsons Magazine, grunnlagt i 1905, som fikk en distribusjon på 100.000 innen en uke.

Dermed var kimen lagt for Dearborn Independent, avisen som fikk mottoet ”Chronicler of the Neglected Truth.” Redaktøransvaret var det bare en mann som var både klar og idealistisk nok til å ta på seg, hevder Neil Baldwin: Edwin. G. Pipp.¹⁵⁹ Pipp hadde sagt opp sin stilling som reporter i *News* i 1918 og ble umiddelbart ansatt av Ford. En paraplyorganisasjon som fungerte som administrasjon ble etablert under navnet Dearborn Publishing Company. Her var Ford selv president, kona Clara Ford visepresident, sønnen Edsel Ford sekretær/kasserer, og Ernest Liebold general manager (overordnet ansvar for alle avdelingene.) I tillegg fikk Pipp ansatt en skribent, William John Cameron, og Liebold en assistent, Fred Lee Black.

Ernest Liebold omgikk etter hvert redaktøren Pipp, og deres krangler ble flere. Sent i 1919, tidlig 1920, ble det og klart at avisen var i økonomiske vanskeligheter, selv om Ford hadde instruert sine salgsagenter at enhver som kjøpte en Ford Model T måtte tegne et abonnement

¹⁵⁸ Baldwin 2001: 69

¹⁵⁹ Baldwin 2001: 69

på avisen. Det var i dette klimaet at Fords besettelse for jødene, og avisens problemer gikk sammen, hevder Neil Baldwin,¹⁶⁰ basert på uttalelser av Pipp fra samtiden. Hvis det menes at Ford satte avisens problemer i sammenheng med jøder så gir ikke litteraturen noen indikasjon på dette. Det Baldwin i så fall mener må være at de tilfeldigvis sammenfalt i tid, uavhengig av hverandre.

Pipp har prøvd å gjøre et poeng av at han forlot Independent før denne begynte sine tirader mot jødene. Det stemmer at den første artikkelen i serien *The International Jew* hadde stått på trykk den 22. Mai, og at Pipp's navn ble fjernet fra avisen den 17. Tegnene til avisens nye fokus hadde imidlertid vært der i et halvt år allerede, hevder Baldwin. Blant annet gjennom en artikkel kalt *Who will be the King of Palestine?* våren før. I artikkelen er imidlertid ikke det man vil kalle antisemittisme sterkt fremtredende, temaet er Zionismen og hvem som eventuelt vil bli statens (Israels) leder. Baldwin gir oss noen sitater fra artikkelen¹⁶¹ men ingen av disse er knyttet opp mot noe vi vil definere som antisemittisme. Tvert imot, det er stor sannsynlighet for at dette var et spekulasjonstema i de fleste medier på denne tiden og at holdningen var sammenfallende med disse. Keith Sward mener det imidlertid var den "religiøse intoleransen" som fikk Pipp til å gå.¹⁶² Pipp var en liberal katolikk og mislikte det Sward kaller den amerikanske tradisjonen med "jødefiendtlighet" som Dearborn etter hvert kom til å representere. Hvis Pipp imidlertid trakk seg ut før de første tegnene til antisemittisme viste seg i redaksjonen som han selv hevder, stemmer ikke Sward sin observasjon. Mest trolig forsvant Pipp heller fordi han følte seg tilsidesatt av Liebold, og presset ut av den "nye" redaksjonen.

I løpet av de første seksten månedene skilte ikke Dearborn Independent seg fra andre ukesaviser. Den støttet forbudslinjen i alkoholspørsmålet, fengselsreformer og Versailles-traktaten, trykket uskyldige artikler om lokale saker, og nevnte ikke jøder overhodet før 22. Mai 1920. Da sto den første artikkelen i serien *The International Jew: The Worlds Problem* på trykk. Denne første av en serie på nittien hadde tittelen "The Jew in Character and Business." En serie som angivelig avdekket jødisk engasjement i det meste som var negativt ved det amerikanske samfunnet, fra sport og underholdning, til økonomi og moral. Hvorfor nettopp

¹⁶⁰ Baldwin 2001: 96

¹⁶¹ Baldwin 2001: 99

¹⁶² Sward 1948: 146-147

Ford skulle bli den fremste eksponenten for slike holdninger i Amerika har naturlig nok vært et diskusjonstema siden den første artikkelen sto på trykk.

Bakgrunnen for artikkelserien

Som jeg har vist antydte Ford selv at det var hendelser på fredsseilasen i 1915 som var grunnlaget for hans vei til det han omtalte som det ”Jødiske Spørsmålet.” Ikke alle har festet lit til dette derimot, i alle fall ikke som en utfyllende forklaring. Som jeg også viste uttrykte Ford seg på en måte som mange vil tolke som jødefiendtlig, også før seilasen.

Kimen til Ford sin antisemittisme har vært forsøkt sporet flere steder, blant annet i hans barndom. Av de mer perifere påvirkningskildene, vil jeg hevde, er skoleboken *McGuffey`s Eclectic Reader* nevnt. En gang standardbok I trettisju stater, med det som best kan beskrives som kristenfundamentalistiske undertoner. Bøkene kan nok ha deler som forsterker stereotypien av jøder, men utdragene som Max Wallace gjengir¹⁶³ kan vanskelig tenkes å fostre antisemittiske holdninger. Selv om Wallace bruker mye tid på dette konkluderer han selv med at det blir for enkel en forklaring. Dessuten angrep verken Ford selv eller Dearborn Independent jødene religiøst, tvert imot. Det ville uansett være høyst uvanlig om man kunne snevre inn en persons holdninger i voksenalder til skolebøker i barndommen.

Men legger vi Michael Dobkowskis tanker rundt litteraturen til grunn så kan man kanskje anta at dette i det minste vitner om en holdning som var akseptert. Som vi så i underkapittelet ”Den samtidige antisemittiske litteraturen” hevder Dobkowski at om ikke den aktuelle litteraturen var bevisst antisemittisk så sa fremstillingen den ga av jøder noe om samfunnsklimaet i samtiden, at dette var aksepterte holdninger. Dette kan nok være en riktig observasjon, men den forklarer ikke hvorfor nettopp Henry Ford utviklet slike holdninger. Tross alt var dette aktuelle eksempelet en av de mest brukte lærebøkene i landet i sin tid, lærebøker som og ble brukt og lest av Fords senere meningsmotstandere.

Den mest plausible og utfyllende forklaringen tror jeg imidlertid vi finner i personkretsen rundt Henry Ford. Spesielt har det vært pekt på Fords nærmeste medarbeidere, Ernest Liebold og William Cameron. Som Keith Sward antyder i sin *Legend of Henry Ford* fra 1948 ga de to ”teeth and direction” til Fords antisemittisme: ”Two of the men who were closest to Ford at

¹⁶³ Wallace 2003: 20

the time only added fresh fuel to the flame. They helped to inflate Ford's conviction of omniscience. They gave his racial bias teeth and direction. W. J. Cameron put Ford's phobia into words. Ernest Liebold directed the secret service ring that kept the anti-Semitic arsenal of the Dearborn Independent stocked with ammunition."¹⁶⁴

For å bedømme sannsynlighetsgraden av dette må vi imidlertid se på bakgrunnen til de to. Max Wallace utpeker Liebold som den mest innflytelsesrike av de to,¹⁶⁵ han hevder likevel at det ikke var *en* spesifikk årsak til Fords antisemittisme. Wallace mener derimot at Liebold forsterket en holdning som allerede var vel etablert hos Ford. Hvorfor utpeker Wallace nettopp Liebold som den største påvirkningskraften? Som sønn av tyske immigranter som var født og oppvokst i Detroit vokste Ernest Liebold opp i et miljø som blir betegnet som byens antisemittiske hovedkilde: "Many of the German residents, themselves recent immigrants, carried to America some of the anti-Jewish sentiments and stereotypes popular in their homeland...Throughout the nineteenth century in Germany, even supposedly enlightened and educated Germans expressed serious reservations about granting citizenship and equal rights to the Jews who they saw as a distinct people who posed a threat to German values and civilization. Thus, German Americans, upon arriving in their new homeland, may have been more likely to view the presence of Jews as a threat than Native Americans, who had no such lengthy tradition of anti-Semitism."¹⁶⁶ Som en kuriositet kan man og legge merke til at i dette sitatet fra 1986 refereres det til "Native Americans," ikke med henblikk på indianerne, men den angelsaksiske nordeuropeiske befolkningen i Amerika. Jeg vil tro at dette er en ren glipp fra forskerens side, men det sier noe om hvordan enkelte myter og stereotyper har vanskelig for å gi slipp. Max Wallace som gjengir dette sitatet kommenterer heller ikke denne "skivebommen," noe som videre forsterker inntrykket av en standhaftig stereotyp og myte.

I 1911 ble Liebold ansatt som Fords personlige sekretær. Han holdt seg til å begynne med i bakgrunnen, noe som forandret seg med oppkjøpet av Dearborn Independent. Noen få måneder etter ble Liebold, som jeg har vist, ansatt som general manager. Og det var Liebold som undertegnet pressemeldingen som ble sendt ut rett etter artikkelseriens start i 1920:"The Jewish Question, as every businessman knows, has been festering in silence and suspicion here in the United States for a long time, and none has dared discuss it because the Jewish

¹⁶⁴ Sward 1948: 147

¹⁶⁵ Wallace 2003: 24

¹⁶⁶ Robert A. Rockaway 1986. *Jews of Detroit*. Detroit: Wayne State University Press. S. 26. I Wallace 2003: 22-23

influence was strong enough to crush the man who attempted it.”¹⁶⁷ Denne pressemeldingen var forøvrig stemplet med ”autorisert av Henry Ford.” Samtidige ansatte har og pekt på Liebolds innflytelse. Edwin Pipp var således ikke i tvil om hvem som fikk Ford i gang med sin kampanje mot jødene: ”The door to Ford’s mind was always open to anything Liebold wanted to shove in it, and during that time Mr. Ford developed a dislike for the Jews, a dislike which appeared to become stronger and more bitter as time went on... In one way and another, the feeling oozed into his system until it became a part of his living self.”¹⁶⁸

Av de mer kuriøse påstandene har Ernest Liebold og blitt anklaget for å ha vært tysk spion. I et dokument fra U.S. War Departments Military Intelligence Division (MID) fra 8. Februar 1918 mistenkes Liebold for nettopp dette.¹⁶⁹ Max Wallace mener dette dokumentet forklarer mye av historien til Ford Motor Company. Blant annet skal dette forklare Fords pasifisme og ikke-intervensjonslinje, i tillegg til hans antisemittisme. Liebold skulle ha påvirket Ford i denne retningen i kraft av sin posisjon som tysk spion. Liebold skulle og ha hatt kontakt med den førenevnte hviterussiske avhopperen Boris Brasol etter at de angivelig møttes i 1919. De to bestemte at Dearborn skulle trykke en artikkel som Brasol hadde skrevet, *The Bolshevik Menace*, en artikkel som ble trykket i avisen 12. April 1919. Wallace hevder at mens Pipp tok seg av det daglige avisarbeidet reiste Liebold til New York sammen med Brasol for å samle informasjon om den ”jødiske faren,” altså legge grunnlaget for artiklene.¹⁷⁰ Som jeg viser senere mener Max Wallace at Brasol var drivkraften bak artikkelserien, dette mener jeg virker sannsynlig som en deleforklaring. Brasol hadde funnet den åpningen han hadde sett etter, verktøyet som skulle formidle hans holdninger. Trykkingen av *The Bolshevik Menace* kan man anta ble tolket som en bekreftelse på at avisen stilte seg til disposisjon, mest sannsynlig var det og det den nettopp gjorde. Brasol introduserte videre Liebold til flere personer innen den militære etterretningstjenesten MID. Dette samarbeidet var så hemmelig at de involverte skal ha fått kodenumre, Liebold var 121 X, mens Ford ble referert til som ”Mr. Carr.” Som vi ser ble da Liebold først mistenkt av MID for å være spion før han senere, gjennom Boris Brasol, ble deres samarbeidspartner. Fullstendig utenkelig er dette ikke. Den amerikanske militære etterretningstjenesten hadde, som blant annet Josef Bendersky har avdekket,¹⁷¹ utviklet et offiserkorps med klare antisemittiske holdninger. I tillegg fantes det og her mange

¹⁶⁷ Pool, James. 1979. *Who Financed Hitler?* New York: Dial Press. s. 82-83.

¹⁶⁸ Pipp’s Weekly, 5 mars 1921. “What started Mr. Ford against the Jews.” s. 2-3.

¹⁶⁹ NARA, RG 165, Entry 65, Box 1854, File #2801-441-123. I Wallace 2003: 24-25

¹⁷⁰ Wallace 2003: 63

¹⁷¹ Bendersky 2000

ikke-intervensjonister i krigsspørsmålet, og individer som uttrykte beundring for Tyskland og Hitlers politikk. At Liebold som tysk spion skulle ha innledet et samarbeid med MID er derfor sannsynlig. Likeledes at han på grunnlag av dette skal ha forsøkt påvirket Ford i en bestemt retning.

Keith Sward antydte imidlertid i sin bok fra 1948, *The Legend of Henry Ford* at både Cameron og Liebold påvirket Fords holdninger. Cameron vet vi imidlertid betydelig mindre om enn hva gjelder Liebold. Det som er klart, og som kan ha en relevans i denne sammenheng, er det faktum at Cameron var en såkalt British-Israelite. Dette var tilhenger av en teori som hevdet at de moderne angelsakserne var etterkommere av de ti tapte stammene av Israel ("Ten Lost tribes of Israel"), og at Storbritannia og USA var de virkelige hellige landene. Med konsekvens at angelsakserne ble ansett som de virkelig utvalgte folket. Dette synet reflekterte seg og i flere artikler i Dearborn Independent mellom 1920 og 1927, hevder Neil Baldwin.¹⁷² Etter at han ble "sparket" fra avisen i 1927 som en del av avtalen mellom Henry Ford og lederen for American Jewish Committee Louis Marshall, kunne Cameron fritt forme artikler etter sitt eget syn. Dette gjennom magasinet Destiny som han etter hvert ble redaktør av. Destiny var en del av organisasjonen Anglo-Saxon Federation of America, og her kunne Cameron få fritt utløp for sine antisemittiske holdninger basert i den Kristne Identitetsbevegelsen.¹⁷³

Det er ikke tvil om Ernest Liebold og William Camerons innflytelse på det redaksjonelle i avisen, og på Fords holdninger i visse spørsmål. Det er likevel vanskelig å tenke seg at Ford i utgangspunktet ikke skulle ha hatt slike meninger, og at hans to nærmeste medarbeidere "plantet" og formet disse ideene hos sin sjef. Dette med tanke på at han satte sitt navn, rykte og status på spill, og de enorme personlige ressursene han la til grunn. Mer sannsynlig vil det være å hevde at Ford tiltrakk seg individer med visse meninger etter sin fredsseilas. Som tidligere antydte er det satt likhetstegn mellom betegnelser som "krigsprofitører," "internasjonal økonomi," "Wall Street" og andre hentydninger til en egoistisk økonomi, og etter hvert jøder. Selv om dette kanskje ikke var hensikten i utgangspunktet er det ikke tvil om at senere antisemitter har brukt dette som underforståtte betegnelser på jøder. Om det dermed er riktig at alle som brukte disse betegnelse var antisemitter er derimot umulig å avgjøre. Poenget er at man hadde sammenfallende meninger om de viktige delene av

¹⁷² Baldwin 2001: 265

¹⁷³ Baldwin 2001: 267

verdenssituasjonen og hva som burde gjøres. Slik at når Ford uttaler: “Moneylenders and munitions makers cause wars; if Europe had spent money on peace machinery – such as tractors – instead of armaments there would have been no war... The warmongerers surging military preparedness in America are Wall Street bankers... I am opposed to war in every sense of the word,”¹⁷⁴ vil dette tolkes på en bestemt måte av de som tenker langs de samme linjene. For det var ikke bare Liebold og Cameron som inngikk i kretsen rundt Ford, blant annet har Louis Marshall selv pekt på en person som David Starr Jordan, en sosialdarwinist som tilnærmet seg fredsspørsmålet fra en biologisk synsvinkel. Argumentet var at krig er skadelig for den ”ariske rasen” siden det fjernet de sterkeste individene fra genmaterialet. Starr skrev og det som blir omtalt som Fords sterkeste inspirasjonskilde: *Unseen Empire: A study of the plight of nations that do not pay their debts* fra 1912. En annen person som sto Ford nær, også hva gjaldt status og profesjon, var oppfinneren Thomas Alva Edison. Edison uttalte til Detroit Journal i 1914 at suksessen til tysk forretningsliv hadde utløst krigen, og at jødene sto bak den tyske forretnings-suksessen. Underforstått at jødene var skyld i krigen. Altså uttalelser som var fullt på linje med Ford sine egne vedrørende krigen og dens årsaker. Dette var rett etter at første verdenskrig hadde brutt ut, og et år før Ford sin fredsseilas. Neil Baldwin har imidlertid sett grundigere på uttalelsene til Edison. Ut ifra dette er det tydelig at Edison mente at jødene var assimilerbare. I økonomien fantes det ”stygge eksempler” på jøder, mens holdt de seg til kunst, musikk og vitenskap, og litteratur, var jødene greie. Det som gjorde jødene mislikt var deres rasemessige karakteristikk eller naturlige talent for å tilegne seg kapital, ”I wish they would all stop making money.”¹⁷⁵ Edison ser dermed ut til og hatt kun en aversjon mot jødene på et økonomisk grunnlag.

Det er ikke til å forundres over at mennesker med sammenfallende meninger finner sammen, like barn leker best, spesielt profilerte personligheter. Henry Ford hadde en utpreget offentlig profil, og hovedformålet for oppkjøpet av avisen var nettopp et ønske om å unngå sensasjonsoppslag i mediene hvor hans underliggende meninger ikke kom frem. Fredsseilasen og den påfølgende mediestormen hadde gjort det klart for nasjonen hvor Henry Ford sto i internasjonale og relevante nasjonale spørsmål. Ford hadde økonomiske ressurser, status og innflytelse på en måte som tiltrakk seg meningsfeller. Man kan selvsagt spørre seg om Ford ble utnyttet på noen måte. Mest trolig kan man snakke om en gjensidig påvirkning, mener jeg. Selv om flere har fremstilt Ford som enkel og rett frem dum, ville han ikke vært der han var

¹⁷⁴ New York Times, 11 april 1915.

¹⁷⁵ Baldwin 1995. *Edison, Inventing the Century*. Hyperion: New York. S 333-336 I Baldwin 2001: 90

uten en viss form for klokskap. Han hadde ikke bygget opp sitt forretningsimperium ved å la seg lede av andre. John Lanse McCloud som var leder for Ford Motor Companys forskningsavdeling og kjente Ford fra 1914 til 1947 mente holdningene kom av samfunnsklimaet på denne tiden,¹⁷⁶ det var rett og slett ingen overraskelse eller noe uvanlig. Henry Ford trengte dermed ingen påvirkning, men han trengte form og innhold til sine meninger, eller "teeth and direction," som Keith Sward skriver. Her mener jeg personkretsen rundt ham kom inn. I tillegg kommer individer som Charles Coughlin og Charles Lindbergh. Disse kommer imidlertid inn i livet til Ford på et senere tidspunkt når hans holdninger var åpenbare og ikke til å ta feil av, eksponert først og fremst gjennom Dearborn Independents antisemittiske artikkelserie. Disse individene påvirket heller ikke Ford i noen grad, heller var det et forhold av gjensidig bekreftelse av holdninger, vil jeg hevde.

Artiklene

Ernest Liebold hevder at det var han som fant på tittelen *The International Jew*.¹⁷⁷ Basert på hva jeg tidligere har vist, med et fokus på Rotschild brukt som betegnelse på den internasjonale jøden, og argumentasjonen og retorikken som ble utviklet etter den russiske revolusjonen, var det internasjonale aspektet gitt. Neil Baldwin hevder imidlertid at det internasjonale som det henspeiles på i tittelen kunne knyttes til Ford konsernets globale utbredelse. Konsernets farer, reelle eller ikke, var spredt til mange land.¹⁷⁸ Artikkelserien selv derimot gjør det klart at "internasjonal" henspeiler på jøden som innehaver av internasjonal makt, ikke jødene som innbyggere i ulike nasjoner. Dermed blir Neil Baldwins betraktning litt på siden, Ford konsernets internasjonale avdelinger spilte ingen rolle i det "jødiske spørsmålet." Når det gjaldt "Jew" i bestemt form entall var dette en vanlig betegnelse for antisemitter. Jødene ble sett på som en enhetlig gruppe, rase, der en individuell jøde er den samme som alle andre jøder. Dette kan man og se i åpningssetningen: "The Jew is again being singled out for critical attention throughtout the world," implikasjonene i denne setningen er og noe som går igjen gjennom hele serien: jøder i entall, et globalt problem, at jøden er unik osv. Derfor Ford sin trang til å betegne det som et system, hevdet Liebold.¹⁷⁹ Uansett om man fester lit til Liebolds forklaring her stemmer forutsetningene og de historiske betraktningene.

¹⁷⁶ Baldwin 2001: 28-29

¹⁷⁷ Liebold, *Reminiscences* (orale intervju av Fords medarbeidere på 1950-tallet.) I Baldwin 2001: 103

¹⁷⁸ Baldwin 2001: 103-104

¹⁷⁹ Langmuir, Gavin L. 1990. *Toward a Definition of Antisemitism*. Berkley: University of California. S 352. I Baldwin 2002: 103

Det er karakteristisk for artikkelserien at jødene tillegges en ”stamme-” liknende mentalitet. Dette er ikke eksklusivt for serien, snarere regelen og ikke unntaket. Det er fremhevet at det er nettopp dette som gjør jødene så farlige, jødene ville sørge for sine egne på ikke-jødernes bekostning, det eneste man var uenig om var hvorfor jødene hadde denne mentaliteten. Artikkelserien begrunnet dette ut ifra et rasemessig perspektiv, religion spilte ingen rolle som grunn for artikkelseriens angrep på jødene.¹⁸⁰ Men rase kunne ikke være den hele og fulle forklaringen siden man ikke fant det nødvendig å bruke denne grammatiske spissfindigheten på andre etniske, religiøse eller kulturelle grupper. Implisitt lå det og et mentalt aspekt. Flere antisemitter har blant annet pekt på at denne ”stamme-” mentaliteten har utviklet seg på grunn av jødernes forfølgelse opp gjennom historien. Altså ikke biologisk, men psykologisk og mentalt begrunnet.

Artikkelserien var imidlertid ikke den første til å uttrykke slike holdninger i Amerika, bare den best distribuerte. Før første verdenskrig hadde lignende holdninger kommet til uttrykk i ledende aviser og blader, som McClure`s Magazine, Harper`s Weekly og North American Review. Målet for disse var å oppildne til opposisjon mot østeuropeiske jøder, katolikker, greskortodokse kristne og andre ikke-protestanter, ved å stille spørsmålstegn ved deres skikkethet til statsborgerskap. *The International Jew* fokuserte imidlertid utelukkende på jøder, med noen få henvisninger til ikke-jøder som ble fremstilt som utnyttet av jødene i deres tjeneste. For eksempel forklarte artiklene det faktum at mange institusjoner som de fremstilte som jødiske ikke var ledet av jøder, med at de brukte ikke-jøder som et alibi nettopp for å unngå anklager om jødisk dominans. Denne strategien kalte artiklene ”Gentile fronts,” en ikke-jødisk front. Altså var dette også et negativt trekk ved jødene, en bevisst strategi.

Når artiklene skulle trykkes i bokform ble de gjort så i kronologisk rekkefølge, og det mens serien fremdeles gikk i avisen. Volum 1 kom dermed ut i November 1920, og hadde artikler fra 22. Mai til 2. Oktober 1920. Allerede i den første artikkelen, både i avisen og i bokform, blir det referert til det ”jødiske spørsmålet,” ”The Jewish Question.” For forfatterne var jødene en gåte i mange henseender: ”The Jew is the world`s enigma. Poor in his masses, he yet controls the world`s finances. Scattered abroad without country or government, he yet presents a unity of race continuity which no other people has achieved. Living under legal disabilities in almost every land, he has become the power behind many a throne. There are

¹⁸⁰ Dearborn Independent, 22 mai 1920.

ancient prophecies to the effect that the Jew will return to his own land and from that center rule the world, though not until he has undergone an assault by the united nations of mankind.”¹⁸¹ Dette skal da være en overordnet introduksjon til seriens innhold virker det som, en slags legitimering av hvorfor man synes en slik artikkelserie er påkrevd, en forklaring som og senere blir viet en hel artikkel kalt *The Jewish Question – Fact or Fancy*.¹⁸² Så hva er det ”jødiske spørsmål” som definert i artikkelserien? ”Spørsmålet” oppstår ved at man stiller seg fem spørsmål: hvordan jødene i en nærmest regelbundet praksis har inntatt så høye posisjoner, hvordan kom han seg dit, hvem plasserte ham der, hva gjør han der, og det at han er der hva har det å si for verden forøvrig? Artikkelen *The Jewish Question – Fact or Fancy*, sammenfatter det slik: “Here in the United States it is the fact of this remarkable minority – a sparse Jewish ingredient of three per cent in a nation of 110.000.000 – attaining in 50 years a degree of control that would be impossible to a ten times larger group of any other race, that creates the Question here.”¹⁸³ Her starter det jødiske spørsmålet, mener forfatteren.

Neil Baldwin har en annen tilnærming. Han mener det jødiske spørsmålet som uttrykt i artikkelserien var ett som strakk seg tilbake til 1700-tallets England.¹⁸⁴ Da gjaldt spørsmålet om en jøde kunne få statsborgerskap og eie land. Samme spørsmål gjorde seg samtidig gjeldende i Frankrike og Tyskland. Holdningen var da at jødene av natur var et separat folk, og dermed hadde det ingen hensikt å inkorporere disse i samfunnet. Forøvrig så ser ”Det Jødiske Spørsmålet” ut til å være en betegnelse først lansert gjennom essayet *Die Judenfrage* (1834) av den tyske teologen og filosofen Bruno Bauer. Skulle jøden bli sett på som hvilken som helst annen del av samfunnet, eller er han å bli sett på som frivillig sidestilt? Bauer mente det siste. Baldwin mener at Bauers bok måtte ha hatt en framstående plass i lokalene til Dearborn, så lik var retorikken hevder han. Ser vi imidlertid igjen på artikkelseriens egen definisjon er denne en helt annen. Argumentet om jødenes angivelige tilbøyelighet til å danne en stat i staten er så å si fraværende i artikkelserien. Et argument derimot som er utledet av dette er spørsmålet om dobbel lojalitet og jødenes evne til integrering, dette er imidlertid underordnet og er i svært liten grad gjort til et tema i artikkelserien. At dette temaet er underordnet i artikkelserien illustreres og ved sitatet som innleder artikkelen *The Jewish Question – Fact or Fancy*, dette av Zionistslederen Theodor Herzl: ”The Jewish Question still exists. It would be useless to deny it. . . The Jewish Question exists wherever Jews live in

¹⁸¹ Ford, Vol. 1 oktober 1920: 8

¹⁸² Dearborn Independent 12 juni 1920, og kapittel 4 I Ford, Vol. 1 1920: 44-55

¹⁸³ Ford, Vol. 1 oktober 1920: 45

¹⁸⁴ Baldwin 2001: 130

perceptible numbers. Where it does not exist, it is carried by Jews in the course of migrations. We naturally move to those places where we are not persecuted, and there our presence produces persecution. The unfortunate Jews are now carrying anti-Semitism into England; they have already introduced it into America.” Det er mer trolig at det var *A Jewish State* av Theodor Herzl som sto i bokhyllene til avisen, enn *Die Judenfrage*, vil jeg hevde. Hvorfor nettopp dette sitatet av Herzl er valgt er derimot usikkert. Jeg vil mene at det er for å illustrere avisens eget synspunkt på det ”jødiske spørsmål,” og hva er bedre enn å bruke et sitat fra en av deres egne? At sitatet omhandler problemene østjødenes kultur brakte med seg i de landene de kom, opplyses det derimot ikke om. Heller ikke at Herzl med dette først og fremst ville promoterte den Zionistiske saken. At det ”jødiske spørsmålet” ikke handler om at jødene ønsker å leve som en separat nasjon i nasjonen indikeres og av følgende utdrag: ”The jewish question is not in the number of jews who here reside, not in the Americans jealousy of the jews success, certainly not in any objection to the jews entirely unobjectionable Mosaic religion; it is in something else, and that something else is the fact of jewish influence on the life of the country where jews dwell; in the United States it is *the jewish influence on American life*.”(original kursiv)¹⁸⁵ Problemet var ikke jødenes selvekskluderende holdning, tvert imot, problemet var deres dominans i de etablerte amerikanske institusjonene.

Dette er grunnlaget for artikkelserien. Alle temaene i serien er avledet fra de fem overordnede spørsmålene som sammen utgjør det forfatterne av artikkelserien definerte som det ”jødiske spørsmålet.” Hvorfor man anså det som nødvendig å oppklare dette begrunnes som før nevnt i opplysningens tjeneste:”Its purpose was enlightenment, and if it secretly indulged a hope, it was this-that the leaders of American Jewry might be wise to see that this is the country and this is the time in which the causes of distress and distrust and disrepute might be removed from Jewry and a genuine modus operandi, not of toleration, but of reconciliation, arrived at.”¹⁸⁶ Uansett oppriktighet I dette utsagnet var artikkelserien konsekvent i en sak: de fem overordnede spørsmålene som avisen mente utgjorde det ”jødiske spørsmålet” ble gjennomgått. Det har ingen hensikt å gå gjennom hver enkelt artikkel, argumentene er de samme som ethvert antisemittisk skrift eller utsagn på denne tiden og senere. Tilstrekkelig vil det være å nevne at de fem spørsmålene ble forsøkt gjort rede for gjennom artikler som omhandlet et bredt spekter av temaer. Temaer som jødisk mediemakt, jødernes delaktighet i den russiske revolusjonen, i landbruket (ikke som bønder, men som ledere av

¹⁸⁵ Ford Vol. 4 mai 1922: 41

¹⁸⁶ Ford Vol. 2 april 1921: 247

landbruksorganisasjoner,) i idrett (ikke som idrettsutøvere, men som organisasjonsledere og innen gambling,) i økonomi, i alkoholfremstilling og i underholdningsindustrien (både som utøvere og eiere.) Det meste omhandler nasjonale forhold. Bolsjevismen, den internasjonale økonomien, og den mer diffuse ”jødisk verdenshegemoni,” er unntakene.

Artikkelserien gjør et stort poeng av at mye av informasjonen de brukte kom fra jødiske kilder. Kilde- og litteraturhenvisningene er imidlertid få, og alltid bare henvist til i den fortløpende teksten. Den noe lemfeldige omgangen med kilder førte og etter hvert til rettssaker, som jeg viser i underkapittelet ”Konsekvenser og respons.” Argumentet om den konspiratoriske mentaliteten til jødene måtte derimot underbygges med noe konkret. Inntreden av Zions Vises Protokoller til Amerika kom på rett tidspunkt i så måte.

Protokollene og *The International Jew*

”All in all, *The International Jew* [I bokform] probably did more than any other work to make the *Protocols* famous.”¹⁸⁷

10. Juni 1920 fikk Ernest Liebold tilsendt den engelske versjonen av protokollene, i tillegg til den originale russiske teksten. Hvem som sørget for å oversende dette er ikke endelig fastslått, men en helt ukvalifisert gjetning ville det ikke være å peke på Boris Brasol. Som jeg tidligere har nevnt så hevdet George Pipp at Brasol og Liebold møttes våren 1919, resultatet ble artikkelen *The Bolshevik Menace*. Denne var skrevet av Brasol, og ble trykket i *Dearborn Independent* samme vår. Videre hevder Max Wallace at mens Pipp tok seg av det daglige avisarbeidet reiste Liebold nå til New York sammen med Brasol. Formålet med reisen var å samle informasjon om den ”jødiske faren.” Brasols rolle er dermed fastslått skal vi tro Max Wallace. Brasol og Liebold hadde brukt åtte måneder med nøyaktige forberedelser som manifesterte seg i Mai 1920 med artikkelen *The International Jew: The World's Problem*. Ifølge Wallace var nettopp Brasol drivkraften bak artikkelserien, han brukte avisen nærmest som et verktøy angivelig i et forsøk på å gjenopprette monarkiet i Russland.¹⁸⁸ Også samtidige observasjoner har pekt på Brasols betydning for artikkelserien uten å gå nærmere inn på hvorfor. Direktøren for American Jewish Committee, Louis Marshall, uttalte til Senator William Borah: “It was through the influence of Brasol that Ford accepted the Protocols as

¹⁸⁷ Ribbuffo I Gurock: 433

¹⁸⁸ Wallace 2003: 62-63

genuine...It was through him that Ford carried on a campaign of vituperation and defamation against the Jews of this country and sought to inspire hatred and animosity against a large body of loyal American citizens.”¹⁸⁹ Uansett graden av Brasols innflytelse forsterker dette bare inntrykket som jeg har formidlet her tidligere, inntrykket av at det var i personkretsen rundt Henry Ford man finner den sterkeste innflytelsen på hans holdninger til jøder. Det er og en indikasjon på det Ford senere har hevdet, at han ikke visste om hva som foregikk med hensyn til artiklene.

Den 26. Juni 1920 startet Dearborn Independent å trykke utdrag fra protokollene sammen med artiklene i serien *The International Jew*. Den sjuende protokollen ble valgt som den første, denne omhandlet jødernes angivelige trang til å dominere pressen verden over. Utdrag fra Protokollene ble brukt i tre måneder fremover, sammen med subjektive kommentarer. Innvirkningen dette hadde er man ikke tvil om:”All in all, *The International Jew* [I bokform] probably did more than any other work to make the *Protocols* famous.”¹⁹⁰ Som jeg har vist avslørte imidlertid britiske The Times Protokollene som en forfalskning allerede i August 1921. Forbehold om deres ekthet var imidlertid blitt tatt av avisen allerede i forordet til det andre volumet som ble skrevet i April 1921. Her heter det: “...it will be time enough to take up the authenticity of the Protocols when the parallel between them and the activities of the jewish leaders are shown.” Ford uttalte og senere etter at Protokollenes ekthet var blitt betydelig tvilsom at det for så vidt ikke spilte noen rolle. Poenget for Ford var at de passet verdenssituasjonen da de angivelig ble skrevet, og de passet på verdenssituasjonen i Fords samtid.

Det som synes klart er Boris Brasols rolle i både artikkelserien, og introduksjonen av Protokollene for Fords nærmeste medarbeidere. Det er imidlertid vanskelig å tenke seg at han kunne ha manipulert en avisredaksjon på egen hånd, over så lang tid. Her som ellers i historien om Dearborn Independent handlet det nok om gjensidig men frivillig og bevisst utnyttning. Brasol hadde kontakter, blant annet i den militære etterretningstjenesten, og tilgang til da ukjente antisemittiske litterære verk. Han manglet derimot en kanal for disse og til sine egne litterære angrep på jøder. Liebold og Cameron hadde ressursene og kanalen, men manglet materialet.

¹⁸⁹ “Protocols of the Elders of Zion,” *American Jewish History*, vol. 71, 1981, s. 72. I Wallace 2003: 62

¹⁹⁰ Ribbuffo, Leo P. “Henry Ford and the International Jew,” I Gurock (red.) *Anti-Semitism in America*, s. 433 I Baldwin 2003: 145

Liebold hadde vokst opp i et immigrantmiljø preget av antisemittisme, mens Cameron gjennom sin tilhørighet til British-Israelites fornektet jødene som Guds utvalgte. Noe artikulert, eller mer konkret enn dette manglet derimot. Noen ideologi var det ikke snakk om. Hvordan disse kom i kontakt med hverandre er derimot ukjent, men kan ha stor betydning for å avgjøre hvem som var hoveddrivkraften, og eventuelt om noen utnyttet den andre. Ifølge flere ble ikke Protokollene eller noe annet skrift av Brasol gjort kjent for verken Cameron eller Liebold før i 1920,¹⁹¹ altså et år etter deres første møte. Dette høres merkelig ut siden de angivelig ble distribuert i den militære etterretningen allerede i 1918 med navnet *Protocols of the Meetings of the Zionist Men of Wisdom*,¹⁹² noe som forøvrig førte til et eget arkiv innen tjenesten med tittel 99-75 ble åpnet. Her ble alt vedrørende "The Jewish Threat" samlet. Legger vi da til grunn at verken Brasol eller noe av hans skrivelser var kjent for redaksjonen i Dearborn Independent står det tilbake å anta at det var Brasol som tok kontakt. Dette er da mest trolig gjort på bakgrunn av Fords fredsseilas, hans klare ikke-intervensjonslinje med den symboleffekten som hørte med, og hans uttalelser forbundet med dette. Uttalelser som i intervjuet med New York Times Magazine i 1915: "Two classes benefit by war – the militarists and the moneylenders...The warmongers urging military preparedness in America are all Wall Street bankers...I am opposed to war in every sense of the word."¹⁹³ Stemmer det jeg tidligere har antydning, at visse betegnelser kunne ha dobbelt betydning og være underforstått for andre betydninger, visste Brasol etter å ha lest et slikt intervju at Ford hadde tilnærmet sammenfallende meninger som han selv. Når Ford da kjøpte opp en avis visste Brasol at her var muligheten han hadde håpet på. Om dette var for å undergrave de regjerende russiske styresmaktene, eller et ønske om å spre sine litterære angrep enten som antisemitt eller som forfatter, er av liten relevans for denne oppgaven.

Årsaken til artikkelseriens opphør i Februar 1922 er i like stor grad som begynnelsen forbundet med spørsmålet: hvorfor? Offentlig hevdet Ford at serien opphørte fordi amerikanerne nå hadde "nøkkelen" som åpnet dørene til det jødiske spørsmålet.¹⁹⁴ Andre mener det var Ford sine politiske ambisjoner i presidentvalgkampanjen mot valgåret 1924 som fikk ham til å innstille serien. Det siste poenget er lite trolig mener jeg siden de antisemittiske artiklene fortsatte med uforminsket styrke og etter at *The International Jew* var

¹⁹¹ Blant annet Wallace 2003: 58

¹⁹² Wallace 2003: 60

¹⁹³ New York Times Magazine, 1 april, 1915. "Commercialism made this war." S. 14

¹⁹⁴ Baldwin 2003: 165

innstilt. Det som er klart er at motstanden mot Ford personlig og hans antisemittiske kampanje etter hvert møtte sterk motstand. Det er imidlertid viktig å være klar over at antisemittiske artikler fant innpass i avisen selv etter at artikkelserien *The International Jew* offisielt var nedlagt. Det var reaksjonen på disse senere artiklene som innledet den endelige diskrediteringen av Ford, personkretsen rundt ham og Dearborn Independents artikler.

Konsekvenser og respons

Som jeg tidligere har vist anklaget den ene jødiske organisasjonen dominert av Østjøder, American Jewish Congress, den tyskjødisk dominerte American Jewish Committee (AJC) for unnfallenhet. Dette gjaldt unnfallenhet nettopp i relasjon til Dearborn Independent og Henry Ford. Lederen av AJC (American Jewish Committee,) Louis Marshall slo derimot ifra seg ideen om å saksøke Ford av to grunner. For det første hadde han ikke støtte for dette innad i AJC. Organisasjonen var redd for at en åpen konfrontasjon med Ford ville slå tilbake, at en nasjonal diskusjon om disse spørsmålene var nettopp noe Ford ville. Som Marshall og AJC visste som den ledende jødiske organisasjonen i Amerika på denne tiden, eksisterte det et forsvar mot offentlige ærekrenkelser av grupper i New York. Loven som Marshall selv hadde tatt initiativet til og utformet ble vedtatt i 1913 etter at jødiske venner av ham hadde blitt nektet overnatting på et feriested. Denne loven forbød publikasjoner eller spredning av ytringer som oppfordret til utestengelse av personer basert på rase, tro eller nasjonalt opphav. Sju stater hadde inkorporert denne loven i sine rettsprinsipper før 1930. Dette var for det andre en lov som imidlertid ikke innbefattet angrep på individuell basis, noe Marshall som drivkraften bak loven og selv advokat godt visste. Et annet eksempel som illustrerer det jødiske miljøets ønske eller strategi om å ligge lavt i forhold til artikkelserien kom i 1921. Avisgutter i de fleste amerikanske byer hadde som tradisjon å rope ut overskriftene på avisene de solgte. Etter at *The International Jew* begynte å stå på trykk mente imidlertid politiet at dette skapte uro i flere av byene. Avisguttene ble arrestert og byrådene forbød å selge aviser på gaten. Advokater i Dearborn Independent fikk imidlertid medhold i sin påstand om at dette krenket ytringsfriheten. I løpet av måneder var dermed avisguttene igjen på plass, denne gangen med beskjed om å ikke åpne munnen. Under hele prosessen holdt Louis Marshall og AJC seg også denne gangen på avstand. Det kan dermed virke som om det jødiske miljøet i Amerika hadde valgt en bevisst strategi om en ikke-konfrontasjonslinje. Det er antydning flere

steder, blant annet av Victoria Woeste,¹⁹⁵ at poenget var å ikke fremstå som motstandere av den amerikanske verdien om ytringsfrihet som nedfelt i Konstitusjonen. Dette var i en periode av jødisk amerikansk historie hvor jødene var mer eksponert i samfunnet, ofte i negativ forstand. Østjødene hadde ankommet landet og etter hvert blitt den dominerende jødiske gruppen. For det første brakte disse med seg en kultur mange ikke minst innen det jødiske samfunnet selv mente var ukompatibel med det amerikanske samfunnet. Jeg har vist at man innen det etablerte jødiske miljøet ønsket en ”filtrering” av immigrantene.¹⁹⁶ Man fryktet at østjødenes immigrasjon ville føre til at hele det jødiske miljøet i Amerika ble sett på som en enhetlig masse, folk ville etter hvert ”skjære alle over en kam” som et moderne uttrykk beskriver den samme virkeligheten. Derfor var det påkrevd mente mange amerikanske jøder at kun de som ville la seg assimilere fikk komme. For det andre ble disse og synlig i negativ forstand i sin streben etter sosiale posisjoner i konkurranse med den etablerte amerikanske befolkningen. En høy offentlig profil som kunne tolkes som et angrep på en av de amerikanske kjerneverdier og dermed Konstitusjonen selv måtte unngås. Jeg mener dette argumentet forsterkes av at Jacob Schiff, lederen for forretningsbanken Kuhn, Loeb and Company, hadde frarådet Louis Marshal og Cyrus Adler nettopp dette: ”If we get into a controversy we shall light a fire, which no one can foretell how it will become extinguished, and i would strongly advise therefore that no notice be taken of [the article] and the attack will soon be forgotten.”¹⁹⁷ Det eneste unntaket fra denne strategien var som jeg har nevnt pamflettene *The Protocols Bolshevism and the Jews*, og *The History of a Lie*. Disse rettet seg imidlertid spesifikt mot *Zions Vises Protokoller*, og ikke direkte mot Dearborn Independent og Ford. Den ikke-jødiske delen av media derimot var positivt innstilt til pamflettene, og Marshall gjorde etter hvert direkte referanser til Ford i intervjuer. Andre på det tidspunktet mer perifere jødiske organisasjoner gikk imidlertid direkte til kilden. Anti-Defamation League (ADL) ble i 1920 presset av ulike jødiske særorganisasjoner til å gi ut pamfletten *The Poison Pen* av Sigmund Livingston. Undertittelen var *Being An Exposure of the hoax which is being foisted upon the American public by Henry Ford*. Pamfletter var imidlertid spede trekk mot Dearborn Independents og personene i redaksjonens brede og kraftige angrep.

Artiklene fortsatte i nemlig i bokform i to år til, inntil de i Februar 1922 ble innstilt. Senere dette året når en sjanse til å benytte loven om gruppeinjurie oppsto i New York ville ikke

¹⁹⁵ Woeste 2004: 888

¹⁹⁶ Goren 1980: 585

¹⁹⁷ Schiff Correspondence, AJA 1920 General Files for 1920, American Jewish Archives, Cincinnati. I Baldwin 2001: 112

Marshall ha noe med det å gjøre. Dette når journalisten Herman Bernstein forberedte en injuriersak mot Dearborn Independent etter at artikkelserien hadde oppgitt ham som kilde. Marshall mente Bernstein hadde en svak sak nettopp fordi den var basert på individuell ærekrenkelse, og at den ville underminere det øvrige arbeidet til AJC. Bernstein gikk likevel til sak i 1923 sammen med sin advokat Samuel Untermyer. En sak som forøvrig kjørte seg fast i rettsapparatet før et forlik ble inngått mellom Ford og Bernstein.

Det var imidlertid en annen rettssak som skulle bli avgjørende for *Dearborn Independent* og Fords skjebne. Artikkelserien var innstilt og den restriktive immigrasjonsloven av 1924 opprettet, men da den amerikanske landsbygda angivelig kom under angrep av en jøde ble argumentene hentet frem igjen. 12. April 1924 kom den første artikkelen om jødisk engasjement i landbruket. Tittelen var *Jewish Exploitation of farmers Organization – Monopoly Traps Operate Under Guise of Marketing Association*. Artikkelenes første setning lød: ” from the Appalachians to the Rockies and onward to the mighty Pacific, a band of Jews – bankers, lawyers, money-lenders, advertising agencies, fruit-packers, produce-buyers, experts – is on the back of the American farmer... This organisation [was] born in the fertile, fortune-seeking brain of a young Jew on the Pacific Coast a little more than five years ago.” Denne unge jøden var Aaron Sapiro. Sapiro hadde vært leder for et bondekooperativ i Amerika og Canada på 1920-tallet, men disse kollapset etter noen få år. I stedet for en grasrotbevegelse ville Sapiro nå heller omgjøre kooperativene til monopol som skulle ta seg av produksjonen og salget av sin egen beholdning, dette var en strategi som splittet bøndene. Dearborn Independent gikk utover det å kritisere den økonomiske modellen til Sapiro, til å sette hele ideen i sammenheng med Protokollene. Den hevdet at jøder forsøkte å få kontroll over landbruket, å slavebinde individuelle bønder, og underminere staten og alle demokratiske institusjoner. Artikkelen i Dearborn Independent hevdet to ting: bak fronten Sapiro i den kooperative bevegelsen, fantes en konspirasjon med jødiske bankierer, finanspersoner, og spekulanter. For det andre hevdet avisen at Sapiro hadde begått svindel, og hadde handlet imot sin yrkespraksis som advokat. Sommeren 1924 uttalte Sapiro seg om angrepene til Ford og forlangte full tilbaketrekning av disse. Sapiro så på saken sin som en individuell kamp, ikke som en kamp på vegne av jødene generelt. Hans mål var å forsvare sitt eget rykte og yrkesstatus, ikke å tilbakevise logikken i antisemitismen.

De injurierende artikkelen fortsatte derimot, og Sapiro bestemte seg for å gå til sak i April 1925. Selv om dette var en individuell og personlig sak oppfattet mediene det annerledes,

blant annet kunne New York Evening Graphic i Mars 1927 fremstå med overskriften: "The Jews Try Ford!" på forsiden. Sentralt var det å avgjøre hvem som sto ansvarlig for artiklene, både *The International Jew* og de senere. William Cameron, redaktør i Independent, ble dermed et viktig vitne i rettssaken. Han hevdet at han alene var ansvarlig for alt som ble publisert i avisen, inkludert kolonnen merket "Mr. Fords Page." Cameron hevdet videre at artikkelserien uttrykte hans holdninger, ikke Fords, og at han bare diskuterte artiklene med deres forfatter Harry Dunn og andre underordnede. Han trodde ikke engang at Ford visste om innholdet i artiklene.¹⁹⁸ Tjuefem år senere, og etter at Ford var død, ble Cameron intervjuet av et historieteam. Her holdt han på det han tidligere hadde sagt. Ford hadde gitt redaksjonen carte blanche i dens retning i innhold og form, han hadde kun vært en tilskuer når Independent angrep personer eller en rase.¹⁹⁹

Saken ble imidlertid avvist da et jurymedlem ble forsøkt bestukket av en medarbeider til Sapiro. En ny saksdato ble fastsatt uten å komme opp. 11. Mai 1927 møtte Ford med sin venn Arthur Brisbane som var skribent i New York Evening Journal. Brisbane erklærte da umiddelbart etterpå at Ford trakk tilbake alle publikasjoner og skrevne artikler som angrep jødene.²⁰⁰ En måned gikk før Louis Marshall fikk informasjon om at Ford var villig til å gå ut offentlig. Marshall stilte visse krav, som at unnskyldningen måtte være komplett og total, Ford måtte be om tilgivelse, han måtte sørge for at slike angrep ikke forekom i fremtiden, og han måtte på en eller annen måte gjøre det godt igjen. Ford aksepterte dette og ba Marshall om å skrive utkastet til beklagelsen. Ford var og villig til å inngå forlik med Sapiro og Bernstein. Unnskyldningen ble sendt ut til aviser i New York, og nyhetsbyråene International News, Universal Service, the Associated Press, og the United Press, før den endelig ble trykket internasjonalt 8. Juli 1927.

Beklagelsen var en stor personlig seier for Marshall. Han hadde diktert vilkårene for Ford sin beklagelse noe som ga ham enorm personlig og yrkesmessig tilfredsstillelse. Han måtte imidlertid ofre å se Ford bli stilt personlig til ansvar. Beklagelsen fikk blandet mottagelse i media, men man valgte enn så lenge å tro på Ford. Både ledende amerikanske aviser og jødiske aviser så det som et nederlag for Ford og en seier for jødene. Andre derimot hadde en

¹⁹⁸ Baldwin 2003: 220

¹⁹⁹ Baldwin 2003: 221

²⁰⁰ "Ford asks forgiveness from jews," *The Forward*, 8 juli 1927; og "Ford Conferred With Louis Marshall," 9 juli 1927, oversatt fra Yiddish av Aaron Taub, for forfatteren (Baldwin); "Jews Divide on Sincerity of Apology from Ford," *New York Herald Tribune*, 9 juli 1927. Alle i Baldwin 2001: 235

annen vinkel på det, som den engelske delen av avisen Forward. Overskriften på avisen 17. Juli 1927: "Dramatic collapse of the Anti-Semitic movement in the United States." Her sto det blant annet at Fords beklagelse var: "the most significant single event in American Jewish history of the present decade... American anti-semitism has received a death blow."²⁰¹ Det disse overskriftene helt klart indikerer, mener jeg, er Fords og artikkelseriens betydelige rolle i amerikansk antisemittisme. Fords nederlag i rettsapparatet ble fremstilt som en betydelig svekkelse for den antisemittiske bevegelsen i Amerika, en fremstilling som nok kunne være taktisk og overdrevet, men ikke desto mindre sann. Ford måtte imidlertid også komme med to nye offentlige beklagelser i 1938 og 1942.

Victoria Woeste mener at Marshalls bakenforliggende årsak for å ville utforme beklagelsen til Ford var hans ønske om å fremme assimilasjonsmålene til de amerikanske jødene. Beklagelsen han forfattet sendte en beskjed til det øvrige amerikanske samfunnet at jødene ønsket å oppnå full statsborgerskap med alle de retter og plikter det innebærer, at jødene hørte hjemme i Amerika og gjorde det til en bedre nasjon. Beklagelsen skulle vise at det skulle mindre til å integrere jødene enn hva man tidligere kanskje hadde fryktet.²⁰² Woeste er av den oppfatning at Marshall og AJCs (American Jewish Committee) motstand mot å bruke rettsapparatet for å bekjempe antisemittismen var for å forsikre det amerikanske samfunnet om at jødene respekterte en liberal individualisme. Dette uansett hvor dårlig det beskyttet gruppeidentiteter eller grupperettigheter.²⁰³

Dette var imidlertid ikke på langt nær det endelige punktum. Artikkelen levde videre verden rundt i bokform, og Ford handlet ofte heretter på en måte som gjorde at man kunne stille spørsmålsteget ved hans oppriktighet. Ford hadde i sin avtale med Marshall bestemt at Liebold og Cameron skulle bli sparket fra firmaet, og Ford sin unnskyldning skulle bli trykket i *Dearborn Independent*. Ingenting av dette skjedde imidlertid. Liebold og Cameron fratradte riktignok sine opprinnelige stillinger, men de sto i mange år fremover på lønningslisten til *Independent*. Videre mottok både Ford og Liebold i 1938 medaljen "Verdienstkreuz Deutscher Adler" – the Grand Service Cross of the Supreme Order of the German Eagle. Dette var "by the order of the Führer" kunne den tyske konsulen erklære.²⁰⁴ Charles Lindbergh mottok medaljen senere samme år av Hermann Göring. Et annet viktig punkt var

²⁰¹ Baldwin 2001: 246

²⁰² Woeste 2004: 903

²⁰³ Woeste 2004: 905

²⁰⁴ Baldwin 2003: 284

at Ford hadde sagt seg villig til å bestrebe seg på å avslutte den internasjonale distribusjonen av *The International Jew*. På overflaten så det og ut til at Ford holdt sitt løfte. Et år etter beklagelsen ble et brev sendt til alle internasjonale distributører hvor Ford opplyste om at hans navn ikke skulle brukes i forbindelse med dets distribusjon. I tillegg skulle alle resterende kopier brennes. Dette hadde imidlertid liten effekt. Cameron hadde nemlig sørget for å ikke kopibeskytte bøkene i serien *The International Jew; The Worlds Foremost Problem*, om dette var bevisst eller ikke er uklart, poenget er at bøkene kunne ikke stoppes av utgiveren. I Tyskland fikk bøkene størst utbredelse med hele 29 utgaver innen 1933!²⁰⁵ Mange av de naturlig nok i små opplag. Samtidig begynte den første spanskspråklige versjonen å sirkulere i Sør-Amerika, *El Judio Internacional*. Utover på 1930 og 1940-tallet var bøkene et globalt fenomen.

The International Jew i nasjonal og internasjonal kontekst

Som vi så ble Ford oppfattet som et orakel når det gjaldt praktisk viten hjemme i Amerika. Ford fikk imidlertid fort oppmerksomhet også i utlandet, og da spesielt i Tyskland. Ford hadde generelt en høy stjerne i Tyskland, mest på grunn av sine arbeidsreformer som i Tyskland fikk betegnelsen *Fordismus*. Dette ble en betegnelse kjent i hele Weimar-Tyskland, hvor selvbiografien *My Life and Work* ble solgt i mer enn 200 000 eksemplarer mellom 1923-1924. Dette ble etterfulgt av to tyske biografier som analyserte Fords enorme suksess som person og arbeidsreformator, en suksess tyskerne tilskrev produksjon for felles nytte i stedet for profitt. En produksjonsform tyskerne mente å finne og i sin egen arbeidsetikk. Disse litterære suksessene ble etterfulgt av volum to av Fords memoarer, *The Great Today and the Greater Tomorrow* i 1927. Dette viser at Ford hadde et navn også i utlandet, han var en høyst respektert personlighet nettopp for sin praktiske viten og "Know How." Det er likevel ikke vanskelig å tenke seg at salgssuksessen til selvbiografien og var et resultat av artikkelserien og de etterfølgende bøkene basert på disse. Den første tyske utgaven av *The International Jew* ble utgitt i februar 1921 med tittelen *Der International Jude*, denne ble en umiddelbar suksess. I tillegg kom det som jeg har vist ytterligere 28 utgaver innen 1933. Max Wallace hevder at suksessen til artikkelserien i bokform kan tilskrives Tysklands oppfattelse av fredsinngåelsen i 1918, og vilkårene forbundet med dette. Tyskerne oppfattet disse som

²⁰⁵ Baldwin 2003: 271

ydmykende, moralen var på et bunnivå, og Ford ga de en syndebukk og en oppskrift.²⁰⁶

Wallace bruker følgende passasje fra artikkelserien for å illustrere sitt poeng:

”Jewish influence in German affairs came strongly to the front during the 1914-1918 war. It came with all the directness and attack of a flying wedge, as if previously prepared...The principal Jewish influences which brought down German order may be named under three heads: (a) the spirit of Bolshevism which masqueraded under the name of German socialism; (b) Jewish ownership and control of the Press; (c) Jewish control of the food supply and the industrial machinery of the country. There was a fourth, “higher up;” but these worked upon the German people directly. It will be recalled that the German collapse in that war was directly due to food starvation and material shortages, and to industrial unrest. As early as the second year of the war, German Jews were preaching that German defeat was necessary to the rise of the proletariat.”²⁰⁷

Det er og klart, vil jeg hevde, at når en personlighet som Ford omtaler en av deres aspirerende og mest karismatiske ledere (Adolf Hitler) positivt²⁰⁸ vil dette vekke nysgjerrighet, man ville vite hvem denne mannen var. Beundringen var imidlertid ikke basert kun på Fords politiske utsyn. Tyskland var en progressiv nasjon når det gjaldt organiseringen av arbeidslivet og nye produksjonsmåter, dette gjaldt spesielt i intellektuelle kretser. Personligheter som filosofen og sosiologen Max Weber hyllet Fords doktrine om produksjon for felles nytte, ikke profitt. En professor betegnet sågar Ford som den ”største Prøysseren i Amerika,”²⁰⁹ noe som mest trolig skulle henspille på prøyssiske verdier som disiplin og hardt arbeide. Ford hadde dermed en høy stjerne både på høyre- og venstresiden av det tyske politiske spekteret. Det ble imidlertid det vi senere har betegnet som høyresiden av tysk politikk som kom til å bli kjent for sin omfavnelser av Ford.

Fords påvirkning på det tidlige Tredje Rike ble anerkjent på 1920-tallet av flere ledende amerikanske aviser. I 1922 kunne en journalist i New York Times rapportere etter et møte med Hitler i Munich:”The wall beside his desk in Hitler`s private office is decorated with a large picture of Henry Ford. In the antechamber there is a large table covered with books,

²⁰⁶ Wallace 2003: 43

²⁰⁷ *The International Jew: The World`s Foremost Problem*. Dearborn: Dearborn Publishing Company, 1921. kapittel 24, “The High and Low of Jewish Money Power.” I Wallace 2003: 43

²⁰⁸ Chicago Tribune, 8 mars 1923. I Baldwin 2001: 173

²⁰⁹ Wallace 2003: 1991

nearly all of which are a translation of a book...published by Henry Ford.”²¹⁰ Andre I det tyske nasjonalsosialistiske systemet var mer eksplisitt i sin beundring for Ford og den personlige påvirkningen *The International Jew* hadde. Baldur von Schirach var leder av Hitler Jugend, og under Nurembergrettssakene ble han spurt om hvor hans nasjonalsosialistiske overbevisning kom fra. Schirach var klar:

”The decisive anti-Semitic book which i read at that time, and the book which influenced my comrades, was Henry Ford`s book, *The International Jew*. I read it and became anti-Semitic. This book made in those days a great impression on my friends and myself because we saw in Henry Ford the representative of success, also the representative of a progressive social policy. In the poverty-stricken and wretched Germany of the time, youth looked toward America, and, apart from the great benefactor Herbert Hoover, it was Henry Ford who, to us, represented America...If he said the Jews were to blame, naturally we believed him.”²¹¹

Det kan dermed umiddelbart virke som om Ford hadde en viss påvirkning på utviklingen av den nasjonalsosialistiske antisemittismen i Tyskland. Om det var en direkte og konkret påvirkning er derimot vanskelig å se for seg. Den tyske antisemittismen var godt utviklet i mellomkrigstiden, en artikulert og nærmere definert fiendtlighet mot jøder hadde vært virksom siden Martin Luther sin antijudaisme på midten av 1500-tallet. Som jeg videre har vist fulgte de internasjonale trendene hverandre, med religiøs antijudaisme, betegnelsene Rotschild og Shylock som skulle indikere en profittjagende og internasjonal økonomi, og til slutt den rasebaserte antisemittismen, før alle disse i Tyskland kom sammen inn imot den andre verdenskrig. Ser man og på antisemittismen som uttrykt av de tyske nasjonalsosialistene var denne høyst mangefasettert. Mye var historisk materiale, mens annet var teorier utviklet av samtidige forhold og hendelser. Ser man for eksempel på det nasjonalsosialistiske magasinet *Der Stürmer*, med Julius Streicher som redaktør, ble jødene angrepet fra alle vinkler med alle mulige grunnivelser. Artikkelsen *The International Jew* derimot var som jeg har vist bred i saker, men begrenset i sin grunnivelse. Verken rase eller religion var brukt som basis for angrepene. Som Schirach imidlertid antyder kan Ford og artikkelsen ha virket inspirerende for yngre desillusjonerte tyskere i søken etter syndebukker på landets problemer. Seriens språk er lettfattelig, lite komplisert, med fokus på konkret og faktisk informasjon.

²¹⁰ New York Times, 20 desember 1922. I Sward 1948: 160

²¹¹ Proceedings of the Trial of German Major War Criminals, 14 mai til 24 mai, 1946, One Hundred and Thirty-Seventh Day: Torsdag, 23 mai, 1946. London: His Majesty`s Stationery Office, 1946.

Med Fords allerede etablerte status og autoritet i landet er det kanskje ikke rart at *The International Jew* i bokform ble slik en suksess. Denne kombinasjonen var nok og utslagsgivende for den videre utbredelsen av artikkelserien. Et punkt som Samuel Untermyer, en aktivist i det amerikansk jødiske miljøet og merket seg i 1923, etter en reise verden rundt:

”Wherever there was a Ford car, there was a Ford agency not far away, and wherever there was a Ford agency, these vile libelous books in the language of the country were to be found. They, coupled with the magic name of Ford, have done more than could be undone in a century to sow, spread and ripen the poisonous seeds of anti-Semitism and race hatred. These articles are so fantastic and so naïve in their incredible fantasy that they read like the work of a lunatic, and but for the authority of the Ford name, they would have never seen the light of day and would have been quite harmless if they had. With that name, they spread like wildfire and became the bible of every anti-Semite.”²¹²

Hvordan passet så artikkelserien inn i de antisemittiske trendene i samtiden? Internasjonalt og/eller nasjonalt? Som jeg nettopp har vist fikk de en enorm utbredelse, både internasjonalt og nasjonalt. Den internasjonale utbredelsen kom og relativt fort, mens artikkelserien fremdeles gikk i Dearborn Independent ble de første utenlandske versjonene trykket i bokform. Det vil si at i løpet av de første årene av 1920-tallet var allerede *The International Jew* godt kjent også internasjonalt. Hva kjennetegnet da antisemittismen i disse årene? Jeg har tidligere antydnet at biologiseringen og den rasebaserte antisemittismen relativt fort mistet kredibilitet i Amerika, i motsetning til i Europa. Istedet oppgikk den amerikanske antisemittismen i de mer generelle nativistiske strømningene i tiden. Dette var på begynnelsen av 1920-tallet og gjaldt det man anså som uassimilerbare immigrantgrupper, og ønsket om å begrense immigrasjonen av disse. Fantes det da ikke noen utbredt antisemittisme i Amerika på denne tiden? Det gjorde det absolutt vil jeg hevde, men antisemittismen manglet et ideologisk rammeverk. Verken rase, religion eller det konspiratoriske elementet var spesielt fremtredende på denne tiden med unntak av den angivelige forbindelsen mellom bolsjevismen og jøder. I løpet av 1924 og vedtaket av den nye strenge immigrasjonsloven mistet nativismen og dermed antisemittismen mye av sin tidligere kraft. Artikkelserien og de påfølgende bøkene kom dermed på et tidspunkt da antisemittismen var høyst reell men ikke spesifikk og nærmere

²¹² ADL, *International Jew*, special report.

definert, snarere som en del av en bredere front mot alt fremmed. Dette passer inn i det jeg tidligere hevdet at antisemittismen egentlig aldri var helt fraværende i Amerika. John Higham hevdet, som jeg har vist, at antisemittismens intensitet var et barometer på folks generelle trygghetsfølelse. I en urolig tid med ulike faktorer som fikk folk til å føle utrygghet for sin egen livssituasjon ville antisemittismen blomstre. Artikkelserien og Ford bidro dermed for det første til å videreføre det antisemittiske sentimentet. Mer bemerkelsesverdig var det at med Fords status og ressurser var artikkelserien og Ford pådriveren for en nærmest kunstig skapt antisemittisk bølge. Med nativismens tilsynelatende kollaps fra midten av 1920-tallet og Amerikas blomstrende periode ("The Roaring Twenties") var det lite som skulle tilsi at antisemittismen skulle være en sterk faktor i det amerikanske samfunnet. Dette forandret seg selvsagt med de økonomiske vanskelighetene som skulle komme på 1930-tallet. Artikkelserien og Ford videreførte derimot ikke alle de antisemittiske historiske elementene. Som jeg tidligere har pekt på var de religiøst baserte angrepene fraværende, det samme var de mer obskure beskyldningene om ritualdrap, utover dette var de fleste områdene representert. Skal man prøve å trekke ut en essens er det åpenbart at de var tilpasset det samtidige nativistiske sentimentet med en klar opposisjon mot det man anså som uassimilerbare immigrantgrupper. Artikkelserien tok imidlertid det hele et steg videre idet man ikke bare fastslo at det fantes uassimilerbare grupper, disse gruppene var og angivelig med på å undergrave viktige amerikanske samfunnsinstitusjoner.

Konklusjon

"...there is not much doubt that Ford did more to introduce a Nazi-like racial anti-semitism to the average American than anyone else."²¹³ Peter Amann risikerer ikke mye ved en slik uttalelse. Det vil ikke være noen overdrivelse å hevde at Henry Ford, hans omgangskrets og artikler, hadde en innvirkning på amerikansk antisemittisme som var uten sidestykke i landets historie, noe jeg mener å ha brakt på det rene i denne oppgaven. *The International Jew* representert noe nytt i amerikansk antisemittisme og rasisme på flere måter. Den ble utgitt av en profilert og aktet innbygger, distribusjonen var bred, innholdet var ikke vulgær raljering, men tilsynelatende godt underbygget og kildebelagt faktainformasjon. Samtidig inngikk artikkelserien og den påfølgende bokserien basert på disse i en etablert antisemittisk tradisjon, og utgjorde små, om noen, avvik i så måte. Den inneholdt de eldste anklagene mot jødene,

²¹³ Amann 1986: 563

men hovedsaklig var de konsentrert om samtidige forhold i Amerika. Et unntak var imidlertid religion. Som jeg har vist var det religiøse aspektet fraværende i artikkelserien, enten som protestantisk basis for angrep på jødene, eller angrep på judaismen som religion. "...neither Ford's nor the Dearborn Independent's peculiar form of anti-Semitism ever really attacked the Jews from a religious perspective or applied the epithet "Christ-killers" to them. In fact, Ford seemed to have a respect for the religion itself, as evidenced in his early dealings with Rabbi Leo Franklin, who initially believed Ford to be enlightened about his people. Ford's later anti-Semitism appears, in fact, to reflect a racially based, rather than religious, prejudice."²¹⁴ Dette finner man eksplisitt uttrykt flere steder I *The International Jew*, blant annet når forfatteren argumenterer for at jødene bruker påstanden om religiøs forfølgelse til å vinne sympati: "Well, if the Jews are only religiously differentiated from the rest of the world, the phenomenon grows stranger still. For the rest of the world is interested less in the Jew's religion than in anything else that concerns him. There is really nothing in his religion to differentiate the Jew from the rest of mankind, as far as the moral content of that religion is concerned, and if there he would have overcome that by the fact that his Jewish religion supplies the moral structure for both of the other great religions."²¹⁵ Kun to artikler omhandler religiøse spørsmål, nemlig *The Jews and the "Religious Persecution" Cry*, fra 4. Juni 1921, og *Are the Jews Victims or Persecutors*, fra 11. Juni 1921. Dette er imidlertid kapitler som tar for seg det forfatteren mener er religiøs undertrykkelse av ikke-jøder, fra jøder. Jødene hadde lenge "skreket" opp om religiøs forfølgelse fra det amerikanske samfunnet, de to artiklene ble til for å vise at det motsatte angivelig var tilfelle, dette gjennom faktiske og konkrete eksempler som jødernes motstand mot offentlig julefeiring.

Formålet med artikkelserien skulle være å undersøke det "Jødiske Spørsmålet." I begrunnelsen for denne finner man og en distansering fra angrep basert på religion: "...neither directly nor by implication has THE DEARBORN INDEPENDENT held that the Jewish Question is a religious question. On the contrary, supported by the highest Jewish authority, this paper has held that the Jewish Question is one of race and nationality."²¹⁶ Isteden dreide dette seg om noen fundamentale spørsmål: hvordan jødene i en nærmest regelbundet praksis har inntatt så høye posisjoner, hvordan kom han seg dit, hvem plasserte ham der, hva gjør han der, og det at han er der, hva har det å si for verden forøvrig? Å få avklart dette var

²¹⁴ Wallace 2003: 21

²¹⁵ Ford, Vol. 1 oktober 1920: 49

²¹⁶ Ford, Vol. 3 november 1921: 8

avgjørende for å gjøre ikke-jøder klar over faren som fulgte med konklusjonen, samtidig som det var aktpågivende å gjøre jødene oppmerksomme på sin egen destruktive atferd, dette var grunnlaget for artikkelserien og disse i bokform. Artikkelserien og bøkene kom imidlertid i en periode av amerikansk samfunnsliv hvor de nativistiske holdningene var på sitt toppnivå. Begrensningen av det som ble omtalt som uassimilerbare immigrantgrupper var førsteprioritet til de amerikanske nativistene og rasistene. Som jeg viste inkluderte de gruppene som ble omtalt som uassimilerbare også jøder, da spesielt Østjøder. De nativistiske og rasistiske holdningene som kom til uttrykk i denne perioden var dermed og uttrykt av antisemitter, men inngikk i en mer generell immigrantskepsis. Om dette var en bevisst strategi fra de eksplisitte antisemittene, å jobbe tilnærmet fordekt blant de øvrige immigrantskeptikerne, er vanskelig å avgjøre, det kan imidlertid virke som om dette var tilfelle. Samtidige uttalelser blant annet fra lederen av immigrasjonsdepartementet, Albert Johnson, tyder på at antisemitter ”foret” deler av regjeringen med antisemittisk materiale. Det som imidlertid er åpent for debatt er om dette kan tolkes som antisemittisme. Sentralt var frykten for politisk radikale på venstresiden, forsterket gjennom bolsjevikenes maktovertakelse i Russland. De russiske bolsjevikerne og de venstreradikale i mange land var dominert av jøder, hevdet man. Det avgjørende er om frykten for kommunismen og de radikale kom før den ideologiske, moderne antisemittismen, eller omvendt. I dette spørsmålet har jeg ikke gjort noen konklusjon, simpelthen fordi det ikke lar seg gjøre på en utfyllende og oppklarende måte. Viktigere er det å fremheve at Henry Ford og artikkelserien kom på et tidspunkt hvor alle disse holdningene var samlet frem mot ”kollapsen” i 1924. Det særegne med *The International Jew* og dens forfattere er imidlertid utholdenheten og intensiteten i angrepene, og bredden og ressursene som ble stilt bak. I tillegg var det lite ved samfunnsforholdene som skulle tilsi at et angrep på eksklusivt jødene skulle komme. På mange måter var artikkelserien med på å bringe videre de antisemittiske glørne som flammet opp når befolkningen følte forholdene utrygge og urolige, dette med en intensitet og bredde som nesten kan betegnes som en antisemittisk Tsunami i seg selv. Dette illustreres og gjennom nedslagsfeltet dette fikk i utlandet, og da først og fremst et Tyskland hvor antisemittismen mer og mer ble brukt politisk for å forklare landets nederlag i første verdenskrig og landets øvrige problemer. Som jeg viste i innledningen mente Victoria Saker Woeste²¹⁷ at artiklene var en videreføring av det Deborah Lipstadt kaller ”...en eldgammel tilbøyelighet for å finne en jødisk konspirator bak et lands problem”²¹⁸ Som vi ser går denne tilbøyeligheten igjen, i tillegg gikk påvirkningen av holdninger begge veier. Forfatterne av

²¹⁷ Woeste 2004: 877-905.

²¹⁸ Woeste 2004: 883

artikkelserien og Ford selv mottok impulser enten direkte, eller indirekte gjennom amerikanske antisemitter, fra utlandet. Artikkelsen omhandlet imidlertid for det meste nasjonale forhold, og påvirkningen kan sies å ha vært for det meste av bekræftende og oppmuntrende art. Unntatt her er litterære verk som *Zions Vises Protokoller* og teoriene til tenkere som Houston Chamberlain og Arthur de Gobineau, alle med en universell appell til antisemitter.

Drivkreftene bak artikkelserien og de øvrige antisemittiske artiklene i avisen Dearborn Independent har vært diskutert ekstensivt uten at et entydig svar har vært mulig å komme frem til, jeg vil hevde at det heller ikke finnes ett entydig svar på et slikt kompleks spørsmål. Gjennom en rad tilfeldige omstendigheter hvor ulike individ med sammenfallende holdninger fant sammen ble ”verktøyet” Dearborn Independent brukt for et felles mål. I den grad noen utnyttet andre var dette gjensidig og i en viss grad frivillig. Ingen av de impliserte gikk inn i noe de ikke visste hva innebar. William Cameron hevdet imidlertid i senere år at Henry Ford hadde vært uvitende om seriens innhold og trykkingen av de fire volumene. Dette virker utvilsomt merkelig når man tenker på all den presseomtalen serien fikk, og alle de henvendelsene som kom til Ford personlig vedrørende emnet. Det betyr likevel ikke at Ford bestemte hva som skulle trykkes ned til minste detalj. Mest sannsynlig stilte han sine ressurser til rådighet innenfor visse rammer, til fri benyttelse. Hans holdninger til verdenssituasjonen generelt og jøder spesielt hadde vært klare lenge. Det ble opp til Liebold, Brasol og ”detektivene” rundt å fremskaffe materiale som samsvarte med disse. Beklagelsen som Ford så utstedte må da sees i lys av det press som rettssakene, fallende bilsalg og offentlig uthenging som ble han til dels. Ford hadde ville skape sin egen ”kanal” for sine meninger gjennom Dearborn Independent, landets øvrige medier derimot omtalte bilfabrikanten som før.

Ettermæle til Henry Ford og hans litterære eskapader på 1920-tallet fikk og mer langtrekkende konsekvenser. Artikkelsen i bokform kommer stadig i nye opplag, og referansene til Ford blir brukt av samtidige antisemitter. Den levende forbindelsen mellom førerkrigstidens pro-nazisme og etterkrigstidens antisemittisme i Amerika er hevdet å være Gerald Smith.²¹⁹ En støttespiller til Huey Long og senere Charles Coughlin. Han møtte Henry Ford første gang i 1937, ikke overraskende gjennom Liebold. Han mottok og etter hvert

²¹⁹ Baldwin 2001: 307

økonomisk støtte fra Ford. Han hevdet selv at egne antisemittiske holdninger hadde vært ubetydelige før møtet med Ford, men at dette hadde forandret seg i møte med bilfabrikanten. Uansett sørget Smith for at *The International Jew* ikke kom ut av sirkulasjon gjennom å trykke disse på nytt mot slutten av 1940-tallet, igjen så sent som i 1964 og gjorde det til en artikkelserie i sitt eget magasin *The Cross and the Flag* i 1966.²²⁰

Ford-selskapet selv derimot har naturlig nok tatt avstand fra sin grunnleggers holdninger til, og meninger om, jøder. 6. Desember 2001 annonserte Ford Motor Company at det donerte 4 millioner dollar til menneskerettighetsstudier med hovedfokus på Holocaust og folkemordsstudier. Samme dag annonserte selskapet og at de hadde avsluttet sin tre og et halvt års undersøkelse om selskapets forbindelse til Nazi-Tyskland, samtidig som man åpnet selskapets arkiver med dokumenter fra perioden 1933-1945.

Mer talende og kanskje symbolsk var imidlertid uttalelsene fra visse andre. William Cameron har av mange blitt utpekt som den av personlighetene rundt Ford som utgjorde den mest sentrale drivkraften bak denne sine holdninger. 15. Februar 1942 uttalte Cameron på radioprogrammet *the Ford Sunday Evening Hour*: "Antisemitism is scurrilous [urettferdig, ubegrunnet negativt] stuff, a vestige of tribal barbarism, the negation [fornektelse] of humanity, intelligence and Christianity. In the long run, this deadly acid consumes the anti-Semite himself."²²¹ Snakket muligens Cameron ut ifra egen erfaring?

²²⁰ *The International Jew*, "Abridged from the original as published by the printer by Gerald L. K. Smith," s. 5-11; Levy, Richard S., "Introduction" to *A Lie and a Libel*, s. 26-27, og fotnote 7, s. 45-46; Lewis David L. 1984. "Henry Ford's Antisemitism and Its Repercussions", *Michigan Jewish History Magazine*, XXIV.1, januar. s. 6-7. Alle I Baldwin 2001: 307

²²¹ Sward 1948: 462

Kapittel 5

Oppsummering

Hovedformålet med oppgaven var som klart uttrykt i innledningen å undersøke den amerikanske antisemittismen generelt, dette med utgangspunkt i Henry Ford og artikkelserien *The International Jew* spesielt. Denne sammenhengen var både naturlig og nødvendig. For å kunne si noe om Henry Fords holdninger til jøder og drivkreftene bak artikkelserien måtte jeg sette dette inn i en historisk kontekst. Likeledes tjener en slik oppgave på å bli eksemplifisert for å vise de faktiske utslagene, og for å kunne gå dypere inn i mekanismene bak. Som jeg også antydte i innledningen er den amerikanske antisemittismen naturlig nok kanskje langt mindre kjent og undersøkt enn den europeiske på grunn av hva konsekvensene av dette ble i Europa. Litteraturen har derfor i en viss grad vært noe begrenset med noen få unntak, og følgene har blitt at noen forfattere har fått en betydelig mer fremtredende plass enn andre. Jeg ga imidlertid et historiografisk overblikk som viste at forskningen på antisemittisme kan deles i to perioder, ifølge John Higham, noe jeg forøvrig med visse forbehold har gitt min tilslutning til. Langt viktigere imidlertid var konklusjonen jeg kan slutte med at forskningen på antisemittisme anerkjenner både den sosiale diskrimineringen, og den politiske og ideologiske antisemittismen. Ikke bare er den anerkjent som historisk fakta, den blir og fremstilt som å ha flere årsaksforklaringer, ofte knyttet til en spesifikk tidsperiode av amerikansk historie. Måten jeg har gått frem på i oppgaven er derfor å sette ulike forskeres og forfatteres oppfatninger opp mot hverandre for så å tolke resultatet av dette selv, mitt bidrag har således vært å trekke frem ulike etablerte synspunkter, sette disse ved siden av hverandre, for så å diskutere og eventuelt konkludere basert på dette.

Kan man dermed slutte at forskningen rundt amerikansk antisemittisme og holdninger til jøder generelt kan avsluttes? Selvsagt ikke, det indikerer derimot det motsatte, at flere stemmer trengs uansett om disse føyer seg inn i den etablerte tradisjonen eller kommer ut i klar opposisjon til denne. Dessuten vil flere uavhengige stemmer kunne være med på å bekrefte, eventuelt avkrefte, eventuelle konklusjoner. Noen observasjoner og konklusjoner har jeg likevel gjort. Først og fremst gjelder dette antisemittismens intensitet og utbredelse i Amerika sammenlignet med i Europa. Ikke overraskende, og i tråd med min opprinnelige tese så var denne langt mindre intens og utbredt i Amerika. Her som i fleste andre tilfeller er imidlertid ikke bildet entydig. Jeg har vist at blant annet den amerikanske immigrasjonslovgivningen i en viss grad ble påvirket av antisemittiske sentimenter. En annen

viktig observasjon er at antisemittismen inngikk lenge i mer generelle rasistiske og nasjonalistiske tradisjoner. Disse fikk betegnelsen nativisme, amerikanisme og angelsaksisme. Så selv om den amerikanske antisemittismen kan se ut til å ha vært fraværende ved ulike perioder er dette lite sannsynlig. Den gikk i stedet sammen med en generell skepsis mot særskilte immigrantgrupper, og da spesielt det som ble ansett som uassimilerbare grupper fra Øst- og Sør-Europa. Noe som imidlertid kunne være et tema for en fremtidig undersøkelse er å få klarhet i hvem som påvirket hvem, antisemittene eller immigrasjonsmotstanderne? Ble immigrasjonsskepsisen bevisst brukt for å skjule den latente antisemittismen eller var det omvendt at antisemittismen ble utnyttet for å fremme immigrasjonsmotstanden? Var dette en bevisst eller ubevisst strategi? Jeg har gjort noen observasjoner og konklusjoner selv om det kommer litt på siden av min oppgave. Det er spesielt med hensyn til to områder at antisemittismen er blitt satt i sammenheng med immigrasjonsmotstanden. Dette gjelder såkalte uassimilerbare immigrantgrupper hovedsaklig fra Øst- og Sør-Europa, og det gjaldet skepsisen mot såkalte radikale, det vil si kommunister, marxister, anarkister og bolsjevikere. Naturlig nok var antisemittiske holdninger etablert verden rundt lenge før immigrasjons- og radikalerfrykten kom til Amerika. Som jeg imidlertid har vist var de artikulerte, åpne og ideologiske angrepene på jøder i stor grad fraværende frem til slutten av 1800-tallet. Dette kan jeg hevde selv med Michael Dobkowskis kritikk av John Higham og Oscar Handlin for å undervurdere nettopp denne antisemittismen. Selv om Dobkowski skulle ha rett i at populærlitteraturen reflekterte et samfunnsklima som var fiendtlig innstilt til jøder ville ikke det svekke mitt poeng. Som jeg videre har vist fantes det langt mer alvorligere og intense angrep på andre ikke-protestantiske grupper, også litterært, blant annet mot katolikker og asiater. Noen større praktiske konsekvenser fikk imidlertid ikke antisemittismen før den ble koblet med immigrasjonsmotstanden fremover på 1900-tallet, og spesielt rett etter første verdenskrig. Spesielt kan man se at i forbindelse med immigrasjonslovene av 1921 og 1924 fikk antisemittismens samrøre med immigrasjonsmotstanden praktiske konsekvenser. Det som diskusjonen imidlertid har dreiet seg om er hva motivet bak disse lovene var. Jeg vil hevde at det ikke lå en klar antisemittisk holdning bak, det fantes derimot personligheter som forsøksvis prøvde å påvirke den statlige politikken i en mer jødefiendtlig retning. Ser man på de interne, delvis hemmelige dokumentene som sirkulerte i forbindelse med immigrasjonslovgivningen, er det klart at frykten for kommunister, bolsjevikere og radikale var det fremtredende. Den jødiske immigrasjonen til Amerika hadde imidlertid vært stor, og på begynnelsen av 1900-tallet sto et stort antall østjødiske flyktninger klar for emigrasjon. Å koble disse sammen med radikale bevegelser ble dermed en viktig oppgave for

immigrasjonsmotstanderne og de enkelte elementene av antisemitter. Dermed fikk man sammenfallende interesser som begge tjente på og som bidro til at dette ble en vedvarende og ”suksessrik” kombinasjon. Noen spørsmål som videre undersøkelser eventuelt kan gi svar på er om dette samrøret basert på felles interesser var tilfelle også i Europa.

Jeg hadde i utgangspunktet noen problemstillinger jeg ville forsøke å få besvart gjennom min oppgave. Dette gjaldt årsakene til og motivene bak Henry Fords antisemittisme, påvirkningen fra utlandet, årsakene til antisemittismen i Amerika, og om denne fulgte internasjonale strømninger når det gjaldt intensitet, retorikk, form og innhold. Når det gjelder årsakene til, og motivet bak Henry Fords antisemittisme har jeg kommet frem til noen klare trekk. Det viktigste er påvirkningen personkretsen rundt Ford hadde. Fra redaksjonsmedarbeiderne Ernest Liebold og William Cameron, til mer indirekte kilder som Boris Brasol. Her var det drivkraften bak artikkelserien lå har jeg argumentert for, imidlertid med stilltiende aksept og støtte fra Ford. Det må derfor forutsettes at disse holdningene allerede var etablert hos ham. Hvorfor nettopp Ford utviklet slike holdninger er derimot usikkert, mest trolig er det snakk om en rekke faktorer. Alt fra påvirkning fra venner som Thomas Alva Edison og en skepsis mot immigrantgrupper som angivelig brakte med seg uamerikanske verdier, til Fords pasifisme og dennes tendens til å sette likhetstegn mellom det han omtalte som ”krigsprofitører” og jøder. Å utnytte disse spirende antisemittiske holdningene hos Ford viste seg å være en relativ enkel sak. Påvirkningen fra utlandet kom derimot hovedsaklig på det litterære området, om dette gjelder konspiratoriske skrifter angivelig forfattet av jødene selv, eller ideologiske angrep på jødene. Den førstnevnte representert ved *Zions Vises Protokoller*, sistnevnte ved arbeidene til slike som Arthur de Gobineau og Houston Stewart Chamberlain. Utover på 1930-tallet ser man og at amerikanske organisasjoner mottar økonomisk og moralsk støtte fra hovedsaklig Tyskland. Dette gjelder i første rekke rene, nasjonalsosialistiske organisasjoner, direkte kopiert fra det tyske NSDAP (Det nasjonalsosialistiske tyske arbeiderparti) og dens ulike forgreininger. Det er imidlertid ikke tvil om at personer som Ford også nøt godt av tysk støtte moralsk sett. Noen økonomisk støtte er det imidlertid lite som tyder på har eksistert mellom tysk nasjonalsosialisme og Ford.

Årsakene til antisemittismen i Amerika var et annet viktig punkt jeg ville forsøke å få mer klarhet i for flere grunner. Jeg ville se om de historiske linjene til den amerikanske antisemittismen avvek på noen måte sammenlignet med andre nasjoner, og om Henry Ford og artikkelserien føyet seg naturlig inn i denne eller utgjorde et avvik. John Higham og Arthur R.

Goren²²² har hevdet at den amerikanske nativismen, og da inkludert antisemittismen, fulgte økonomiske og politiske opp- og nedgangstider. Dette er noe jeg sier meg enig i etter å ha fulgt de historiske linjene til amerikansk rasisme og antisemittisme. Dette støttes og av Deborah Lipstadt når hun snakker om "...en eldgammel tilbøyelighet for å finne en jødisk konspirator bak et lands problem."²²³ Blant annet er det klart etablert at de mest alvorlige uttrykkene av antisemittisme kom i perioder med økonomiske uroligheter, ved depresjoner i tiårene 1870, 1880, 1890 og 1930-tallet. I tillegg til den sosiale diskrimineringen som kom som følge av konkurranse om status og posisjoner i en periode med stor østjødisk innvandring, folk fryktet for sine jobber, sin status og sine posisjoner. Her ser vi imidlertid med en gang at Henry Ford og hans artikkelserie utgjør et avvik da de ble trykket i en periode av det amerikanske samfunnet som også blir kalt "the Roaring Twenties," "De optimistiske tyveårene." Riktignok kom de når de nativistiske og rasistiske holdningene nådde sitt høydepunkt rundt 1924 og immigrasjonsloven, men de fortsatte med uinnskrenket styrke også utover dette i tillegg til at nye artikler og angrep ble trykket. Utover å konstatere at dette utgjorde et avvik er det vanskelig å si noe om hvorfor det ble slik. Jeg har antydnet at det mest sannsynlig var personkretsen rundt Henry Ford som var hoveddrivkraftene bak hele hans antisemittiske kampanje, William Cameron, Ernest Liebold og Boris Brasol. Det er ikke vanskelig å tenke seg at dette trekløveret var nettopp det som skulle til for å holde disse holdningene i live i en periode hvor mye skulle tilsi at samfunnet ikke i like stor grad som i økonomiske nedgangstider så seg om etter syndebukker. "The Roaring Twenties" er og kanskje misledende, mange falt utenom denne økonomiske vekstperioden og for maneg var ikke dette periode preget av optimisme. Når det gjelder samfunnsgrupper som utviklet antisemittiske holdninger ser dette og ut til å ha en fellesnevner i en desillusjonert middelklasse av småkjøpmenn i byene, og et landbruk som følte seg distansert fra resten av nasjonen, et sentiment som i en viss grad ble utnyttet av populistene. Dette ser man i tilsvarende bevegelser også i Norden, med blant annet Lappo-bevegelsen i Finland og Bygdefolkets Krisehjelp i Norge.

Det siste spørsmålet jeg ville undersøke var om den amerikanske antisemittismen fulgte internasjonale strømninger eller tendenser når det gjaldt intensitet, retorikk, form og innhold. Som antydnet allerede i min tese så avvek den amerikanske antisemittismen i svært liten grad fra den øvrige internasjonale verden når det gjaldt disse aspektene. De ulike fasene varierte

²²² Goren 1980: 840

²²³ Woeste 2004: 883

selvsagt fra kontinent til kontinent og nasjon til nasjon gitt de nasjonale særegenhetene, men ikke på lang nær så mye at man ikke kan snakke om sammenfallende trekk/faser. Grovt sett kan man da si at fra midten av 1800-tallet kom forestillingen om jødene som en "Shylock," med en økonomisk grådig og egoistisk karakter som søkte å utnytte ikke-jøder der de kunne. Denne utviklet seg rundt århundreskiftet til å innbefatte internasjonale forhold med introduksjonen av betegnelsen "Rotschild." Rotschild var en jødisk finansfamilie med kontorer i flere europeiske nasjoner, men betegnelsen kom til å omfatte mer generelt en økonomi som angivelig ikke var til nasjonens beste men utelukkende for å berike et enkeltindivid, en familie og etter hvert rase. Der den europeiske og amerikanske antisemittismen kan sies å ha skilt lag derimot er spørsmålene om rase og religion. Som jeg har vist inngikk den amerikanske antisemittismen lenge i den mer generelle og brede nativismen som rettet seg mot alle ikke-protestantiske immigrantgrupper. Selv fremveksten av den "vitenskapelige" rasismen og utbredelsen av teorien om de angelsaksiske folkene forandret ikke dette. Den "vitenskapelige" rasismen fikk lite gjennomslag i Amerika sammenlignet med i Europa, og ideen om de angelsaksiske folkene var ikke så mye ekskluderende som inkluderende. Når det gjelder religiøs antisemittisme gjaldt det samme, "fronten" gikk mellom protestanter og ikke-protestanter og det var andre religiøse grupper som fikk unngjelde langt hardere enn jøder, blant annet katolikker. Katolikkene var og den første religiøse gruppen som ble eksplisitt angrepet på grunn av sin tro og hvor denne ble satt i en konspiratorisk sammenheng om å undergrave den amerikanske nasjonen. Den amerikanske antisemittismen som klart utskilt fra den mer generelle immigrantskepsisen kom, som jeg har vist, rundt første verdenskrig og går under betegnelsen John Higham har kalt antisemittisk nasjonalisme. Dette var forestillingen om den konspiratoriske jøden representert ved bolsjevikenes maktovertakelse i Russland og deres angivelige internasjonale forgreininger. Man hadde imidlertid sett tegn på at jødene etter hvert ble sett på som en enhetlig gruppe separat fra de øvrige immigrantgruppene, dette gjennom den sosiale diskrimineringen på begynnelsen av 1900-tallet. Fremveksten av den sosiale diskrimineringen hadde imidlertid ingen dypere ideologiske årsaker men var fundamentert i økonomiske og materialistiske forhold i samtiden. Den raske økonomiske veksten til de ankomne østeuropeiske jødene førte til en kamp om status og posisjoner på den sosiale rangstigen, en stige hvor trinnene til da hadde vært dominert utelukkende av den "angelsaksiske" amerikanske befolkningen. Løsningen ble sosial diskriminering enten i form av kvotering ved opptak til ulike institusjoner, eller mer subtile former som hindring av inntreden i sosiale klubber. Jeg mener likevel at dette ikke var utslag av antisemittisme mer enn det var et forsvar av tilegnede

posisjoner man følte var under angrep. Ut ifra litteraturen jeg har gått gjennom er det ingenting som skulle tilsi at dette ikke kunne vært tilfelle med enhver etnisk eller religiøs gruppe av ”ikke-angelsaksisk” opphav som hadde utfordret disse posisjonene. Ser man videre på grunngivelsen for diskrimineringen er denne ikke preget av en retorikk og argumentasjon som man senere fikk erfare fra den ideologiske og eksplisitte antisemittismen.

Jeg har argumentert for at *The International Jew* og Henry Ford utgjorde et et visst avvik fra teoriene til blant annet John Higham og Arthur Goren om at antisemittismen fulgte nasjonens opp- og nedgangstider, med ”...en eldgammel tilbøyelighet for å finne en jødisk konspiratør bak et lands problem”²²⁴ som et resultat. Dette fordi de kom på en tid av amerikansk historie da lite skulle tilsi at antisemittismen skulle ha noen bredere appell. I overgangen mellom 1920- og 1930-tallet derimot og den økonomiske depresjonen som rammet både det amerikanske og europeiske kontinentet, fikk man se en fremvekst av personligheter og organisasjoner på begge kontinent som sammenfalt både i form og innhold hva gjaldt antisemittisme. Noen organisasjoner var direkte kopier av europeiske mens andre var mer pragmatiske og anpasset retorikk og stil etter nasjonale forhold, men ingen av de amerikanske ser ut til å ha blitt vurdert som en fare for demokratiet som flere europeiske etter hvert ble. Inspirasjonsmessig kan man til en viss grad si at påvirkningen gikk begge veier med naturlig nok en klar overvekt av europeiske tanker og strømninger til USA. Jeg har likevel vist at Henry Ford også i så måte utgjorde et unntak idet han hadde en målbar påvirkning på den hovedsaklig tyske nasjonalsosialismen.

²²⁴ Woeste 2004: 883

Merk her at The International Jew, Volume 4 står uten forfatter i motsetning til de tre andre volumene. Dette fordi det er kun i de tre første volumene Henry Ford er oppgitt som forfatter, volum 4 har ukjent forfatter.

Litteratur:

Amann, Peter H. 1986. "A `dog in the nighttime` problem: American Fascism in the 1930s", *The history teacher*, volume 19, nummer 4.

Aspects of Jewish Power in the United States, volume 4 of *The International Jew*, Mai 1922.
Boring: CPA Book Publisher:

Athans, Mary Christine juni 1987. "A New Perspective on Father E. Coughlin." *Church History* 56 (2) 224-235

Baldwin, Neil 2003. *Henry Ford and the Jews*. New York: Public Affairs.

Bendersky, Joseph W. 2000. *The "Jewish Threat," Anti-Semitic Politics of the U.S. Army*. New York: Basic Books

Birnbaum, Pierre og Ira Katznelson (red.) 1995. "Paths of Emancipation. Jews, States and Citizenship." New Jersey: Princeton University Press

Brinkley, Alan 1983. *Voices of protest, Huey Long, Father Coughlin & The Great Depression*. New York: Vintage Books

Daniels, Roger 1990. *Coming to America – a history of immigration and ethnicity in American life*. New York: Harper Perennial

Degler, Carl N. 1991. *In Search of Human Nature: The Decline and Revival of Darwinism in American Social Thought*. New York. I Bendersky 2000.

Dobkowski, Michael N. "American Anti-Semitism A reinterpretation." *American Quarterly*, Vol. 29, No. 2. (Summer, 1977), s. 166-181.

Dinnerstein, Leonard 1994. *Anti-Semitism in America*. New York: Oxford University Press.

Emberland, Terje. "Antisemittismen I Norge 1900-1940." i Eriksen, Trond Berg og Håkon Harket og Einhart Lorenz (Red.) 2005.

Eriksen, Trond Berg. "Jøder, grekere og romere: Avvisning og beundring." i Eriksen, Trond Berg og Håkon Harket og Einhart Lorenz (Red.) 2005.

Eriksen, Trond Berg. "Opplysningstidens og Romantikkens skygger," Eriksen, Trond Berg og Håkon Harket og Einhart Lorenz (Red.) 2005.

Harket, Håkon. "Frankrike: Napoleonstiden" og "Tyskland: I tenkningens vold," i Eriksen, Trond Berg og Håkon Harket og Einhart Lorenz (Red.) 2005.

- "Father Coughlin Answers his Critics." Dr. E. R. Fields (Red.) 1997. *The Truth at Last*.
- Ferkiss, Victor C. 1957. "Populist influences on American fascism", *The western political quarterly* 10 (2) 350-373
- Ford, Henry 1926. *Idag og imorgen*. København: V. Pios Boghandel
- Ford, Henry 1923. *Mit liv og mit arbejde*.
- Ford Sr, Henry november 1920. *The International Jew*, Volume 1. Boring: CPA Book Publisher:
- Ford Sr., Henry April 1921. *Jewish activities in the United States*, Volume 2 of the *International Jew*. Boring: CPA Book Publisher
- Ford Sr, Henry november 1921. *Jewish Influences in American Life*, volume 3 of *The International Jew*. Boring: CPA Book Publisher
- Gartner, Lloyd P. 2001. *History of the Jews in Modern Times*. Oxford: University Press
- Gleason, Philip. "American Identity and Americanisation," I Thernstrom (Red.) 1980.
- Goren, Arthur A. 1980. "Jews," I Thernstrom 1980.
- Gossett, Thomas 1963. *Race: The History of an Idea in America*. Oxford University Press.
- Hagen, W. W. 1996. Before the "final solution": Toward a comparative analysis of political anti-Semitism in interwar Germany and Poland. *Journal of Modern History* 68: 351-381
- Hertzberg, Arthur 1989. *The Jews in America*. Simon and Schuster.
- Higham, John. 1957. "Anti-semitism in the gilded age a reinterpretation," *The Mississippi Valley Historical Review*, vol 43, no. 4, 59-578.
- Higham, John 1973. *Strangers in the land, Patterns of American nativism 1860-1925*. New York: Atheneum
- Higham, John 1975. *Send these to me. Jews and other immigrants in urban America*. New York: Atheneum
- Higham, John 1984. *Send these to me, immigrants in urban America*. The Johns Hopkins London: University Press:
- "Introduction" from *The American Jewish Experience*, 2nd ed. edited with introduction by Jonathan D. Sarna, New York : Holmes & Meier, 1997.
- Eriksen, Trond Berg og Håkon Harket og Einhart Lorenz (Red.) 2005. "Jødehat." Oslo: N.W. DAMM & SØN:
- Karp, Abraham, 1997. *A History of the Jews in America*. London: Jason Aronson INC.

Katznelson, Ira. "Between Separation and Disappearance: Jews on the Margins of American Liberalism," i Birnbaum og Katznelson (red.) 1995.

Lay, Shawn 2004. *The Invisible Empire in the west, toward a new historical appraisal of the Ku Klux Klan of the 1920s.*

Lee, Albert 1980. *Henry Ford and the Jews.* New York: Stein and Day

Lindemann, Albert S. 1991. *The Jew Accused, Three Anti-Semitic affairs, Dreyfus, Beilis, Frank, 1894-1915.* Cambridge: Cambridge University Press

Lipstadt, Deborah. 1994. *Denying the Holocaust: the growing assault on truth and memory.* New York.

Lorenz, Einhart. "Berlin: Framveksten av "den moderne antisemittismen," i Eriksen, Trond Berg og Håkon Harket og Einhart Lorenz (Red.) 2005. "Jødehat."

Nielsen, Torben Hviid og Arve Monsen og Tore Tennøe (Red.) 2000. "Livets tre og kodenens kode, fra genetik til bioteknologi Norge 1900-2000." Oslo: Gyldendal Akademiske

MacDonald, Kevin 2002. *The Culture of Critique, an Evolutionary Analysis of Jewish Involvement in Twentieth-Century Intellectual and Political Movement.* 1stBooks.

MacDonald, Kevin 2004. *Separation and its Discontents. Toward an Evolutionary Theory of Anti-Semitism.* 1stBooks.

Marcus, Jacob Rader. "The Periodization of American Jewish History." Fifty-Sixth Annual Meeting of the American Jewish Historical Society, held at the Library of Congress, Washington D.C., February 15, 1958

Mosse, George L. 1985. *Toward the Final Solution, A History of European Racism.* New York: Howard Fertig

Myers, Gustavus 1943. *History of bigotry in the United States.* New York: Random House

Pollack, Norman Oktober 1962. "The Myth of Populist Anti-Semitism." *The American Historical Review* 68 (1) 76-80

Pollack, Norman 1964. "Handlin on Anti-Semitism. A critique of "American Views of the Jew." *The Journal of American History* 51 (3) 391-403.

"Protocols of the Learned Elders of Zion." En oversettelse av den russiske versjonen til Nilus, av Victor E. Marsden.

Rian, Dagfinn. "Zions Vises Protokoller –løgnen som ikke vil dø." *Humanist, Tidsskrift for livssynsdebatt; Antisemittisme*, Terje Emberland (Red.), (1) 2000.

Ribuffo, Leo P., "Henry Ford and the International Jew," I Gurock (Red.), *Anti-Semitism in America* 69, 4 (1980) 437-477,

Sward, Keith. 1948. *The legend of Henry Ford*. New York: Rinehart & Company, INC.

Teachout, Terry 2002. *The sceptic, a life of H.L.Mencken*. New York: Harper Collins Publishers.

Thernstrom, Stephan (red.), 1980. *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*. London: Harvard University Press

Vecoli, Rudolph J. 1972. "European Americans: From immigrants to ethnics", *International Migration Review* 6 (4) .403-434.

Wallace, Max 2003. *The American Axis, Henry Ford, Charles Lindberg, and the rise of the Third Reich*. New York: St. Martins Cross.

Weinryb, Bernard D. 1955. "East European Immigration to the United States", *The jewish quarterly review*, new ser. 45 (4) tercentenary issue 497-528

Woeste, Victoria Saker. 2004. "Insecure equality: Louis Marshall, Henry Ford, and the problem of defamatory anti-Semitism, 1920-1929". *The journal of American history* 2004: 877-905.

Øverland, Orm 1998. "Hjemlandsmyter. Om skaping av gamle røtter i et nytt land", i Odd Lovoll (red.), *Migrasjon og tilpasning, Tid og tanke* 3, (høst 1998) 143-157. Oslo Historisk Institutt.

Yans-McLaughlin 1990. *Immigration reconsidered*. New York: Oxford University Press

Kilder:

American Jewish Archives, Cincinnati

J-Stor (<http://www.jstor.org/>)

Wikipedia (http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page). Wikipedia ble brukt utelukkende for å utfylle bildet av New Deal (http://en.wikipedia.org/wiki/New_Deal), Depresjonen på 1930-tallet (http://en.wikipedia.org/wiki/The_Great_Depression) og President Franklin Roosevelt (http://en.wikipedia.org/wiki/Franklin_D._Roosevelt). Altså ingen hovedkilde for informasjon.